

SUKUPUOLEN RAKENTUMINEN SETTLEMENTTINUORISOTYÖSSÄ
1920-LUVULTA 2010-LUVULLE

ANNEMARI PÄIVÄRINTA
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Nuorisotyön ja -tutkimuksen maisteriopinnot
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2017

Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

PÄIVÄRINTA, ANNEMARI: Sukupuolen rakentuminen setlementtinuorisotyössä 1920-luvulta 2010-luvulle

Pro gradu -tutkielma, 99 s., 1 liites.

Nuorisotyön ja -tutkimuksen maisteriopinnot

Ohjaaja: Päivi Honkatukia

Toukokuu 2017

Setlementtinuorisotyö käynnistyi Suomessa 1920-luvun alussa. Keskeisenä työmuotona oli vuosikymmenien ajan tyttö- ja poikakerhotyö. 1990-luvulla tyttö- ja poikatyö muotoiltiin uudelleen sukupuolisensitiiviseksi nuorisotyöksi, jossa pyritään tarkastelemaan ja purkamaan tyttöä ja poikana olemista rajoittavia normeja. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten sukupuoli hahmottuu ja miten sitä on määritelty satavuotisen setlementtinuorisotyön eri vaiheissa. Tutkimustehtävä vastaa setlementtityön kentältä nousseeseen tarpeeseen, mistä ilmeni nykymuotoisen tyttö- ja poikatyön historiattomuuden tuntu.

Tutkimus on laadullinen ja siinä on käytetty kahta aineistoa. Historiallisen kuvan ja jatkumon hahmottamiseksi tausta-aineistona toimivat setlementtinuorisotyön Kerhonjohtaja-lehdet kirjoituksineen. Tutkimus sidottiin nykypäivään haastattelemalla kahdeksaa nuorisotyöntekijää, jotka toimivat setlementtien sukupuolisensitiivisen nuorisotyön parissa. Haastatteluilla selvitettiin, millaista nykypäivän sukupuolisensitiivinen nuorisotyö on. Analysointimenetelminä käytettiin laadullista sisällönanalyysiä sekä diskurssianalyysiä.

Perinteinen 1900-luvun tyttö- ja poikakerhotyö näyttäytyy aineiston valossa sukupuolinormeja vahvistavana ja nuoria perinteisiin sukupuolirooleihin soisalistavana. 2010-luvun sukupuolisensitiivinen nuorisotyö taas pyrkii purkamaan normeja ja laajentamaan nuorena naisena ja nuorena miehenä olemisen mahdollisuuksia. Setlementtien nuorisotyön vaiheita yhdistää sitoutuminen paikallisesti tietyssä ajassa ilmeneviin haasteisiin. Arvopohja ja rinnalla kulkemisen metafora sitovat satavuotista nuorisotyön perinnettä yhteen.

Sukupuolisensitiivinen työ näyttäytyy sosiaalisena nuorisotyönä, jonka kriittinen ulottuvuus ottaa tarkasteluun yhteiskunnassa vallalla olevia normeja ja tukee nuoria yksilöllisten polkujensa etsimisessä. Työhön liittyvänä haasteena on kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän ylläpitäminen. Eriytetyn toiminnan positiivisena kääntöpuolena on kuitenkin vertaisryhmille turvallisiksi rakennetuissa tiloissa tarjottava, yhteisöllisyyttä, itseluottamusta ja arjenhallintaa tukeva toiminta. Sukupuolisensitiivisellä nuorisotyöllä on paljon yhteistä maaperää ainakin kriittisen pedagogiikan ja sosiaalipedagogiikan kanssa. Viimeksi mainituista on mahdollista saada lisäulottuvuuksia sukupuolisensitiivisen sosiaalisen nuorisotyön perustusten vahvistamiseen ja termistön pohtimiseen.

avainsanat: sosiaalinen nuorisotyö, sukupuolisensitiivisyys, setlementti

University of Tampere
Faculty of Social Sciences

PÄIVÄRINTA, ANNEMARI: Constructing gender in settlement youth work from 1920's to 2010's
Master's Thesis, 99 pages, 1 appendix page

Youth work and youth research

Supervisor: Päivi Honkatukia

May 2017

The youth work of Finnish settlement movement started in early 1920's. One of the main forms of youth work were girls' and boys' clubs. In 1990's the gender oriented youth work had a new beginning when it was re-shaped into gender sensitive youth work. The focus is on reflecting and deconstructing norms that limit the different ways of being a girl or a boy. The aim of the thesis is to look at how gender has been shaped and defined during the 100 years of settlement youth work. The research aims at responding to a need that emerged from the field of settlement youth work; the work with girls and boys seemed to be lacking historical perspective.

The thesis has a qualitative research approach and it has used two different kinds of materials. First, an archive of youth work magazine targeted for youth club leaders was used in order to find a historical view and continuity. The research was bound to present day through interviewing eight people who work at settlement NGOs' gender sensitive youth work. The interviews were used to find out what the present gender sensitive youth work is all about. Qualitative content analysis and discourse analysis were used for analyzing the data.

In the light of the data, the traditional youth work (girls' and boys' clubs) seems to have strengthened the traditional gender norms. It used to support the inclusion of young people into those norms, whereas the present gender sensitive youth work aims at deconstructing those norms and expanding the acceptable ways of being a young woman or man. Focusing on local needs at a certain era is what forms a connection between the different phases of settlement youth work. The strong values and a metaphor of accompanying young people in their lives are also found to bind the century-old tradition.

The gender sensitive youth work appears as social youth work which has a critical dimension into reflecting the norms of its society and into supporting young people finding their individual paths in life. The challenge is how the gender-focused work seems to sustain the gender system which positions men and women into opposites. On the other hand, the gender sensitive youth work offers young people safe spaces for forming peer relations, a sense of community, self-confidence and life skills. Gender sensitive youth work seems to have a lot of common ground with critical pedagogy and social pedagogy which could support deepening and reflecting the theory and terminology of gender sensitive social youth work.

keywords: social youth work, gender-sensitivity, settlement

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Nuorisotyö ja sukupuoli	3
2.1 Sukupuolen ja seksuaalisuuden määrittelyä	3
2.2 Sukupuoli nuorisotutkimuksessa: nuorisotyön poikakeskeisestä perinteestä tyttötutkimukseen	6
2.3 Nuorisotyötä, nuorisokasvatusta.....	7
2.3 Sukupuolen huomioiminen nuorisotyössä.....	10
2.4 Tutkimustehtävän täsmennys	12
3 Tutkimuksen lähtökohdat ja menetelmät.....	13
3.1 Fenomenologis-hermeneuttinen näkökulma.....	13
3.2 Sosiaalinen konstruktionismi.....	15
3.3 Tutkijan position reflektointia	16
3.4 Tausta-aineisto: Kerhonjohtaja-lehtien arkisto.....	17
3.5 Ensisijainen aineisto: Nuorisotyön ammattilaisten teemahaastattelut	19
3.5.1 Aineiston hankinta teemahaastattelumenetelmällä.....	19
3.5.2 Aineiston analysoinnin vaiheet.....	23
3.5.3 Aineistoa koskeva pohdinta.....	25
3.6 Teemojen muotoutuminen ja analyysin rakenne	25
4 Sukupuoli setlementtinuorisotyössä 1920-luvulta 2010-luvulle	28
4.1 Sata vuotta setlementtityötä.....	28
4.2 Katsaus setlementtinuorisotyön rakenteen historiaan Suomessa.....	29
4.3 Sukupuolen mukaan eriytetty toiminta perinteenä ryhmätoiminnassa	31
4.4 Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön aika	34
4.5 Setlementtiliikkeen arvopohja kantaa.....	37
5 Yhteiskunta sukupuolisensitiivisen nuorisotyön ympärillä	41
5.1 ”Maahanmuuttokriittisyys” ja rasismi haasteina nuorten elämässä.....	41
5.2 Julkisen palvelujärjestelmän ja järjestötoimijoiden resurssit	44
5.2.1 Järjestöt kilpailevat resursseista.....	47
5.2.2 Tarpeet vastaan trendit?.....	48
5.3 Normittuneet työelämä ja koulu	48
5.4 Syrjäytymispuhe ohittaa nuoret.....	54
5.5 Mahdollisuus muutokseen – monen tason vaikuttamistyötä tukevasta arvopohjasta käsin	58
6 Nuorten tuen tarpeet ja miten niihin vastataan sukupuolisensitiivisessä työssä.....	60
6.1 Nuorten tarpeiden selvittämistä ja määrittelyä	60
6.2 Toiminnalla tarpeisiin vastataan.....	64
6.3 Matalan kynnyksen kohtaamista kodinomaisessa ympäristössä	68

6.4 Näkökulmia toiminnan kohdentamiseen: yhdessä vai erikseen	71
6.5 Hierarkioiden ja roolien tarkastelua	75
6.6 Yhteisöllisyyttä, itseluottamusta, kasvutarinoita - toiminta vaikuttaa osallistujiin	76
7 Sukupuolisensitiivisyys nuorisotyössä	79
7.1 Sukupuoli.....	79
7.2 Sukupuolisensitiivisyys	80
7.3 Työntekijän rooli(malli) sukupuolisensitiivisen toiminnan rakentajana	83
7.4 Työntekijän sukupuoli	85
7.5 Eronteko sukupuolineutraaliuteen	86
7.6 Turvallisessa ympäristössä toisenlainen oleminen mahdollistuu	88
8 Pohdintaa setlementtien (sukupuolisensitiivisestä) tyttö- ja poikatyöstä	89
8.1 Sukupuoli setlementtinuorisotyössä	89
8.2 Tyttö- ja poikatyön vaiheet ammattilaisten näkökulmasta	90
8.3 Sukupuolisensitiivisen työn yhteiskunnallinen viitekehys	90
8.4 Nuorten tarpeet ja niihin vastaaminen	90
8.5 Sukupuolisensitiivisen työn määrittely.....	91
8.6 Käsitteistä, toiminnasta ja teoriasta	92
LÄHDELUETTELO	95
LIITE 1: Teemahaastattelurunko.....	100

1 Johdanto

Nuorisotyön ja -tutkimuksen maisteriopintoihini liittyvän pro gradu -tutkielmani aiheena on setlementtiyhdistysten nuorisotyö. Tarkempi rajausta sijoittuu setlementtien tyttö- ja poikatyöhön, jonka juuret ovat 1920-luvulla suomalaisen setlementtitoiminnan alkuvaiheissa. Aluksi toimintaa on nimitetty tyttö- ja poikakerhotyöksi. Tyttöjen ja poikien eriytettyllä ryhmätoiminnalla on 2010-luvulle ja siitä eteenpäinkin kantava jatkumo. Tosin toiminta muotoiltiin uudelleen 1990-luvulla. Se sai alkunsa tyttöjen eriytyämisestä ja toisaalta tyttöihin kohdistuneesta huolesta. Siitä eteenpäin toimintaa on nimitetty sukupuolisensitiiviseksi nuorisotyöksi, joka huomioi kohderyhminä sekä tytöt että pojat.

Tutkimukseni tarkoitus on selvittää, miten sukupuoli hahmottuu ja miten sitä on määritelty tyttö- ja poikatyön eri vaiheissa ja minkälainen yhteys nykypäivän toiminnalla on varhaisemman vaiheen tyttö- ja poikatyöhön. Tutkimuksen tarve tuli alun perin Setlementtiliitossa toimineesta Tyttötyön verkosto -kehittämishankkeesta, jonka puitteissa oli havaittu tyttötyön historiattomuuden tuntu. Sille toivottiin jonkinlaista suhdetta setlementtinuorisotyön perinteisiin. Juha Nieminen (2014) kuvailee nuorisotyön luonnetta eläväiseksi ja toimijoiden joukkoa jatkuvasti muuttuvaksi. Tähän liittyy myös historiattomuus: monia asioita voidaan käynnistää uudelleen hyvin suurelle osalle, koska aiemmat kokemukset samasta asiasta ovat ehtineet unohtua. Lisäksi Nieminen muistuttaa, että nuorisotyön varhaishistoriassa käytetyt erilliset tyttö- ja poikatyön muodot keksittiin uudelleen 1900-luvun lopulla. (Nieminen 2014, 21–22, 29.)

Aihe on hieman muuttunut alkuperäisestä ideasta. Pääpaino siirtyi nykypäivän sukupuolisensitiivisen työn raamien selvittämiseen, mutta sille etsitään kuitenkin paikkaa suhteessa monen vuosikymmenen perinteeseen. Aihe on toisaalta ajankohtainen myös siksi, että suomalainen setlementtityö täyttää 100 vuotta vuonna 2018. Setlementtinuorisotyökin hipoo juhlavuonna samaa kunnioitettavaa ikää.

Tutkimukseni aineistoina olen siis käyttänyt historiallista lehtimateriaalia sekä ammattilaisten haastatteluja. Olen analysoinut aineistoja laadullisesti ja rakentanut niiden pohjalta tekstini kolmeen lukuun jakautuvan analyysiosuuden. Haastatteluajankohdan puhetapa nostaa näkyville kaksi sukupuolta, mikä johtuu pääasiassa työn rakentumisesta sukupuoleen perustuvaan vertaissuhteeseen. Näin ollen itsekkin käytän pääasiassa sukupuolta koskevassa tekstissäni tyttö-

poika- ja nainen-mies-jaottelua, vaikka tunnistan myös siihen mahdollisesti sisältyvän haitallisen ja joitakin ihmisiä poissulkevan vaikutuksen. Tiedostan, että sukupuolen moninaisuus on kaikissa väreissään paljon tätä kahtiajakoa laajempi.

Tutkielmatekstini alkaa sukupuoleen ja nuorisotyöhön liittyvien ilmiöiden taustoittamisella luvussa 2. Avaan sukupuolen ja seksuaalisuuden määrittelyjä ja niiden moninaisuutta sekä nuorisotyön ja nuorisokasvatuksen rakentumista sekä näiden keskinäistä yhteyttä. Luvun lopussa esitän tutkimustehtäväni täsmennyksen. Luvussa 3 esittelen tutkimukseni metodologiset valinnat sekä aineistot ja niiden hankinnan ja analysoinnin vaiheet. Varsinainen analyysiteksti on jaettu kolmeen lukuun. Luvussa 4 tarkastelen setlementtinuorisotyön varhaisempaa vaihetta 1900-luvulla. Tähän olen käyttänyt pääasiassa lehtiaineistoa. Haastatellut työntekijätkin pääsevät kuitenkin ääneen, kun puran heidän tekemäänsä hahmottelua nykypäivän ja perinteisen tyttö- ja poikatyön välisestä suhteesta.

Luvussa 5 esittelen haastattelujen pohjalta sukupuolisensitiivisen nuorisotyön sijoittumista yhteiskunnalliseen viitekehykseen. Näkökulmat liikkuvat julkisen ja järjestösektorin suhteesta rasismiin, normeihin, syrjäytymispuheeseen ja vaikuttamistyöhön. Luku 6 keskittyy sukupuolisensitiivisen työn käytäntöjen avaamiseen. Tarkastelen niitä nuorten tarpeiden selvittämisen ja niihin vastaamisen kautta. Esiin tulevat erilaiset toimintamuodot, eri osapuolten roolit ja toiminnan tulokset. Luvussa 7 esittelen sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä määrittelyjä ja teoretisointeja sekä työntekijöiden roolin ja reflektion merkitystä. Luku 8 sisältää yhteenvedon ja pohdintaa esiin nousseista teemoista.

2 Nuorisotyö ja sukupuoli

Tutkimukseni koskee sukupuolisensitiivistä nuorisotyötä. Tässä luvussa avaan sukupuoleen ja nuorisotyöhön liittyviä teoretisointeja, jotka avaavat näkökulmia aineistoni analysointiin. Aloitan sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevista määrittelyistä ja etenen nuorisotutkimuksen ja nuorisotyön näkökulmiin. Luvun lopussa esitän tutkimustehtäväni.

2.1 Sukupuolen ja seksuaalisuuden määrittelyä

Sukupuoli voidaan tulkita sosiaaliseksi ja kulttuuriseksi ilmiöksi, joka antaa ymmärryksen ja merkityksen raameja sukupuolen ruumiillisen ulottuvuuden määrittelyyn. Kielellisesti biologiset, pääasiassa suvunjatkamiseen liittyvät seikat on erotettu sosiaalisesta sukupuolesta nimittämällä ensimmäistä englanninkielisellä termillä *sex* ja jälkimmäistä termillä *gender*. Erottelulla on pyritty painottamaan sosiaalisen ja kulttuurisen osuutta sukupuolen muotoutumisessa. Suomen kielessä on vain yksi sana, sukupuoli, joten painotuksia ilmaistaan määreillä sosiaalinen ja kulttuurinen. (Rossi 2012, 21.) Biologian näkökulmasta naiset ja miehet ovat anatomis-fysiologisina olentoina erilaisia, mutta toisiaan täydentäviä. Sosiaalinen sukupuoli taas sisältää miehisyttä ja naisisuutta koskevien normien mukaisesti määräytyviä identiteettejä, jotka ovat kulttuurisesti ja historiallisesti muuttuvia. (Koivunen & Liljeström 2004, 22.) Sex/gender-jaottelu on edesauttanut myös sukupuolen ja seksuaalisuuden erottamisen toisistaan. Niiden erottaminen on nähty tarpeelliseksi, vaikka ne toisaalta monin tavoin toisiinsa kietoutuvatkin: kaikki sukupuoleen liittyvä ei liity seksuaalisuuteen eikä kaikki seksuaalisuuteen liittyvä välttämättä liity sukupuoleen. (Rossi 2012, 22.)

Edellä kuvattu erottelu yleistyi 1970-luvulla. Biologista sukupuolta pidettiin itsestään selvänä. Sen ajateltiin olevan sisäsyntyistä ja liittyvän kaikkiin kulttuureihin. Sosiaalinen sukupuoli rakentui biologisen sukupuolen päälle, kulttuurisen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. Sosiaaliseen sukupuoleen liitettiin rooleja, käyttäytymistä ja identiteettejä. 1990-luvulta lähtien jaottelua on kuitenkin myös kyseenalaistettu. (Lehtonen 2005, 64.) Judith Butler (2008) esittää, että biologiseksi sukupuoleksi kutsuttu rakennelma on samalla tavalla kulttuurisesti rakennettu kuin sosiaalinen sukupuoli. Tällä perusteella biologinen sukupuoli olisi jo itsessään sosiaalinen sukupuoli, jolloin näiden kahden välinen ero häviää. Samalla biologisen sukupuolen ymmärtäminen kohtalona käy mahdottomaksi – kohtaloksi muodostuukin biologian sijasta kulttuuri. (Butler 2008, 55–57.) Sukupuoli voidaan siis määritellä ajassa ja paikassa muuttuvaksi käsitteeksi, joka elää sitä koskevien käsitysten muuttumisen mukaan (Rossi 2012, 23).

Judith Butler (2008) esittää teoretisoinnin sukupuolen performatiivisuudesta. Sen mukaan sukupuolta tuotetaan toistamalla tekoja, kuten eleitä, asentoja ja puhetapoja, joita liitetään kulttuurisesti mieheyteen ja naiseuteen. Performatiivisuudella viitataan vakiintuneiden sukupuoliesitysten jatkuvan toiston olennaisuuteen, mutta myös muutoksen mahdollisuuteen. Muutosta saadaan aikaan toistossa tapahtuvien toisintekemisten myötä. (Butler 2008, 80; Rossi 2012, 26–27.) Performatiivisuuden mukaan sukupuoli-identiteettiä ei ole olemassa sukupuolen ilmaisemisen tai tekemisen takana, vaan identiteetti rakennetaan ja tuotetaan ilmaisuilla. Näin ollen ilmaisut eivät ole seurausta sukupuoli-identiteetistä, vaan ne tuottavat sitä. (Lehtonen 2005, 65.)

Sukupuolta ja seksuaalisuutta hahmotetaan yleisesti vastakkainasettelujen kautta. Sukupuoli jaetaan usein kahteen ”vastakkaiseen” osaan. Osat palautuvat biologisen sukupuolen ajatukseen ja edustavat siten mies- ja naissukupuolia. Myös seksuaalisuus mielletään yleisesti kahtiajakoon perustuvaksi, hetero- tai homoseksuaalisuudeksi. Heteroseksuaalisuutta on yritetty normalisoida homoseksuaalisuuden avulla. Samalla heteroseksuaalisuutta pidetään yhteiskuntajärjestyksen peruselementtinä, mihin liittyy tarve tunnistaa ihmiset joko miehiksi tai naisiksi. Heteronormatiivisuudella tarkoitetaan sitä, että ainoana oikeana sukupuolijakona pidetään heteroseksuaalista feminiinisyttä ja heteroseksuaalista maskuliinisuutta. Sekä sukupuoli että seksuaalisuus ovat kuitenkin paljon monimuotoisempia eikä niitä voi lähtökohtaisesti rakentavasti tarkastella vain näistä eroista lähtien. Tärkeää on huomioida myös se, että ”naisten” ryhmä ja ”miesten” ryhmä eivät ole homogeenisiä ryhmiä, vaan niiden välillä ja ennen kaikkea niiden sisällä on eroja. (Rossi 2012, 23–25, 31; Lehtonen 2005, 65–66.)

Sukupuolinormatiivisuudella tarkoitetaan stereotyyppisiä oletuksia, jotka koskevat sukupuoli-identiteettiä ja sukupuolen ilmaisua. Oletukset perustuvat perinteiseen kahden sukupuolen järjestelmään, jossa jokaisen ihmisen oletetaan olevan joko nainen tai mies, joista jokainen kokee ja ilmaisee sukupuoltaan sille tyypillisellä tavalla. Normatiivisuuteen kuuluu myös se, miten normista poikkeaviin suhtaudutaan, esimerkiksi kyseenalaistamalla tai vaikenemalla. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla tarkoitetaan Suomessa yleensä homoseksuaalisia, biseksuaalisia tai muita ei-heteroseksuaalisia ihmisiä. Sukupuolivähemmistöillä taas tarkoitetaan usein esimerkiksi transihmisiä, intersukupuolisia tai muunsukupuolisia. Vähemmistöihin kuuluvat voivat kokea vähemmistöstressiä, psyykkisiä tai fyysisiä reaktioita, eläessään jatkuvasti normin ulkopuolella. Kokemukseen voi liittyä esimerkiksi sosiaalinen ulkopuolisuus, kyseenalaistetuksi joutuminen tai syrjintä. (Alanko 2014, 5–6.)

Intersukupuolisuus tarkoittaa tilannetta, jossa ihmisen sukupuolta ei voida syntymän yhteydessä määrittellä yksiselitteisesti naiseksi tai mieheksi, koska fyysiset ominaisuudet, kuten sukuelimet, kromosomit tai geenit eivät mahdollista sukupuolen määrittelyä. Sukupuoli-identiteetin kehittyminen voi aiheuttaa ristiriitoja suhteessa määriteltyyn fyysiseen sukupuoleen. Queer-identiteetin omaavat ihmiset voivat kieltäytyä kuvaamasta sukupuoli-identiteettiään tai seksuaalista suuntautumistaan yhteiskunnassa vallalla olevien luokitusten avulla, koska ne koetaan ahtaiksi. Queer on myös poliittinen ja akateeminen näkökulma sukupuoli-identiteettiin, minkä avulla kyseenalaistetaan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä yhteiskunnallisia normeja. (Alanko 2014, 5–6.)

Jukka Lehtonen (2005) kirjoittaa, että jos seksuaalisuuden moninaisuus muistetaan, se näkyy useimmiten hetero-homo-jaotteluna tai ehkä hetero-homo-bi-jakona. Useimmiten selkeimmäksi saatetaan kokea kaksijakoisessa hetero-homo-jaottelussa pysyminen, jossa etsitään eroja vain kahden vaihtoehdon väliltä. Tällöin Lehtosen mukaan seksuaalisuuden monikerrostuneisuutta voi purkaa jaottelulla heteroseksuaalisuuteen ja ei-heteroseksuaalisuuteen. Käsitteet eivät sulje toisiaan pois, koska ne voivat olla myös päällekkäisiä, eivätkä toisaalta kaikki ihmiset kuulu kumpaankaan kategoriaan. Lehtosen jaottelussa kategoriat eivät kuvaa seksuaali-identiteettejä vaan toimivat laatusanoina. Määritelmät perustuvat siihen, kohdistuvatko ihmisten seksuaaliset tunteet samaa vai eri sukupuolta oleviin tai miten he itseään määrittelevät: liittykö määritelmien kieli termeihin, joilla kielessämme kuvataan heteroseksuaalisuutta vai ei-heteroseksuaalisuutta. Toisaalta hetero-, homo-, lesbo- tai bi-termien käytön lähtökohtana tulisi olla se, että henkilön tulisi määrittellä itsensä ensin joksikin niistä, ennen kuin kyseistä termiä voitaisiin käyttää puhuttaessa hänestä. Lehtosen tutkimuksen perusteella nuoret eivät pidä viimeksi mainittua kategorisointia pätevänä kuvaamaan omaa elämäänsä, koska he usein kyseenalaistavat ajatuksen tunteidensa, käyttäytymisensä tai itsemäärittelynsä muuttumattomuudesta. Niinpä nuorten seksuaalisuutta on mahdollista ymmärtää konstruktiona, joka on jatkuvasti ylläpidettävä ja mahdollinen muutokselle, johon vaikuttavat sekä menneisyyden kokemukset että heitä ympäröiviin diskursseihin osallistuminen. (Lehtonen 2005, 66–68.)

Edellä kuvailtujen erontekojen ja määrittelyjen lisäksi subjektien muotoutumiseen liittyy muita tekijöitä. Rossi (2012) suomentaa *intersektionaalisuuden* erojen leikkaamiseksi, risteämiseksi ja yhteisvaikutukseksi. Sukupuoli ja seksuaalisuus miellettiin pitkään merkittävimmiksi yksilöiden

välisen ja sisäisten erojen tekijöiksi, mutta enää niiden ei ajatella riittävän identiteetin ja valtasuhteissa asemoitumisen analysoinnin ainoiksi perusteiksi. Myös muita muuttujia ja tekijöitä pitää huomioida. Sellaisia ovat esimerkiksi ikä, yhteiskuntaluokka, uskonto tai etnisyys ja näiden jatkuva risteäminen. (Rossi 2012, 35.)

2.2 Sukupuoli nuorisotutkimuksessa: nuorisotyön poikakeskeisestä perinteestä tyttötutkimukseen

Nuorisotutkimuksen alalla pojista on toisinaan tehty koko nuorisoa koskevia yleistyksiä. Lisäksi tytöt ovat jääneet poikien varjoon. Tyttökulttuuria koskeva tutkimus nostettiin ensimmäisen kerran esille Birminghamin koulukunnan naispuolisten nuorikulttuuritutkijoiden keskuudessa 1970-luvulla. Tutkijat kiinnittivät huomiota tyttöjen marginaaliseen asemaan suhteessa poikavaltaisiin alakulttuureihin. Näkymättömissä ollut tyttökulttuuri löytyi tyttöjen omista huoneista, tiloista joissa haaveiltiin, meikattiin ja kuunneltiin levyjä. Tutkijoiden tulkinnan mukaan tyttökulttuuri oli syntynyt vastareaktiona patriarkaaliseen valtajärjestelmälle, tyttöjen vastauksena heihin kohdistuvaan sortoon. Tyttökulttuurin tilat muodostivat suojapaikan poikien seksismiltä ja auttoi tyttöjä käsittelemään elämänsä rajoituksia. Kuitenkin samalla perinteiset naisroolit sitoivat tyttöjä edelleen. (Lähteenmaa & Näre 1992, 9–10.)

Poikien näkyvyyteen alakulttuurien keskiössä saattoi vaikuttaa se, että pojat liikkui suurissa ryhmissä, sekä huolipuhetta ja moraalista paniikkia muistuttava uutisointi, joka korostui esimerkiksi väkivaltatapausten yhteydessä. Pojat olivat vapaita hengailemaan ja hankkimaan uusia kokemuksia, kun taas tyttöjen osallistumista rajoitti oman kunnian suojelu ja seksuaalisuuden näkökulmasta huonoksi tytäksi leimaantumisen vaara. Tyttöjen oman makuukamarikulttuurin arveltiin toisaalta sisältävän vahvan ulossulkemisen elementin, mikä ehkä osaltaan vaikutti sen näkymättömyyteen aikuisille osana nuorten alakulttuureja. Tyttöjen pienten ryhmien jäsenten tarkan valikoinnin lisäksi ulkopuolelle jäivät media ja pojat, mutta myös aikuiset: vanhemmat, opettajat ja tutkijat. (McRobbie & Garber 1976, 209–222.)

Birminghamilaisten tyttökulttuuritutkijoiden ajattelu oli tasa-arvofeminististä eli pohjalla oli oletamus sukupuolten välisestä olemuksellisesta samankaltaisuudesta. Ajattelun toisena lähtökohtana oli koulukunnan alakulttuuritutkimuksen perinne. Tältä pohjalta tyttöjen kulttuurin olisi pitänyt ihanteellisesti olla enemmän poikien kulttuuria muistuttavaa: tyttöjen omat alakulttuurit ja kapinallisuus olisivat olleet suotavia. Niinpä esimerkiksi tyttöjen fanikulttuuria ei aluksi

luokiteltu varsinaiseksi alakulttuuriksi. Vasta 1980-luvun alun brittitutkijat alkoivat tarkastella tanssia, romanttista haaveilua ja kiinnostusta muotiin, muiden tyypillisten tyttöjen käytännön ohessa, luovuuden näkökulmasta. (Lähteenmaa & Näre 1992, 10.)

Pohjoismaissa tyttötutkimus virisi 1980-luvun alussa. Tyttökulttuuria ja -sosialisaatiota pyrittiin tarkastelemaan vertaamalla niitä poikien vastaaviin. Pohjoismainen tutkimus erosi 1970-luvun birminghamilaisesta tutkimuksesta siinä, että sukupuolten nähtiin olevan olemuksellisesti erilaisia. Naisten taitoja elämän uusintajina ja ylläpitäjinä arvostettiin. Naistutkimuksen tapaan tyttökulttuurista pyrittiin etsimään sinänsä arvokkaita käytäntöjä. Pohjoismaisessakin tutkimuksessa nousi esiin tyttöjen kotikeskeinen kulttuuri. Osa tutkijoista korosti sitä, ettei tyttökulttuuri sijoitu pelkästään kodin piiriin, vaan se syntyy jännitteisessä suhteessa perinteiden naiskokemuksen ja julkisen ulottuvuuden välillä. 1990-luvun alkua kohti jatkui keskustelu tyttönä olemisen reunaehtojen murenemisesta ja sen seurauksista tyttöjen kulttuurisille käytännöille. (Lähteenmaa & Näre 1992, 10–11.)

Suomessa tyttötutkimus lähti liikkeelle 1980-1990-lukujen vaihteessa. 2010-luvun puoliväliin mennessä tyttötutkimusantologioita on julkaistu kolme. Poikia ja poikakulttuuria koskeva tutkimus on ottanut paikkansa huomattavasti hitaammin. Keväällä 2017 ensimmäinen poikatutkimusantologia oli tuloillaan, referee-vaiheessa. Suomalaisen nuorisotutkimuksen historiassa poikia on tutkittu esimerkiksi alan ensimmäisessä väitöskirjassa, jossa Rafael Helanko tutki poikasakkeja. Myöhemmin hän tutki erikseen myös tyttöjen vastaavia ryhmiä. Tyttö- ja poikatutkimuksen kuvauksesta erottuu se, että tytöistä on tehty oletuksia poikia koskevan tutkimuksen perusteella, mutta vastaavasti tyttötutkimuksessa on tehty myös poikia koskevia johtopäätöksiä. Näin ollen sukupuoliryhmistä on saattanut piirtyä stereotyyppisiä kuvauksia, jotka ovat ehkä vaikuttaneet tyttöjä ja poikia koskevan vastakkainasettelun ylläpitämiseen. (Puuronen 2006, 129–147.)

2.3 Nuorisotyötä, nuorisokasvatusta

Nuorisotyön historiaa tutkinut Juha Nieminen (2014) tunnistaa suomalaisesta nuorisotyöstä neljä yleistä tehtävää eli funktiota. Funktiolla tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaista nuorisotyössä toteutuvaa tehtävää, joka voidaan liittää nuorisotyöhön laajemmin kuin yksittäisten organisaatioiden tai toimijoiden pyrkimysten tai tietoisuuden näkökulmasta. Toisin sanoen funktioita voisi kenties kutsua nuorisotyön kenttää leikkaaviksi tehtäviksi. Sosialisatiiofunktiolla Nieminen tarkoittaa

socialisaation toteuttamista eli nuorten liittämistä kulttuurin, yhteiskunnan ja lähiyhteisön jäseniksi. Perinteisesti sillä on tarkoitettu hyväksi havaittujen arvojen, roolien ja toimintamallien siirtämistä uudelle sukupolvelle, mutta sen sisältö muuttuu ja on muuttunut ajan kuluessa. Toisaalta socialisaatioon liittyy sellaisten tietojen, taitojen, arvojen ja toimintatapojen välittämistä, joilla mahdollistetaan nuorten osallistuminen yhteisöjen ja yhteiskunnan kehittämiseen ja uudistamiseen. Lisäksi nuorilla on mahdollisuus joko omaksua, muuttaa tai hylätä heille tarjottuja arvoja, rooleja ja toimintamalleja. Tänä päivänä socialisaatiolla on siis toisaalta säilyttävä ja toisaalta uudistava luonne ja merkitys. Socialisaation yhtenä osana on poliittinen socialisaatio, jonka tarkoituksena on ollut opettaa nuorille kansalaisyhteiskunnan ja poliittisen järjestelmän toimintatapoja sekä toisaalta antaa nuorille mahdollisuuksia vaikuttamiseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Edustukselliseen demokratiaan tähtäävä osallistuminen on saanut rinnalleen uusia osallistumisen tapoja – kiinnostavaksi kysymykseksi nouseekin, missä määrin nuorisotyön tulisi kasvattaa nuoria esimerkiksi kansalaistoimintaan ja aktivismiin perinteisemmän puoluepoliittisen nuorisojärjestötoiminnan lisäksi. (Nieminen 2014, 23–24.)

Toinen Niemisen (2014) esittämistä tehtävistä on personalisaatiofunktio, joka tarkoittaa nuoren ihmisen personalisaation ohjaamista eli toisin sanoen tukemista omaksi itseksi kehittyemisessä. Nuori kasvaa itsenäiseksi, omat tarpeensa ja pyrkimyksensä tunnistavaksi yksilöksi. Jotta personalisaatiofunktio toteutuu, nuorisotyössä tulee tunnistaa, tunnustaa ja tukea nuorten yksilöllisyyttä, ainutlaatuisuutta ja omaleimaisuutta. Nuorisotyön tulee näin ollen tarjota tilaisuuksia inhimilliselle kasvulle ja innostaville oppimiskokemuksille sekä tukee nuoria kehittämään omia henkilökohtaisia mahdollisuuksiaan. Lisäksi nuorisotyön tulee tiedostaa erityislaatunsa nuorten persoonallisuuden kehityksen ohjaamisessa. Keskeistä on nuorten vapaaehtoinen osallistuminen, minkä seurauksena nuorisotyöhön sisältyy nuorten tarpeiden kuuleminen ja kunnioitus. Nuorisotyön tulee lähteä nuorten itsensä ilmaisemista tai nuorisotyöntekijöiden tunnistamista tarpeista, joiden perusteella oppimisympäristöjä rakennetaan. Käytännön työssä haasteeksi voi muodostua socialisaatio- ja personalisaatiofunktioiden ristiveto, jossa valtiovallan edustajat näkevät nuorisotyön tavoitteeksi kansalaisuuden ja yhteiskunnallisen osallistumisen vahvistumiseen liittyviä tuloksia, mutta ruohonjuuritasolla tarpeiksi tunnistetaan turvan, lämmön ja henkilökohtaisten oppimiskokemusten tarjoaminen. (Nieminen 2014, 24–25.)

Kolmas Niemisen (2014) tunnistamista funktioista on kompensatiofunktio, jonka tarkoituksena on tasoittaa eli kompensoida nuorten socialisaatioissa ja personalisaatioissa ilmeneviä puutteita ja vaikeuksia. Nuorisotyö näyttäytyy näin ollen nuorten auttajana ja tukijana yhteiskuntaan

liittymisessä tai omien mahdollisuuksien toteuttamisessa. Kompensaatiofunktio korostaa nuorisotyön merkitystä muita heikommassa asemassa olevien nuorten tukijana ja nostaa keskusteluun kysymyksen korjaavan työn sisällyttämisestä nuorisotyöhön. Osa nuorisotyön kohderyhmästä voi tarvita sellaista tukea, johon nuorisotyöllä ei ole osaamista tai resursseja. Neljäs tehtävä koskee yhteiskunnan nuorille osoittamien voimavarojen ja niiden suuntaamiseen vaikuttamista. Resursointi- ja allokointifunktiolla nuorisotyö pyrkii vaikuttamaan nuorten kasvu- ja elinolosuhteisiin ja liittyy sitä kautta vahvasti nuorisopolitiikkaan. Jos nuorisotyö ja nuorisopolitiikka erotetaan toisistaan, resursointi- ja allokointifunktion toteuttaminen kuuluisi ensisijaisesti julkishallinnolle ja poliittiseen päätöksentekoon, jolloin nuorisotyö voisi keskittyä toteuttamaan kolmea muuta funktiota. (Nieminen 2014, 25–26.)

Niemisen (2014) mukaan nuorisotyön funktioiden kokonaisuus merkitsee sitä, että nuorisotyön tarkoituksena on vaikuttaa nuoriin joko pitkäjänteisesti tai hetkeen sitoutuen. Vaikuttamisen päämääränä on saada aikaan pysyvää muutosta, joka on sidoksissa oppimiseen. Nuorisotyön toimintaympäristöt voidaan näin ollen nähdä oppimisympäristöinä, jotka kuuluvat nonformaalin kasvatuksen alueelle. Nuorisotyössä nonformaali kasvatusta näytetään ihmiskeskeisenä, nuorten sisäiseen motivaatioon perustuvana toimintana. Nonformaali kasvatusta suuntautuu käytäntöön ja perustuu vapaaehtoisuuteen. Samalla se on tietoista, tavoitteellista ja ohjattua toimintaa. Niinpä nuorisotyöhön liittyvä oppiminen eroaa arkipäivän ympäristöissä tapahtuvasta satunnaisesta, informaalista oppimisesta. Nuorisotyön oppimisympäristöjä voidaan jäsentää ainakin kasvatustavoitteiden, rakenteellisten tekijöiden kuten kohderyhmä, sosiaalimuodon, organisointimuodon ja tilan, sekä pedagogisen menetelmän mukaan. Näistä muotoutuu nuorisotyön oppimisympäristöiksi tavoitteellisia kokonaisuuksia, jotka sisältävät tietoa toiminnan tarkoituksesta ja menettelytavoista sekä ratkaisuja käytettävistä rakenteista. Oppimisympäristöjen muodostamiseen tarvitaan tietoa nuorisotyön tavoitteista sekä nuorten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. (Nieminen 2014, 28.)

Tässä kontekstissa nuorisotyö näytetään ennen kaikkea nuorten yksilöllisiin ja ryhmien yhteisiin tavoitteisiin ja tarpeisiin sekä vapaaehtoiseen osallistumiseen perustuvana oppimista tukevana toimintana, nuorisokasvatuksena, joka pohjautuu teoreettiseen tietoon ja ammatilliseen osaamiseen. Funktiot muodostavat mielekkään viitekehyksen nuorisotyön tutkimiseen ja hyödynnän niitä analyysini joissakin osissa osoittamaan, millä tavoin esimerkiksi sosialisaatiofunktio toteutetaan setlementtinuorisotyössä.

2.3 Sukupuolen huomioiminen nuorisotyössä

Kuten edellä totesin, nuorisotyön funktioiden yhteydessä, nuorisotyö toimii sekä nuoria yhteiskuntaan liittävässä että yksilöllistä kasvua tukevana toimintana. Myöhäismodernissa yhteiskunnassa yksilöllisyys korostuu. Identiteettityöhön saattaa liittyä jopa painetta erottua muista. Keskeiseksi kysymykseksi nousee, kuinka olla erilainen olematta sitä kuitenkaan liian paljon. Erilaistumisen ja samaistumisen tunnuksia voidaan hankkia kuluttajan roolissa ostamalla, mikä edistää liittymistä median tuottamiin ja välittämiin kuvastoihin hyvästä ja tavoiteltavasta elämästä. (Nivala & Saastamoinen 2007, 16–17.) Elina Nivala (2007) muistuttaa, että nuorten socialisaatio ei ole vain yksisuuntaista yhteiskunnallisesti hyväksytyihin malleihin liittymistä, vaan sen rinnalla tapahtuu myös yksilöllistymistä suhteessa ympäristöön. Yhteiskunnallisen toimintakyvyn kehittymiseen liittyy myös eriytyminen omaksi itseksi, johon kuuluu oman ajattelun, arvojen ja tahdon kehittyminen. Yksilöllistymisen ja siihen liittyvien taitojen ansiosta ihmisen toimintavalmiudet kehittyvät niin, että tarvittaessa ympärillä olevaa sosiaalista todellisuutta voi myös muuttaa. (Nivala 2007, 100.)

Normiteorian mukaan sosiaaliset normit säätelevät yksilöiden käyttäytymistä. Yhteisö valvoo normien noudattamista ja ne ovat yksilöiden sisäistämiä. Yhteiskunta voidaan ymmärtää eri tasoilla vaikuttavana kontrollijärjestelmänä. Kulttuurisen järjestelmän arvot institutionalisoituvat sosiaalisen järjestelmän rakenteiksi, jotka edelleen sisäistyvät yksilöiden persoonallisuuteen ja säätelevät sitä kautta yksilön toimintaa, velvoittavan normatiivisuutensa kautta. Normiteoria on siis yksilökeskeinen, mutta ei silti kerro yksilöstä sinänsä. Yhteiskunta sijoittuu teoriassa yksilöä vastassa oleviksi esteiksi, käskyiksi ja kielloiksi. Huomio kiinnittyy siten yksilön kohtaamaan normatiiviseen kontrolliin ja sen vaikutuksiin, jotka näkyvät esimerkiksi normien sisäistämiseksi ymmärretyyn socialisaation kautta. Sosiaaliset normit ovat regulatiivisia sääntöjä, jotka ohjaavat ihmisten käyttäytymistä pakottamalla tai velvoittamalla. Sosiaaliset ryhmät ja yhteiskunta siis säätelevät ja rajoittavat yksilöiden toimintaa sosiaalisten normien avulla. Ne liittyvät valtaan ja valtarakenteisiin. (Alasuutari 2007, 64–66.) Toisaalta myöhäismodernin yhteiskunnan rakenteet eivät ole samalla tavalla pysyviä kuin ”entisaikaan”. Entisenlaisesta ennakoitavasta elämänkulusta ei voida enää puhua. Sen normatiivisuus on muuttunut pakolliseksi, yksilöidyiksi valinnoiksi. Yksilöidyn elämänkulun rakennuspalikoina toimivat katkokselliset episodit ja jäsentymättömyys. (Saastamoinen 2007, 240–241.)

Sukupuoli ja sitä koskevat liittymisen ja yksilöllisyyden neuvottelut ovat osa nuorten socialisaation ja personalisaation prosessia, joilla rakennetaan identiteettiä. Outi Ylitapio-Mäntylä (2010) on tutkinut sukupuolittunutta toimintaa päiväkotityössä. Hän toteaa, että sukupuolen huomioiminen kasvatus- ja opetustyössä ei ole itsestään selvää. Kasvattajat voivat ajatella kohtelevansa osallistujia tasa-arvoisesti, mutta oman toiminnan ja puheen sukupuolistavat käytännöt saattavat jäädä huomaamatta. Sukupuoleen kasvattaminen tapahtuu siis ohjaajien tekemänä, hienovaraisesti ja tiedostamattomasti. Päiväkotikäisten lasten kanssa leikkejä, leluja ja värejä tuotetaan tytöille tai pojille kuuluviksi, ja lasten lähipiiri alkaa määritellä tiettyyn sukupuoleen kuuluvia leikkejä tai sopivaa käyttäytymistä. (Ylitapio-Mäntylä 2010, 121.) Myös nuorten opinto-ohjauskeskustelut pitävät sisällään sukupuolittuneita merkityksiä, jotka rakentuvat ohjaajan ja opiskelijan sukupuoliuskomusten ja -oletusten varaan. Tässä yhteydessä sukupuolikonstruktiot voivat olla sekä sukupuolijärjestelmää uusintavia että sitä purkavia, rajaavia ja sitovia konstruktioita. (Juutilainen 2003, 212.) Arvelen samojen prosessien toimivan myös eri-ikäisten lasten ja nuorten kasvun tukemiseen tähtäävissä ympäristöissä.

Vuorovaikutussuhteissa ihmiset määrittävät syntymästä lähtien sukupuolen mukaisesti ja sitä kautta asetetaan tiettyihin luokitteluihin. Tytöille ja pojille välitetään erilaisia kulttuurisia toimintamalleja ja -tapoja sekä tiloja joissa liikkua ja toimia. Näiden mukaan rakentuu ”oikeanlaisena” pidetty tyttöys ja poikuuus. Kuitenkin on tärkeää kysyä, kuka määrittää sukupuoleen liitettyä ”oikeaa” toimintaa. Kasvattajien tulisi pysähtyä ja kysyä itseltään, millaisia sukupuolittuneita käsityksiä lapsille jaetaan ja millaisia siihen liittyviä malleja omalla toiminnalla välitetään. Hyväksytäänkö eroja ja erilaisuutta? (Ylitapio-Mäntylä 2012, 17.)

Kasvattajan tulisikin tiedostaa oman toimintansa sukupuolittavat käytännöt ja niiden mallin tuottaminen. Käytännöt ovat opittuja kulttuurisia toimintoja, jotka ovat muutettavissa. Lisäksi on tärkeää nähdä eroja tyttöjen välillä ja poikien välillä, ei pelkästään tyttöjen ja poikien välillä. (Ylitapio-Mäntylä 2010, 121-122.) Sukupuolisensitiivisyys tuo mukanaan sukupuoliin ja sukupolviin liittyvien erojen tiedostamisen. Niinpä sukupuolisensitiivisyys merkitsee nuorten socialisaation näkökulmasta erityistä tietoisuutta siitä, keneltä ja kenelle perinteitä tai arvoja siirretään, toisin sanoen tietoisuutta sukupuoli-asemasta. (Näre 2014, 542.) Keskeisessä roolissa on nuoria kohtaava työntekijä asenteineen, arvoineen ja toimintatapoineen (Punnonen 2014, 532–533).

2.4 Tutkimustehtävän täsmennys

Setlementtiyhdistyksissä on tehty nuorisotyötä sukupuolen huomioivalla otteella 1920-luvulta alkaen. 1900-luvun alkupuolella työ tunnettiin nimellä tyttö- ja poikakerhoto. 2010-luvulla sitä nimitetään sukupuolisensitiiviseksi nuorisotyöksi. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää setlementtien tyttö- ja poikatyön vaiheita ja niihin liittyviä sukupuolen määrittelyjä ja neuvotteluja. Lähestyn asiaa seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

1. Miten sukupuolta on jäsenetty setlementtityön piirissä 1920-luvulta 2010-luvulle?
2. Millaisia historiallisia jatkumoa ja katkoksia on havaittavissa, kun tämän päivän ammattilaiset määrittelevät sukupuolisensitiivistä työtä?
3. Minkälaisessa yhteiskunnallisessa viitekehysessä työntekijät kokevat toimivansa?
4. Millaisia tarpeita toimintaan osallistuvilla nuorilla on? Millaisilla työmuodoilla niihin vastataan?
5. Miten sukupuolisensitiivistä työtä määritellään?

Historiallisia yhteyksiä selvitän setlementtinuorisotyön tueksi tuotetusta Kerhonjohtaja-lehtien arkistosta. 2010-luvun teemoja lähestyn työntekijähaastattelujen kautta. Seuraavassa luvussa kuvailen tutkimukseni lähtökohtia, aineistoja ja menetelmiä. Lisäksi reflektoin omaa sijoittumistani suhteessa tutkimusaiheeseen.

3 Tutkimuksen lähtökohdat ja menetelmät

Olen valinnut tähän tutkimukseen kvalitatiivisen lähestymistavan. Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen karkein erontekijä voidaan ymmärtää yksinkertaisimmillaan niin, että kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus on muodoltaan ei-numeraalista (Eskola & Suoranta 2000, 13). Laadullista tutkimusta on verrattu myös arvoituksen ratkaisemiseen. Sen keskeisenä ominaisuutena on tutkittavan ilmiön ymmärtävä selittäminen, jonka yhteydessä viitataan muuhun tutkimukseen ja teoreettisiin viitekehyksiin. Universaalien lainalaisuuksien esittämisen sijaan pyritään paikalliseen selittämiseen. Tässä tutkimuksessa laadullisuus ilmenee ennen muuta menetelmävalinnoissa, joihin ei sisälly tilastollisia menetelmiä. Sen sijaan olen pyrkinyt tarkastelemaan aineistojani kokonaisuuksina. (Alasuutari 2007, 38, 51, 55.) Koska tutkimuskohteeseeni liittyvä aiempi tutkimus on vähäistä, olen työskennellyt aineistolähtöisyyttä painottaen (Eskola & Suoranta 2000, 19).

Tässä luvussa kuvaan tutkimustani ohjaavia ajattelumalleja ja näkökulmia. Aloitan kuvailemalla fenomenologis-hermeneuttista tutkimussuuntausta, johon koen tutkimukseni kuuluvan. Se kietoutuu yhteen sosiaaliseen konstruktionismiin perustuvan tiedonmuodostuksen käsitykseni kanssa, jota avaam toisessa alaluvussa. Olennaista on myös oman positioni reflektointi, jota käyn kolmannessa alaluvussa. Aineistoni sekä niiden hankkimiseen ja analysointiin käyttämäni metodit esittelen neljännessä ja viidennessä alaluvussa. Aineiston tietyissä osissa hyödyntämäni diskurssianalyysi istuu tutkimussuuntauksen ja tiedonmuodostuksen jatkeeksi, koska sen avulla on ollut mahdollista tarkastella aineistossa puhuvien henkilöiden eri teemoille antamia merkityksiä ja niistä muodostuvia puhetapoja. Miten he edelleen ovat rakentaneet nuorisotyötä koskevaa todellisuuttaan?

3.1 Fenomenologis-hermeneuttinen näkökulma

Tutkimukseeni liittyy siis fenomenologis-hermeneuttinen näkökulma. Fenomenologiassa tutkitaan kokemuksia, jotka voidaan käsittää laajasti ihmisen kokemuksellisenä suhteena omaan todellisuuteensa, maailmaan jossa hän elää. Elämiseen liittyy kehollista toimintaa ja havainnointia sekä koetun ymmärtävää jäsentämistä. Toisin sanoen fenomenologialla voidaan tutkia ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa. Fenomenologian mukaan ihmisen suhde maailmaan on kokemuksellinen ja intentionaalinen. Jälkimmäisellä tarkoitetaan sitä, että toimintamme on tarkoitusperäistä ja että kaikki merkitsee meille jotain. Todellisuus näyttäytyy havaintojemme

kautta ja kokemus muotoutuu merkitysten mukaan. Maailma näyttäytyy merkityksinä. (Laine 2007, 29–30.)

Fenomenologiseen merkitysteoriaan liittyy myös ajatus ihmisyksilön yhteisöllisestä perustasta. Merkitykset eivät ole synnynnäisiä, vaan niihin kasvetaan ja kasvatetaan yhteisöissä. Merkitykset ovat siten yhteisiä, subjekteja yhdistäviä eli intersubjektiivisiä. Erilaisten kulttuuripiirien jäsenillä on erilainen elämämaailma, erilaiset todellisuudet ja asioilla erilaiset merkitykset. Fenomenologinen tutkimus pyrkii ymmärtämään jonkin tutkittavan alueen ihmisten sen hetkistä merkitysmaailmaa esimerkiksi tutkimalla instituutioiden toimintakulttuureja. Tavoitteena ei niinkään ole universaalien yleistysten löytäminen. (Laine 2007, 30–31.)

Hermeneutiikalla tarkoitetaan ymmärtämistä ja tulkintaa koskevaa teoriaa, jossa yritetään etsiä tulkinnalle mahdollisia sääntöjä. Hermeneuttisen tutkimuksen kohteena on ihmisten välisen kommunikaation maailma ja tulkinnan kohteena ihmisen ilmaisut. Painopiste on kielellisissä ilmaisuissa, mutta myös muut keholliset ilmaisut ovat tutkimuksen kohteena. Ilmaisuihin sisältyy merkityksiä, joita voidaan lähestyä vain ymmärtämällä ja tulkitsemalla. (Laine 2007, 31.)

Arkielämässä ihmiset toimivat luontaisen ymmärryksen eli esiymmärryksen varassa. Tutkimuksesta puhuttaessa, sillä tarkoitetaan tutkijalle luontaisia tapoja ymmärtää tutkimuskohde jonkinlaisena jo ennen tutkimusta. Jonkinlainen esituttuus on merkitysten ymmärtämisen edellytys, ja se muotoutuu eläessämme samassa kulttuuripiirissä tutkittavan merkitysmaailman kanssa. Tutkimuksen tavoite liittyykin tunnetun tekemistä tiedetyksi: siinä yritetään tehdä näkyväksi ja tietoiseksi jotain sellaista, joka on tottumuksen myötä muuttunut itsestään selväksi tai huomaamattomaksi. Toisaalta se voi olla myös jotain sellaista, mikä on koettu, mutta mitä ei ole tietoisesti ajateltu. (Laine 2007, 32–33.)

Hermeneuttinen kehä kuvastaa tutkijan käymää tutkimuksellista dialogia tutkimusaineistonsa kanssa. Prosessin aikana syntyy tutkimustieto. Tutkiva dialogi liikkuu kehämäisesti aineiston ja tutkijan oman tulkinnan välillä, tutkijan ymmärrystä korjaten ja syventäen. Tavoitteena ja ihanteena on vapautua tutkijan minäkeskeisestä perspektiivistä. Metodisesti kehän kulkeminen pitää yllä tutkijan kriittistä tietoisuutta omasta rajoittuneesta subjektiivisuudestaan ja auttaa tavoittelemaan avointa asennetta tutkittavaa teemaa kohtaan. Kehän varrella aineistoon olla läheisemmässä ja etäisemmässä suhteessa, reflektoidaan omia tulkintoja ja puretaan niistä syntyneitä kuvitelmia. Kriittisen etäisyyden jälkeen aineisto näyttäytyy toisena uusien huomioiden kautta. Tutkija tekee aineistosta itselleen tulkintoja ja tulkintahypoteeseja, joita koetellaan jokaisen uuden aineistoon

suuntautuvan sukelluksen myötä. (Laine 2007, 36–37.) Monivuotisen graduprosessini aikana kehämäinen työskentely toteutui luonnostaan. Välillä aineiston käsittelyssä oli pitkiä taukoja, joiden jälkeen aineisto näyttäytyi aina hieman erilaisia näkökulmia tarjoavana. Taukojen aikana tulkinnat kulkivat mukana ja muokkautuivat taas aineistosukelluksen myötä.

3.2 Sosiaalinen konstruktionismi

Vivien Burrin (2015) mukaan sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtana on kriittinen asennoituminen itsestään selvänä pidettyjen maailman ja oman itsen ymmärtämisen tapoja kohtaan. Burr asettaa sosiaalisen konstruktionismin vastakkaiseksi positivismille ja empirismille, jotka perustuvat maailman havainnoimalla paljastettavaan luonteeseen väittämällä, että se mitä on olemassa, myös havaittaisiin olemassa olevaksi. (Burr 2015, 2–3.) Sosiaalinen konstruktionismi on yksi konstruktivismiin muunnelmista. Muunnelmien yhteinen tekijä on, että niissä painotetaan ihmisen kykyä rakentaa itse oma todellisuutensa. (Puolimatka 2002, 32.) Todellisuuteen sinänsä ei ole pääsyä, vaan joudumme aina tyytymään todellisuuteen sellaisena kuin se meille tulkitsemisen ja ymmärtämisen prosesseissa ilmenee (Eskola & Suoranta 2000, 138).

Burrin (2015) mukaan sosiaalinen konstruktionismi kehottaa aina kyseenalaistamaan maailman näyttäytymistä koskevat oletukset. Maailman kategorisoinnit eivät välttämättä perustu mihinkään ”luonnollisiin” jakoihin. Burr käyttää esimerkkinä ”naisen” ja ”miehen” kategorioita ja haastaa pohtimaan, ovatko ne heijastuksia joistakin luonnollisista esiintyvistä, erilaisista ihmistyypeistä. Hän muistuttaa, että luonnollisilta näyttävät kategoriat saattavatkin sitoutua sosiaaliseen sukupuoleen (gender) sekä maskuliinisuutta ja feminiinisyttä koskeviin, kulttuurinormatiivisiin malleihin. Toisin sanoen ”miehen” ja ”naisen” kategoriat ovat heille tuotettuja malleja. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta olisi yhtä mahdollista kategorisoida ihmisiä myös jonkin muun ominaisuuden perusteella, esimerkiksi jakamalla heidät pitkien ja lyhyiden ihmisten kategorioihin. (Burr 2015, 3.)

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan maailman ymmärtämisen tavat sekä käyttämämme kategoriat ja konseptit ovat historiallisesti ja sosiaalisesti määritettyjä. Ymmärtämisen tavat ovat historiallisesti ja kulttuurisesti suhteellisia. Ne eivät ole sidoksissa vain tiettyyn aikaan ja kulttuuriin, vaan ne ovat myös historian ja kulttuurin tuotteita, joihin ovat vaikuttaneet tietyt sosiaaliset ja taloudelliset järjestykset, jotka ovat olleet vallalla tietyssä kulttuurissa ja tietynä aikana. (Burr 2015, 4.) Toisin sanoen todellisuus on sosiaalisesti konstruoitunut: se on rakentunut

merkitystulkinnoina ja tulkintasäännöistä, joiden perusteella ihmiset orientoituvat arkielämässään. Maailma esittäytyy meille aina vain sen suhteen kautta, mikä meillä maailmaan on. (Alasuutari 2007, 60.)

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan tieto muodostetaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja siksi kaikenlainen vuorovaikutus, ja erityisesti kieli, ovat konstruktionistien kiinnostuksen kohteena. Arkielämän vuorovaikutuksessa tiedosta tulee jaettua. Maailmaa koskevat konstruktiot pitävät yllä joitakin sosiaalisen toiminnan kaavoja ja sulkevat pois toisia. Ne myös sitoutuvat valtasuhteisiin sisältäessään tietoa siitä, mitkä ovat luvallisia toimintatapoja. (Burr 2015, 4–5.)

Mikrotason sosiaalisella konstruktionismilla viitataan Burrin (2015, 24–25) mukaan ihmisten välisen vuorovaikutuksen tarkasteluun ja makrotasolla taas tarkastellaan esimerkiksi sosiaalisia suhteita ja rakenteita sekä institutionaalisia käytäntöjä.

3.3 Tutkijan position reflektointia

Laineen (2007) mukaan fenomenologiassa tutkimuskohdetta ennakolta selittävien teoreettisten mallien tiedostaminen on tärkeä osa tutkijan omaa reflektointiprosessia. Ne saattavat ohjata todellisuuden käsittämisen tapaa tai tulla näkyviin tutkimuksen kulussa. Laineen mukaan onkin tärkeää, että tutkimuskohdetta koskevat aiemmat tutkimustulokset ”pannaan hyllylle” tutkimuksen ajaksi ja oman tulkinnan valmistumisen jälkeen ne otetaan esiin ja asetetaan keskustelemaan tulosten kanssa. (Laine 2007, 33–34.) Tässä onnistuin mielestäni hyvin. Aineiston teemat muotoutuivat aineiston pohjalta. Teorianäkökulmat auttoivat teemojen viimeistelyssä ja niiden analyysia koskevien otsikoiden nimeämisessä. Aineiston ja teorian saattaminen vuoropuheluun oli merkityksellinen kokemus erityisesti oman ajatteluni jäsentymisen ja kehittymisen kannalta.

Toinen omaa positiotani määrittävä tekijä on ollut toimiminen setlementtityön parissa. Päädyin sinne ensin sosiaalialaa opiskelevana harjoittelijana, mistä kasvoinkin tunti- ja sitten osa-aikaiseksi työntekijäksi, hanketyöhön, luottamushenkilöksi ja graduprosessin aikana vielä sukupuolisensitiivisen nuorisotyön yksikön koordinaattoriksi. Intensiivisimmin sukupuolisensitiivinen työ on ollut arjessa läsnä koordinaattorin roolissa, mistä käsin tutkimustani viimeistelin. Jouduin kiinnittämään huomiota siihen, että analyysiluvuissa käsittelemäni teemoja keräämieni aineistojen kautta, ja tekemään ajatuksissani hetkellistä rajanvetoa aineiston ja omasta työstä nousevien kokemusten välillä. Johtopäätösten tekemisessä omasta käytännön kokemuksesta

on toki ollut hyötyä ja siellä olen jonkin verran uskaltanut hyödyntää kokemuskulmaa reflektoinnissa.

Tutkimuksen tekemisen motiivi on muuttunut työn edetessä. Alkuvaiheessa motiivina oli vastata Setlementtiliiton hankkeessa esiin nousseeseen tarpeeseen, joka koski tyttö- ja poikatyön historiattomuuden tuntuun liittyvää kysymystä. Haastatteluaineiston keräämisen jälkeen sukupuolisensitiivinen työ taas näyttäytyi kiinnostavana kaikessa moniulotteisuudessaan. Loppuvaiheessa motiivina on ollut ennen kaikkea oman ajattelun ja oman työn kehittäminen, joihin gradutyöskentely onkin tuonut paljon uusia syvyyksiä. Tarkoitukseni ei ole ollut hakea sukupuolisensitiiviselle työlle oikeutusta (vrt. Honkasalo 2011, 72) vaan ennemminkin tarkastella sitä kriittisin silmin. Toisaalta olen ollut motivoitunut osallistumaan tunnetun tekemisen tiedetyksi – nostamaan tarkasteluun sellaisia teemoja, jotka tottumus on häivyttänyt itsestäänselvyudeksi tai huomaamattomaksi, tai jotka toisaalta eivät vielä ole päätyneet tietoisesti työstettäviksi (Laine 2007, 33).

3.4 Tausta-aineisto: Kerhonjohtaja-lehtien arkisto

Tutkimusaiheeni vielä hakiessa muotoaan perehdyin setlementtinuorisotyön teemojen taustoittamiseksi Kerhonjohtaja-lehtiin sekä muihin materiaaleihin, kuten saatavilla olleisiin setlementtityöryhmien historiikkeihin, joissa käsiteltiin nuorisotyötä. Setlementtinuorisotyön tueksi perustettiin vuonna 1936 Ohjelma-apu-niminen monistettu lehtinen, jossa alkoi ilmestyä vinkkejä ja ohjeita kerhotoimintaan. Vuodesta 1937 alkaen lehti muuttui Kerhonjohtaja-nimiseksi. Tällä nimellä sitä julkaistiin aina vuoteen 2007 asti. Useimmissa vuosikerroissa julkaistiin 4–8 numeroa. Sota-aikana lehtien ilmestyminen oli harvempaa kuin muina aikoina.

Tutkimuksen edetessä päätin hyödyntää Kerhonjohtaja-lehtiä graduni tausta-aineistona, koska setlementtinuorisotyön historiaa ei ole tutkittu sen sisällön näkökulmasta, vaan historiaan liittyvissä teoksissa painottuvat esimerkiksi setlementtityön rakenteellisiin vaiheisiin liittyvät näkökulmat (esim. Nieminen 1995; Väliharju 1994) tai toiminnan merkitys osallistujille (Nieminen 2016). Minulla oli ohut mielikuva varhaisesta tyttö- ja poikatyöstä ja halusin löytää hieman tarkempaa tarkastelu- ja peilauspintaa suhteessa 2010-luvun sukupuolisensitiiviseen nuorisotyöhön. Sain käyttööni Setlementtiliiton kirjastoon arkistoidut Kerhonjohtaja-lehdet, joista suurin osa on koottu nidotuiksi kirjoiksi. Arkisto ei ole täydellinen, mutta toisaalta suuria puutteitakaan en havainnut vuosikertoja selaillessani. 1990-2000-luvun Kerhonjohtaja-lehtiä pääsin tutkimaan myös

Tampereen pääkirjasto Metsossa. Aineiston käsittelyssä haasteena oli sen laajuus. Kutsunkin lehtiaineistoa tutkimukseni tausta-aineistoksi, koska sen käsittely on ollut hieman kevyempää verrattuna haastatteluaineistojen analysointiin. Lähestyin Kerhonjohtaja-lehtiä ensin selailemalla ja sitten tarkemmin lukien. Tein samalla muistiinpanoja ja kirjoitusten teemoja koskevaa luokittelua.

Kerhonjohtaja-lehtiä läpileikkaavana teema on setlementtien kerhonohjaajiksikin nimitettyjen nuorisotyöntekijöiden tukeminen heidän työssään lasten ja nuorten kanssa. Ilmestymisensä alkuvuosista 1930-luvulta alkaen Kerhonjohtaja-lehdet sisältävät karkean luokitteluni mukaan kerho- ja leiritoimintaa koskevia yleisen tason ohjeellisia kirjoituksia, kerho- ja leiriohjelmavihjeitä, käsityö- ja liikuntaohjeita, eri paikkakuntien kerhotyön ja ulkomaisten tapaamisten kuulumisia, kerholiiton urheilukisatuloksia, kerhonjohtajien työmotivaatiota tukevia kirjoituksia, ohjaajien ammatillista osaamista kehittäviä kirjoituksia, nuorisopolitiikkaa, raittius- ja siveysasioihin liittyviä kirjoituksia ja niin edelleen. Sisältö säilyy yllättävän yhtenäisenä aina 1980-luvun alkupuolelle asti, mikä kertoo mielestäni myös toiminnan ja perinteiden jonkinlaisesta vuosikymmeniä kestävästä yhtenäisyydestä. 1990-luvulta alkaen kirjoituksissa alkavat näkyä kansainvälinen nuorisotoiminta, kehitysyhteistyö, pakolaisuuteen ja suvaitsevaisuuteen liittyvät teemat sekä tyttöjä ja tyttötyötä koskevat kirjoitukset. Edelleen mukana on eri paikkakuntien uutisia, seminaarimatkojen raportteja, urheilukisojen tuloksia ja niin edelleen.

Luokittelun lomassa tarkkailin ennen kaikkia sitä, millaisilla tavoilla tyttöjen ja poikien toiminnasta puhutaan ja millaisia ilmaisuja ja sävyjä siihen liitetään. Hyödynsin väljästi diskurssianalyttistä menetelmää, jota kuvailen tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Keskeinen lehtiaineistolta kysymäni kysymys oli, pitikö setlementtinuorisotyö yllä sukupuoleen liittyviä normeja vai pyrkikö se purkamaan niitä. Kuvailen havaintojani luvussa 4.

Uskon, että Kerhonjohtaja-lehtien arkistot voivat tarjota muuta tutkimuskäyttöä varten monipuolisen aineiston setlementtinuorisotyön historian tarkempaan selvittämiseen. Lehdet tarjoavat aineistoa esimerkiksi erilaisten toimintamuotojen, nuoria koskevan huolipuheen, raittiuskasvatuksen, kansainvälisen nuorisotoiminnan tai nuorisotyöntekijöiden koulutuksen alkamisen ja kehittymisen näkökulmiin.

3.5 Ensisijainen aineisto: Nuorisotyön ammattilaisten teemahaastattelut

Tutkimukseni ensisijaiseksi aineistoksi valikoitui haastatteluaineisto, jonka keräsin teemahaastattelumenetelmällä. Tässä alaluvussa kuvaan menetelmän lyhyesti sekä kerron, miten olen sitä käyttänyt. Lisäksi kuvaan haastatteluun valikoitunutta otantaa ja sen perusteita. Lisäksi kuvaan haastatteluaineiston analysointimenetelmiä.

3.5.1 Aineiston hankinta teemahaastattelumenetelmällä

Teemahaastattelua nimitetään myös puolistrukturoiduksi haastatteluksi. Se sijoittuu tiukasti strukturoidun lomaketyyppisen haastattelun ja strukturoimattoman syvähaastattelun väliin. Haastattelu kohdentuu tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen teemojen mukaisesti. Tarkoituksena on nostaa tutkittavien ääni kuuluviin ja päästää heidän tulkintansa ja asioille antamansa merkitykset keskiöön. Teema-alueet ovat kaikille haastateltaville samat, mutta niiden käsittelyjärjestys ja kysymysten tarkka muoto vaihtelevat. Haastatteliija pyrkii selvittämään, miten haastateltavan joillekin asioille antamat merkitykset rakentuvat. Samalla haastattelussa luodaan uusia, yhteisiä merkityksiä. Haastatteluvastaukset heijastavat aina sitä, että haastatteliija on läsnä ja kysyy asioita tietyllä tavalla. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47–49.)

Toteutuksen kuvaus tässä tutkimuksessa

Vuonna 2013 setlementtien sukupuolisensitiivistä nuorisotyötä oli tekemässä noin 50 palkattua työntekijää. Pro gradu -tutkimuksen laajuiseen työhön ei siis tullut kyseeseen kokonaisotannalla tehtävä haastattelu. Kun samalla tavoitteena oli saada syvällisempää tietoa siitä, miten sukupuolisensitiivistä nuorisotyötä toteutetaan, myöskään lomakekyselyn tyyppinen menetelmä ei tuntunut oikealta ratkaisulta. Päädyin lähestymään kolmea sukupuolisensitiivisen nuorisotyön yksikköä haastattelupyynnöllä. Viestissäni esittelin itseni nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen opiskelijana, enkä maininnut setlementtiyhteyksistäni. Kytkös tuli kuitenkin esille viimeistään haastattelutilanteen alkaessa, ja toisaalta jokaisessa haastatteluryhmässä joku henkilöistä tunsikin minut entuudestaan setlementtitoiminnan kautta. Kaikissa yhteydenottoviesteissäni kerroin, että teen tutkimustani yhteistyössä Setlementtiliiton Tyttötyön verkosto -hankkeen kanssa ja esittelin

tutkimusaiheeni lyhyesti. Kaikki kolme haastattelemaani työntekijäparia tai -ryhmää suostuivat haastatteluun yhteydenottoni jälkeen. Näin ollen voidaan päätellä, että haastateltavat ovat antaneet suostumuksensa asianmukaisen informaation perusteella (Hirsjärvi & Hurme 2011, 20). Jos joku lähestymistäni yksiköistä olisi kieltäytynyt, olisin lähettänyt haastattelupyynnön jollekin toiselle yksilölle.

Haastateltavien valintaa ohjasi se, että toiveenani oli saada otokseen mahdollisimman moninainen toimijoiden joukko siksi, että monet opiskelijoiden tekemät tutkimukset kohdentuvat yleensä joko johonkin yhteen toimijaan tai vain tiettyntyyppisten toimijoiden tutkimiseen, esimerkiksi pelkästään Tyttöjen Taloihin tai Poikien Taloihin. Haastateltujen anonymiteetin suojaamiseksi tyydyn toteamaan, että toiveeni toimijoiden moninaisuudesta toteutui mielestäni hyvin. Mukana oli sekä tyttö- että poikatyötä tekeviä toimijoita.

Haastattelut toteutuivat keväällä ja alkukesällä 2013. Haastattelut järjestettiin pari- ja ryhmähaastatteluina, joihin osallistui yhteensä kahdeksan sukupuolisensitiivistä nuorisotyötä tekevää, setlementtiyhdistyksissä työskennellyttä henkilöä. Kahdessa haastatteluista oli mukana kolme työntekijää ja yhdessä haastattelussa kaksi työntekijää. Kaikissa kolmessa haastattelussa oli mukana kyseisen toimintayksikön esihenkilö sekä yhdestä kahteen työntekijää, joiden työnkuvat painottuivat nuorten ohjaamiseen. Haastattelut tehtiin heidän työtiloissaan. Työyhteisöissä tehtävää haastattelua voidaan verrata Metsämuurosen (2006, 47) esittämään ryväotantaan, jonka hyötynä on pienen ryppään tavoittaminen yhdellä kertaa. Hirsjärvi ja Hurme (2011, 63) neuvovat tarkkailemaan ryhmähaastattelun dynamiikkaa ja valtahierarkiaa siltä kannalta, pääsevätkö kaikki osallistujat ääneen. Tekemissäni haastatteluissa osallistujien vuoropuhelu vaikutti tasavertaiselta. Kollegat täydensivät toistensa puhetta. Ryppäänä haastattelun etu näyttäytyi siinä, että joissakin kohdissa joku osallistujista vastasi ja muut myötälivä. Henkilökohtaisissa haastatteluissa he olisivat luultavasti erillään puhuneet samoista asioista useaan otteeseen.

Haastatteluissa käytiin keskustelunomaisesti läpi ennalta laatimani teemahaastattelurunko (liite 1). Teemojen käsittelyjärjestys vaihteli hieman. Osittain järjestystä ohjasi keskustelun luonnollinen eteneminen, minkä kautta seuraavat teemat saattoivat tulla puheeksi jo ennen kuin ehdin esittää niihin liittyviä kysymyksiä. Kaikki haastattelut nauhoitettiin. Parihaastattelu oli kestoiltaan hieman muita haastatteluja lyhyempi, koska haastateltavia oli paikalla vain kaksi. Sen kesto oli noin puolitoista tuntia. Kummankin ryhmähaastattelun kesto oli noin kaksi tuntia. Yhteensä

haastattelunauhoitteita kertyi siten noin 5,5 tunnin edestä, joka oli litteroiduksi haastattelutekstiksi muutettuna yhteensä 76 sivua.

Haastattelun sisältö perustui haastateltujen henkilöiden ammatilliseen osaamiseen ja ajatteluun ja haastattelut toteutettiin heille tutussa ja turvallisessa ympäristössä, jolloin haastattelutilanteessa ei nähdäkseni ollut riskejä. Haastateltujen henkilöiden anonymiteetin suojaamista pohdin koko tutkimusprosessin ajan. Anonymiteetin suojaaminen oli tärkeää erityisesti siksi, että settlementtikentällä sukupuolisensitiivisen työn verkostot ovat melko tiiviit ja useat työntekijät tuntevat toisensa myös kunta- ja maakuntarajojen yli. Päätin muotoilla aineistoesimerkeissä esittelemäni sitaattit mahdollisimman neutraaliin muotoon esimerkiksi häivyttämällä puheissa esiin tulleita kohderyhmiä ja toimintaympäristöjä, kuitenkin litteraation merkitystä muuttamatta. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 20.)

Ruusuvuoren (2010) mukaan litteroinnin tarkkuuden määrittely tehdään tutkimusongelman ja tutkimusmetodin perusteella. Jos tutkitaan vuorovaikutusta tai haastattelun osapuolten välisiä suhteita, puhe tulisi litteroida mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Jos tutkija on kuitenkin kiinnostunut haastattelussa esiin tulevista asiasisällöistä, hyvin yksityiskohtainen litterointi ei ole tarpeellista. Tutkija tai litteroija tekee myös jatkuvasti valintaa sen suhteen, mikä osa informaatiosta on merkityksellistä ja mikä ei. (Ruusuvuori 2010, 424–425, 427.) Litteroidessani haastattelumateriaalia keskityin nimenomaan asiasisältöihin, mutta kirjoitin silti puheen tekstiksi sana sanalta. Jätin litteroimatta vain pari kohtaa, joissa haastatellut ajautuivat haastattelun aiheen ulkopuolelle. En kirjannut tai kiinnittänyt juuri lainkaan huomiota esimerkiksi naurahduksiin, katseisiin tai haastateltavien puheessa esiintyviin taukoihin. Yhdessä haastatteluista eräs työntekijä kuvaili tiettyjä asioita käsielein, puhettaan tukien. Kirjasin eleet ja niiden tarkoituksen haastattelun aikana tekemiini muistiinpanoihin, koska ne eivät olisi muuten välittyneet nauhoitukseen.

Haastatteluun osallistuneet kahdeksan settlementtilyhdistysten työntekijää olivat haastatteluissa nimenomaan työntekijän roolissa, työyhteisönsä edustajina. Haastattelutilanteissa tutkijan ja haastateltavien välinen vuorovaikutus rakentui melko tasa-arvoiseksi. Kenties alaa vähemmän tuntevana opiskelijana olisin saanut ehkä tarkempia selvityksiä esimerkiksi työtä ohjaavista ajattelumalleista. Arvioin kuitenkin, että minut tulkittiin osittain myös settlementtityön verkostojen sisältä saapuneeksi vertaiseksi siinä mielessä, että työtä koskeva kieli vaikutti jälkeen päin pohtien jokseenkin jaetulta. Haastattelijan kokemattomuus näkyy samalla siinä, että joissakin

keskusteluteemoissa olisi ollut vara kysyä vielä tarkemmin ja sitä kautta syventää teemoja koskevaa tietoa ja ymmärrystä – paikoin ne jäivät hieman ohuiksi.

Haastateltujen työntekijöiden taustat

Haastatteluihin osallistuneiden työntekijöiden koulutustaustat tulivat esille joko heti haastattelujen alun esittäytymisvaiheessa tai myöhemmin haastattelun aikana. Kaikilla haastatelluilla oli sosiaali-, kasvatustai nuorisoalan koulutus. Seitsemällä kahdeksasta haastatellusta oli ammattikorkeakoulutai yliopistotutkinto. Yhden henkilön koulutusnimike ei tullut ilmi, mutta tulkintani mukaan hänellä oli toisen asteen koulutus. Osa haastatelluista oli ollut pitkään mukana setlementtityössä. Osa taas oli ensimmäisessä työtehtävässään setlementtiliikkeessä: heidät oli rekrytoitu julkisen haun kautta haastattelun aikaiseen tehtäväänsä vähintään vuotta aiemmin. Yksi rekrytoituista kuvaili, että oli tullut valituksi tehtävään sopivan koulutus- ja työhistoriansa vuoksi, mikä voidaan tulkita haluksi korostaa toiminnan ammattimaisuutta. Osa ulkopuolelta tulleista oli aloittanut ensin osa-aikaisina työntekijöinä ja sen jälkeen siirtynyt kokoaikaisiksi työntekijöiksi. Vain yksi haastatelluista kertoi tullessaan sukupuolisensitiivisen työn pariin sosiaali- ja järjestöalan kentän työ- tai koulutustaustan ulkopuolelta. Hän oli aloittanut työt harjoittelijana ja päätenyt sitä kautta työntekijäksi samaan yksikköön.

Haastatelluista välittyi kuva työhönsä sitoutuneista ihmisistä, joista osalla oli pitkän linjan näkemystä setlementtityöstä. Samalla näytti siltä, että setlementtien ulkopuolelta rekrytoituja ihmisiä valittaessa oli kiinnitetty huomiota erityisesti heidän ammatilliseen osaamiseensa. Yhdessä haastatelluista ulkopuolelta tulevien työntekijöiden eduksi luettiin toimintaan saatavat uudet näkökulmat, jotka voivat edistää toiminnan kehittymistä.

Työntekijöiden tehtävät

Haastateltujen työntekijöiden työtehtävät riippuivat heidän toimenkuvistaan. Esimiesasemassa oleville kuului talous- ja henkilöstöhallintoa ja kehittämistehtäviä. Samalla jokainen esimiesasemassa toimiva kuvaili, että omiin tehtäviin kuului myös työ nuorten kanssa. Osalla esimiehistä työ nuorten parissa painottui yksilötyöskentelyyn, kun taas yksi heistä kuvaili tehtäviinsä kuuluvan yleisesti ohjaustyön. Ne työntekijät, joilla ei ollut esimiesvastuuta, kuvailivat nuorten toimintaan liittyvien työtehtäviensä jakautuvan karkeasti kolmeen pääosaan: avoimeen toimintaan, ryhmätoimintaan ja yksilötyöhön. Myös toiminta erilaisissa verkostoissa oli tyypillistä.

Lisäksi työntekijät ohjasivat harjoittelijoita ja vapaaehtoisia. Monet kuvailivat työhönsä kuuluvan myös kehittämis- ja suunnittelutehtäviä. Myös vierailijoiden vastaanottaminen ja toiminnan esittely tuli esille kaikissa haastatteluissa.

Työtä ja työyhteisöjä määrittäviksi erityispiirteiksi haastatteluissa nousi kaksi asiaa. Työn kuvailtiin olevan jokseenkin ennalta arvaamatonta. Toiminnan arki vaikutti käytännöltään vakiintuneelta, mutta nuorten mukanaan tuomat kuulumiset, tarpeet ja elämäntilanteet vaikuttivat siihen, pysyikö työpäivä suunnitelluissa raameissa. Työntekijät kuvasivat, että tarvittaessa muuttuviin tilanteisiin reagoitiin joustavasti ja tarpeen mukaan, siirtämällä muita töitä ja keskittymällä nuoren asiaan. Yhdessä haastatteluista työyhteisön erityispiirteeksi kuvailtiin puolestaan työntekijöiden kannustamista luovuuteen ja uusien toimintamallien kokeilemiseen. Yhteisön sisällä vaikutti olevan matala kynnyksellä tehdä ehdotuksia työn kehittämiseksi ja yhteisö vaikutti ei-hierarkkiselta.

3.5.2 Aineiston analysoinnin vaiheet

Haastattelujen litteroinnin jälkeen aloin teemoitella aineistoa puheenaiheiden mukaan. Osittain teemat muodostuivat haastattelussa käytettyjen teemojen ympärille (Tuomi & Sarajärvi 2013, 93). Aineiston käsittely oli pitkä prosessi. Olin välillä pitkiäkin aikoja etäällä aineistosta, kunnes taas palasin sen pariin. Teemoitteluun liittyi aineiston ja alustavien teemakokonaisuuksien lukemista läpi monia kertoja. Teemojen muoto ja nimet asettuivat lopulta tässä tekstissä esittelemääni muotoon, oltuaan sitä ennen jonkin verran liikkeessä hermeneuttisen kehään tapaan rakentuneen työskentelyni vaiheissa.

Haastatteluaineiston analysointiin pureduin aineistolähtöisesti. Tuomen ja Sarajärven (2013) mukaan aineistolähtöisessä työskentelyssä analyysiyksiköt valitaan tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. Ne eivät ole sidoksissa aikaisempaan tietoon tai teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 95.) Työssäni aineistolähtöisyys tarkoitti sitä, että lähestyessäni aineistoa annoin teemojen muodostua haastatteluissa esiin nousseiden puheenaiheiden ympärille. Vasta myöhemmin peilasin kokonaisuuksia teoreettisiin näkökulmiin. Tutkimukseni teoreettisen viitekehyksenkin kokosin vasta sen viimeisessä vaiheessa. Kuvaan teemat vielä erikseen seuraavassa alaluvussa.

Haastatteluaineiston teemoittelun jälkeen jatkoin sen käsittelyä laadullisen, aineistolähtöisen sisällönanalyysin tapaan. Tutkimukseni analyysilukujen otsikot vastaavat pääteemoja ja niiden alle sijoittuvat alaotsikot näiden alateemoja. Teemojen kirjoittaminen auki on ollut tulkintaa ja

päätelyä, mikä on ollut riittävä analysoinnin tapa osalle alateemoista. Aineistolähtöistä sisällönanalyysia ohjaa induktiivinen päätely, jossa yksittäisistä havainnoista pyritään tuottamaan yleisemmän tason teoriaa. (Tuomi & Sarajärvi 2013.) Omassa tutkimuksessani en ole pyrkinyt tuottamaan teoriaa, vaan yleisemmän tason kuvausta ja kriittistä tarkastelua tutkimuskohteesta.

Osa alateemoista tarkastelin vielä tarkemmin diskurssianalyttisten menetelmien tapaan. Diskurssianalyysiin liittyy Jokisen ym. (1993) mukaan viisi teoreettista lähtökohtaoletusta. Ne koskevat kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavaa ja seurauksia tuottavaa luonnetta, rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssystemien olemassaoloa ja toimijoiden kiinnittymistä niihin sekä merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuutta. Kielen käyttö sekä kuvaa maailmaa, että samalla järjestää ja rakentaa eli konstruoi sitä. Myös tutkijan kirjoittama teksti on muun kielen käytön tapaan konstruktivistista. Diskurssin käsitteellä tarkoitetaan merkityssuhteiden systeemejä, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta. Tutkimuksessa ne voidaan liittää ilmiöiden historiallisuuden, valtasuhteiden tai institutionaalisten sosiaalisten käytäntöjen tarkasteluun. Diskurssianalyysi on väline pureutua siihen, miten diskurssit aktualisoituvat erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä, joihin liittyy toiminnallinen ulottuvuus. (Jokinen ym. 1993, 17–28.) Fairclough'n (1992) mukaan kriittisellä otteella tehtävällä diskurssianalyysillä on mahdollista tarkkailla valtasuhteiden ja ideologioiden vaikutusta diskurssien muotoutumiseen. Lisäksi hän esittää, että sen avulla voidaan kiinnittää huomiota diskurssien sosiaalisia identiteettejä ja suhteita sekä tiedon ja uskomusten systeemejä rakentaviin vaikutuksiin, jotka eivät välttämättä ole selviä keskustelujen osapuolille. (Fairclough 1992, 12.)

Olen käyttänyt diskurssianalyttistä ajattelua jokseenkin yksinkertaistettuna apuvälineenä joidenkin alateemojen analyysin syventämisessä. Olen osoittanut teemakohtaiselle tekstile tarkentavia lisäkysymyksiä, joiden avulla olen yrittänyt saada selville tarkempia puhetta määrittäviä yksityiskohtia. Toisaalta olen samalla tullut rikkoneeksi diskurssianalyysiin joissakin tapauksissa liitettävää sääntöä, jonka mukaan diskurssianalyysin kohteena olisi parempi olla kokonainen teksti eikä siitä johdettu teema. Olen halunnut tällä menettelytavalla selvittää esimerkiksi syrjäytymiskeskusteluun liittyvän teeman kohdalla, millaista vaihtelevuutta siihen liittyy, millaisia merkityksiä siihen liitetään ja millaista todellisuutta puheella ja toisaalta haastateltujen kuvaamalla toiminnalla tuotetaan. (Suoninen 1993.)

3.5.3 Aineistoa koskeva pohdinta

Haastatteluaineiston litteroinnin ja siitä nousevien teemojen yhteydessä alkoi hahmottua aineiston anonymisoinnin haastavuus. Haastateltujen anonymiteetin varmistamiseen oli kiinnitettävä erityistä huomiota, koska sukupuolisensitiivisen nuorisotyön toimijoiden joukko setlementtiyhdistyksissä on suhteellisen pieni ja keskenään hyvin verkostoitunut. Tutkimusasetelma haastatteluineen kolmessa eri toimintayksikössä ei lopulta mahdollistanut esimerkiksi kohderyhmäkohtaisten asioiden tarkastelua, mutta toisaalta sille ei noussut erityistä tarvetta.

Päädyin häivyttämään tekstin joukkoon nostetuista sitaateista kaikki yksityiskohdat, jotka viittasivat toimintayksiköiden sijaintiin ja kohderyhmään. Osa sitaateista oli mahdotonta muokata anonyymeiksi, ja sellaiset päädyin kuvailemaan tarvittaessa omin sanoin. Kohderyhmää koskevien tietojen häivyttäminen tarkoitti myös sukupuolia koskevan puheen neutraloimista: tytöistä ja pojista tuli tekstissäni nuoria, osallistujia tai kävijöitä. Kuten totean luvun 6 alussa, sukupuolittavan puheen ja sillä tehtävien erontekojen määrä oli hyvin vähäinen, eikä sukupuolten häivyttäminen siten suuresti vaikuttanut sitaattien sisältöihin. Säilytin sukupuolet näkyvillä tarkoituksella ainoastaan luvussa 6.4, jossa avaan toiminnan kohdentamista – sukupuolten näkyminen on siinä yhteydessä erityisen merkityksellistä, koska keskustelu koskee toiminnan eriyttämistä sukupuolen mukaan.

Haastatteluteemat mahdollistivat laajan kokonaiskuvan saamisen sukupuolisensitiivisestä nuorisotyöstä. Aineiston karsiminen oli haasteellista enkä luullakseni onnistunut siinä kovinkaan hyvin, koska suurin osa aineistosta liittyi keskeisiksi nousseihin ja siten merkitykselliseltä tuntuneisiin teemoihin. Haasteelliselta analysoinnin yhteydessä tuntui, että aineiston teemojen esittely laajasti vähensi jonkin verran sen syvällisyyttä ja reflektoinnin monipuolisuutta. Osan alaluvuista päätin jättää kuvailevalle ja toteavalle tasolle, kun taas joitakin teemoja pohdin hieman useammista näkökulmista ja erilaisiin lähteisiin peilaten. Esimerkiksi tutkimuksen analysointia kirjoittaessa pinnalla ollut syrjäytymispuhe ja toisaalta työni kannalta keskeinen sukupuolisensitiivisyys saivat hieman enemmän huomiota kuin vaikkapa nuorisotyön toimintamuotojen pohdinta.

3.6 Teemojen muotoutuminen ja analyysin rakenne

Haastatteluissa kerätty aineisto asettui teemoittelussa hieman haastattelurungosta poikkeavaan muotoon. Analyysin edetessä teemajaottelu muotoutui lopulta seuraavaksi:

- **Työntekijät:** Haastatteluihin osallistuneiden työntekijöiden esittely, tausta ja työtehtävät
- **Sukupuolisensitiivisyys:** Työotteeseen liittyvät käsitteet ja toimintamallit
- **Työn tausta ja arvot:** Setlementtinuorisotyön historia ja arvopohja
- **Toiminta:** Työssä käytettävät toimintamuodot ja -menetelmät
- **Nuoret:** Nuoria koskeva puhe, nuorten tarpeet
- **Yhteiskunta:** Yhteiskunnallinen ilmapiiri sukupuolisensitiivisen työn ympärillä

Teemat ovat monessa kohdassa toisiaan leikkaavia ja yhteen kietoutuvia, mikä teki niiden jäsentämisestä välillä haastavaa. Monia teemoista olisi voinut tarkastella myös erilaisen jaottelun kautta, esimerkiksi erilaisilla toimijoiden tasoilla: nuorten näkökulmasta, toimintayhteisön näkökulmasta, työntekijän näkökulmasta, ja niin edelleen. Joitakin teemoista sivutaan tekstin eri luvuissa juuri niiden yhteen liittymisen vuoksi, mutta olen pyrkinyt seuraavien lukujen johdannoissa avaamaan ja perustelemaan, minne olen sijoittanut mitäkin. Teeman työntekijät sijoitin jo tähän haastatteluaineistoa kuvaavaan lukuun.

Päädyin jäsentämään analyysin neljään lukuun. Luvussa 4 luon katsauksen setlementtinuorisotyön historiaan. Luvun pääpaino on Kerhonjohtaja-lehtien muodostamassa aineistossa. Lisäksi siinä peilataan haastatteluissa esiin tullutta pohdintaa 2010-luvun tyttö- ja poikatyön suhteesta setlementtinuorisotyön historiaan, joka vastaa teemaa työn tausta. Luvussa 5 yhdistyvät teemat yhteiskunta ja arvot. Kirjoitan auki haastatteluissa kuvailtua yhteiskunnallista ilmapiiriä tai viitekehystä, joka vaikuttaa setlementtien sukupuolisensitiivisen nuorisotyön toimintaan. Luku on jaoteltu neljään alalukuun, joissa käsitellään rasismia, julkisia palveluita ja niiden suhdetta järjestötoimijoihin, koulun ja työelämän normittuneisuutta sekä syrjäytymispuhetta. Lisäksi viidentenä alalukuna käsittelen sitä, miten sukupuolisensitiivisen työn toimijat pyrkivät saamaan aikaan muutosta vaikuttamalla yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Taustalla vaikuttavat setlementtiarvot.

Luvussa 6 yhdistyvät teemat nuoret ja toiminta. Olen yhdistänyt ne kokonaisuudeksi, jossa ensin kuvailen nuorten tarpeita ja niiden selvittämistä ja sitten niihin vastaamista toiminnan keinoin. Lisäksi nostan esiin matalan kynnyksen ja kohtaamisen merkitystä, toiminnan kohdentamiseen liittyviä keskusteluja, eri osapuolten välisten roolien ja hierarkioiden tarkastelua sekä toiminnan tuloksia ja vaikutuksia. Luku 7 koskee teemaa sukupuolisensitiivisyys: sukupuolen ja sukupuolisensitiivisyyden käsitteitä, työntekijän roolimalliutta ja sukupuolta, erontekoa sukupuolineutraaliuteen sekä turvallisen tilan merkitystä.

Osa haastatteluista nostamistani sitaateista on yksittäisiä puheenvuoroja tai niiden osia, osa taas otteita haastatteluihin osallistuneiden työntekijöiden keskusteluista. Keskustelusitaattien yhteydessä puheenvuorojen vaihtumisia olen merkinnyt repliikkiviivoin. Keskustelijoita on voinut olla kaksi tai kolme, mutta en ole tehnyt sitä näkyväksi, koska se ei ole ollut aineiston kannalta merkityksellistä. Sitaattien loppuun olen merkinnyt sulkeisiin haastattelua koskevan viitteen. Kirjain H viittaa haastatteluaineistoon ja sen perässä numero haastattelun järjestysnumeroon. Haastatteluviitteet olen kuitenkin päättänyt poistamaan luvusta 6.4, joka koskee toiminnan kohdentamista. Kyseisessä luvussa, toisin kuin muualla, toimintayksiköiden kohderyhmien sukupuolet oli mielekästä säilyttää näkyvillä lainauksissa. Viitteiden merkitseminen olisi mahdollisesti johtanut tekstin muiden osien anonymisoinnin epäonnistumiseen.

4 Sukupuoli setlementtinuorisotyössä 1920-luvulta 2010-luvulle

Tässä luvussa luon katsauksen setlementtien nuorisotyön satavuotiseen taipaleeseen erityisesti tyttö- ja poikatyön näkökulmasta. Aloitan kuvailemalla lyhyesti setlementtityön lähtökohtia ja setlementtinuorisotyön rakenteellista historiaa. Sen jälkeen tarkastelen sukupuolen perusteella eriytetyn toiminnan vaiheita keskittyen Kerhonjohtaja-lehtien välittämään kuvaan tyttö- ja poikakerhojen toiminnasta. Sukupuolisensitiiviseksi nimitetyn nuorisotyön alkutaipaletta kuvaan samaisen lehtiaineiston pohjalta. Lisäksi haastatteluihin osallistuneet työntekijät pääsevät ääneen pohtimalla 2010-luvun sukupuolisensitiivisen työn yhteyksiä tyttö- ja poikatyön varhaisempiin vaiheisiin.

4.1 Sata vuotta setlementtityötä

Setlementti tarkoittaa asutusta, asettumista asumaan, sopeutumista ja sovittamista ja sen perusta on englannin kielen sanoissa *settlement* ja *to settle*. Sana viittaa setlementtityön alkuvaiheeseen, jossa sosiaalityöntekijät asettuivat asumaan työläisväestön yhteisöön. Lisäksi setlementillä tarkoitetaan Suomen Setlementtiliiton paikallista jäsenyhdistystä. Setlementtitoiminnalla on kristilliset juuret, mutta nykypäivänä se on uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumatonta.

Setlementtiaate rantautui Suomeen ensimmäisen kerran Alli Trygg-Heleniuksen mukana, hänen Englantiin ja Yhdysvaltoihin suuntautuneiden opintomatkojensa jälkeen 1800-luvun lopussa. Palattuaan Suomeen hän perusti vuonna 1890 Helsingin Sörnäisiin kansankodin, joka toimi sosiaali- ja sivistystyön keskuksena. Kansankodissa oli kirjasto, lastentarha ja harrastustoimintaa ja lisäksi se tarjosi tiloja yhdistystoiminnalle. Taloudellisten vaikeuksien vuoksi kansankodin toiminta päättyi vuonna 1907. (Tauriainen & Martin 2011, 15.)

Teollisuusseutujen Evankelioimiseseura, nykyinen Suomen Setlementtiliitto, perustettiin joulukuussa 1918 kristillis-sosiaalisen toiminnan puuhamiesten aloitteesta. Yksi heistä oli Sigfrid Sirenus, joka oli toiminut Lontoossa merimiespappina ja tutustunut englantilaiseen setlementtiliikkeeseen. Hieman aikaisemmin oli aloitettu teollisuusseuduilla esitelmätyyppinen työ, jonka tavoitteena oli käsitellä yhteiskunnallisia ja siveellisiä kysymyksiä. (von Weissenberg 1947, 3–4.) Sirenus toi Englannista tullessaan ajatuksen persoonallisesta kohtaamisesta. Englantilaiset setlementtityöntekijät halusivat kohdata työläisiä yksilöinä ja sitä kautta auttaa heitä ja heidän

perheitään ongelmiansa yli ja uudelle tasolle elämässään. (Peltola 2009, 12.) Trygg-Heleniuksen ja Sireniuksen välisestä mahdollisesta yhteydestä ei löytynyt tietoja saatavilla olevista historiikeista.

Eri lähteistä on luettavissa se, miten tämänkin päivän setlementtiarvioihin kuuluva erilaisten ihmisten välinen yhteistyö on ollut näkyvissä setlementtityön alkuajoista lähtien. Esimerkiksi helsinkiläisen Kalliolan setlementin toiminnassa pyrittiin tuomaan yhteen eri yhteiskuntaluokkia edustavia urheilijoita, kun porvarillisen Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto SVUL:in ja Työväen Urheiluliitto TUL:in alaisiin seuroihin kuuluneet nuoret miehet toimivat kerhoissa rinnakkain, yhteisymmärryksessä ja sovussa (Suomen Urheilulehti 1934; ref. Peltola 2009, 57, 59). Toisaalta suomalaisen setlementtiliikkeen historiassa huomiota on saanut sen toimiminen punaisten ja valkoisten välisessä sillanrakennuksessa (Uusi-Rauva 2008, 113). 2010-luvulla sillanrakennus näyttäytyy erityisesti setlementtien järjestämän monikulttuurisen toiminnan kautta.

4.2 Katsaus setlementtinuorisotyön rakenteen historiaan Suomessa

Setlementtinuorisotyön alku ajoitetaan vuosien 1919 ja 1920 vaihteeseen, jolloin silloisen Teollisuusseutujen Evankelioimisseuran kristillis-yhteiskunnallinen työ sai käyttöönsä Kalliolaksi nimetyt tilat Helsingissä. Samana vuonna oli palkattu ensimmäinen henkilö johtamaan Kalliolan nuorisotyötä. Ensimmäinen työntekijä oli mies, ja tyttö- ja naistyö päätettiin aluksi hoitaa vapaaehtoisvoimin. (Väliharju 1994, 46.) Yhdeksi Kalliolan ensimmäisistä työmuodoista tuli tyttö- ja poikakerhotyö, johon tuli vaikutteita ainakin nuorille miehille suunnatusta NMKY-toiminnasta. Aluksi tyttöjä ja poikia kutsuttiin katuaitoihin kiinnitetyillä ilmoituksilla esimerkiksi hartaushetkiin, ohjelmallisiin iltoihin tai katselemaan varjokuvia. Tilaisuuksissa Kalliolan työntekijät etsivät kerhoista kiinnostuneita nuoria, ja pian alkoi neljän poikakerhon ja kahden tyttökerhon toiminta. Muutamassa vuodessa Helsingin kerhotoiminta laajeni Kalliosta myös toisiin kaupunginosiin. Alaosastot mukaan lukien vuoden 1923 lopussa Kalliolassa toimi jo 15 poika- ja kuusi tyttökerhoa. Kesäleiritoiminta aloitettiin vuonna 1921. Uusia setlementtejä, tai työkeskuksia sen ajan nimen mukaan, alettiin perustaa eri puolille maata, esimerkiksi Toivola Kemiin vuonna 1923, Toukola Viipuriin vuonna 1924, Rovala Rovaniemelle vuonna 1926 ja Ahjola Tampereelle vuonna 1929. Kalliolan esimerkki poika- ja tyttökerhotyöstä oli ollut rohkaiseva, ja työmuoto tulikin osaksi edellä mainittujen setlementtien toimintaa. (von Weissenberg 1947, 4.)

Kalliolan toiminnan kohteena olivat alusta saakka kaikenikäiset naiset ja miehet. Pääasiallisena kohteena oli työväestö, mutta muidenkin yhteiskuntaluokkien edustajia osallistui toimintaan.

Tarkoituksena oli muodostaa sekaryhmiä, jotta paremmassa asemassa olleiden kansalaisten ymmärrys heikommassa asemassa olleiden tilanteesta ja ajattelutavasta lisääntyisi, ja sitä kautta saada heitä takaisin mukaan yhteiskunnan toimintaan. (Peltola 2009, 48.)

Kasvatustyön kristillisyyttä näyttävä vahvana teemana setlementtinuorisotyön alkuvuosikymmeninä, mutta sen tarkkaa häipymiskohtaa tai -syytä en onnistunut paikantamaan lehtien kirjoitusten avulla. Muihin lähteisiin peilaten hengellisyys on kenties ollut näkemyseroja aiheuttava tekijä setlementtiliikkeen keskeisten henkilöiden välillä. Esimerkiksi Kalliolassa sen alkutaipaleella työskennelleen professori Heikki Wariksen mukaan setlementtiliikkeellä ei ollut hengellistä tehtävää, vaan sen tehtävää olisi tullut hahmottaa yhteiskunnallisesta tilanteesta käsin – erityisenä tehtävänä Waris näki yksilöiden omaehtoisen kasvun tukemisen, joka tarkoitti myös kasvua yhteisöllisesti vastuullisiksi toimijoiksi (Uusi-Rauva 2008, 33). Juha Niemisen (2016, 521) mukaan kerhotoiminnan kristillisyyttä ei ollut julistavaa, vaan tuli esille arkisina käytäntöinä, kuten ruokarukouksina.

Nuorten tavoittamisessa oli jo varhain etsivän nuorisotyön piirteitä. Kerhojen perustamisessa toimittiin ”luokse menevällä” menetelmällä. Sen avulla kaupungin kaduilta etsittiin sakkeja, joita saatiin kokonaisina joukkoina mukaan kerhotoimintaan. (Nieminen 1995, 114.) Pojille järjestettiin illanviettoja, joiden pohjalta ensimmäinen poikakerho käynnistyi. Pojille perustettiin neljä ja tytöille kaksi ryhmää. Myös kesäleirit toiminta tuli mukaan kerhojen toimintamuodoksi. Kun setlementtitoiminta alkoi laajeta eri puolille maata, nuorisotyön kehittämisen kysymyksiin oli alettava ottaa kantaa. Ensimmäiset kerhotyöntekijäkurssit järjestettiin vuonna 1926. 1930-luvun alussa setlementtien välistä yhteistyötä, työmenetelmiä ja kerho-työntekijöiden koulutusta kehitettiin yhtenäisempään suuntaan. 1932 perustettiin Suomen Työkeskusten Kerholiitto, STKL, jonka nimi muuttui myöhemmin Setlementtinuorten liitoksi. Myös nuorisotyöntekijöiden laajemman koulutuksen tarpeeseen vastaamista alettiin pohtia, ja kirjeopisto käynnistyi vuonna 1938 Guy von Weissenbergin johtamana. (Väliharju 1994, 47–56.)

Sota-aikana perustettiin taas uusia setlementtejä ja nuorisotyö laajeni. Teollisuusseutujen Evankeliumisseuran nimi muuttui Kristillis-yhteiskunnalliseksi Työkeskusliitoksi, joka asetti nuorisotyövaliokunnan syksyllä 1941. Vuonna 1946 alkoi toimia kirjeopistomuotoinen nuorisajohtajaopisto, jonka tarkoituksena oli syventää kerhojohtajien teoreettista tietoa nuorisosta. 1950-luvun alussa toimintaa jaettiin ikäryhmien mukaan: 10–15-vuotiaista muodostettiin kerholaisiksi kutsuttujen ryhmiä ja yli 15-vuotiaita kutsuttiin setlementtinuoriksi.

Setlementtinuorten toimintaa ohjattiin opiskelunomaisen harrastamisen suuntaan. Aiheina saattoivat olla esimerkiksi askartelu, retkeily tai näytteleminen. 50-luvun lopussa alettiin keskustella nuorisokahvilatoiminnasta. (Väliharju 1994, 57–60.)

1960-luvulla setlementtinuorisotyön toimintamuodot alkoivat vakiintua. Ytimenä oli pienryhmätyyppinen kerhotoiminta. Muuta perustoimintaa olivat kesä- ja talvikisat, kerhonjohtajakoulutus ja ohjaajien kurssit. Vuonna 1974 perustettiin Setlementtinuorten liitto. Vanhat organisaatiot purettiin ja liitto rakennettiin paikallisten nuorisoyhdistysten ja piirijärjestöjen varaan. Setlementtinuorten liitto pääsi opetusministeriön nuorisojärjestöjen luetteloon ja avustusten piiriin, mikä helpotti 1970-luvun alun taloudellisia vaikeuksia. 1970-luvun lopussa koulutustoiminta siirtyi liitolta enemmän piireille, jolloin koulutuksesta tuli tehokkaampaa ja taloudellisempaa ja se vastasi paremmin paikallisiin tarpeisiin. Setlementtinuorisotyö painottui selkeämmin sosiaaliseen nuorisotyöhön ja toimintaa pyrittiin entistäkin tietoisemmin suuntaamaan muita heikommassa asemassa olevien nuorten tukemiseen. 1970-luvulla setlementtinuorisotyö alkoi kansainvälistyä. 1980-luvulla Setlementtinuorten liitto pääsi osaksi European Confederation of Youth Club Organisations -järjestöä ja sen yhteydet eurooppalaiseen nuorisotyöhön vahvistuivat. Kehitysyhteistyö ja kulttuuritoimintakin tulivat mukaan toimintakattaukseen. (Väliharju 1994, 61–64.)

Setlementtiliitto ja Setlementtinuorten liitto yhdistyivät vuonna 2011. Setlementtiliitossa otettiin samaan aikaan käyttöön toimialajako. Yhdeksi toimialoista tuli lapsi- ja nuorisotyö, jonka puitteissa Setlementtinuorten liiton työtä jatkettiin. Nuorisotyön piirirakenteen purkamisen pohtiminen alkoi liittojen yhdistymisen myötä. Lapsi- ja nuorisotyön tukemiseen ja kehittämiseen tähdännyt organisaatiouudistus tuli voimaan vuonna 2015 ja toi tullessaan lapsi- ja nuorisotyön alueellisen rakenteen sekä neljä kentällä paikallisyhdistysten tukena työskentelevää aluepäällikköä.

4.3 Sukupuolen mukaan eriytetty toiminta perinteenä ryhmätoiminnassa

Tarkastelin tausta-aineistona toimivien Kerhonjohtaja-lehtien sisältöä ensisijaisesti sukupuolia koskevien kirjoitusten ja sukupuolittuneen puheen etsimisen näkökulmista: minkälaista toimintaa on järjestetty tytöille ja minkälaista pojille sekä miten kerholiiton toimintaa ohjaavat aikuiset heistä kirjoittivat. Näin ollen kiinnitin huomioni ensisijaisesti tyttöjen ja poikien toimintaan, joka on saanut alkunsa kerhomuotoisena jo 1920-luvulla.

Kerhonjohtaja-lehtien ensimmäisten vuosikymmenten kirjoituksista on mahdollista erottaa tyttöjä ja poikia koskevien puhetapojen eroavaisuuksia. On melko ilmeistä, että ajan hengen mukaisesti eri sukupuolille tarkoitettujen kerhojen yhtenä tavoitteena on ollut nuorten sosiaalistaminen perinteisiin sukupuolirooleihin. Esimerkiksi Ohjelma-apu-lehtisessä 1/1936 kuvaillaan yhden toteutuneen poikakerhon ja yhden toteutuneen tyttökerhon ohjelmallinen sisältö. Poikien kerhon ohjelma esitetään suorana otteena kerhon pöytäkirjasta, joka on kirjattu pykälämuotoon kokouspöytäkirjan tapaan. Kerhon jäsenet ovat olleet 12–15-vuotiaita poikia. Lauseet ovat lyhyitä ja suorasanaisia:

”12 §. Johtaja piti loppupuheen ihmisen elämän päämäärästä.

13 §. Laulettiin loppulaulu 188.” (Ohjelma-apu 1/1936.)

Myös tyttöjen kerho-ohjelma on suoraan kerhon pöytäkirjasta. Kerhon jäsenet ovat olleet 11–13-vuotiaita. Kerhon pöytäkirja ei kuitenkaan ole poikien kerhon esimerkin mukaisesti pykälämuotoinen, vaan se muistuttaa enemmän päiväkirjamuotoista esitystä tai kertomusta:

”Lauloimme pari kaunista laulua, jonka jälkeen täti puhui meille niin kauniisti ja lauloimme loppulaulun sekä teimme ketjun.” (Ohjelma-apu 1/1936.)

Esimerkeistä kuvastuu se, miten poikien toiminnalla on ollut jämäkämmät raamit kerhonjohtajan johdolla. Asenne ja toimintamalli on kenties liittynyt poikia koskeneeseen huoleen. Tyttökerhon toiminnasta taas voidaan yllä olevan otteen kautta saada käsitys pehmeämmästä toimintamallista kerhotädin ohjauksessa. Toisaalta lehtiarkiston alkuvuosikymmeneltä on mahdollista havaita, että toisinaan kun kirjoitetaan nuorista, tekstien voi tulkita koskevan poikia (Lähteenmaa & Näre 1992, 9).

Tyttöjä ja poikia koskevia odotuksia on mahdollista tarkastella myös kerhojen nimien kautta. 1920- ja 1930-lukujen tyttö- ja poikakerhojen nimistä on mahdollista päätellä perinteisiä, normittuneita sukupuolirooleja. Poikakerhojen nimet kuvasivat maskuliinisia arvoja sekä poikien keskinäistä ystävyyttä ja kilvoittelua: kerhojen nimiä olivat esimerkiksi Takiaiset, Kotkat, Toverit, Sisu, Reipas ja Salama. Tyttökerhojen nimet olivat puolestaan tyttömäisen hempeitä tai pirteitä, kuten Keijut, Vuokot, Kevääntyöt tai Tuulispäät. (Peltola 2009, 54, 60.) 1940- ja 1950-luvuilla taas tyttöjen ja poikien kerhojen nimet alkoivat muuttua neutraalimpaan suuntaan. Poikakerhon nimi saattoi olla esimerkiksi edelleen poikamainen Voima tai Kotkat, mutta yhtä hyvin Harmaat, Pohjanpojat tai Sähkökerho. Tyttökerhojen nimiä olivat mm. Sinikellot tai Sirkkuset, tai vastaavasti Jukolantyöt,

Pilvitytöt tai Lausuntakerho. (Peltola 2009, 104–105.) Toisaalta Kerhonjohtaja-lehtiarkistosta löytyy myös yksittäisiä viitteitä sukupuoliroolien kyseenalaistamisesta ja niihin liittyvistä oivalluksista. Siveellisyyskasvatus erottuu toisinaan teemana kerhonjohtajille suunnatuissa koulutuksellisissa teksteissä. Laajemman kuvan saamiseksi tarvittaisiin kuitenkin tarkempaa paneutumista kyseiseen aineistoon.

Useiden vuosikymmenten ajan Kerhonjohtaja-lehtien keskeistä sisältöä ovat kerhotyön tueksi tarkoitettut ohjelmavihjeet, jotka pääsääntöisesti esitetään erikseen nuorempien ja vanhempien tyttöjen ja poikien kerhoille. 1950-luvun lopulla käytännössä on hetkellinen katkos. Nimimerkki Kurre kirjoittaa Kerhonjohtaja-lehdessä 2/1958, otsikolla Ohjelmaehdotuksia kerhoille:

”Tällä palstalla Kerhonjohtaja tulee tästä lähtien antamaan erilaisia aiheita kerho-ohjelmiksi. Emme esittele niitä enää viikoittain laadittuna, emmekä tytöille ja pojille erikseen. Miltei jokainenhan aihe jossakin muodossa sopii molemmillekin, vaikkapa kaikissa ikävaiheissa. Kerhonjohtaja soveltakoon palstamme aiheista valitsemansa kerhonsa sukupuolta ja ikätasoa vastaavaksi, ellei aihe tuollaisenaan jo voisi olla käyttökelpoinen.”

Vanhaan, ohjelmavihjeet sukupuolten perusteella erottelemaan käytäntöön palattiin kuitenkin jo 1960-luvulla. 1980-lukua kohti mentäessä sukupuolittuneisuus häviää ohjelma-, liikunta- ja askarteluohjeista. Vaikuttaa siltä, että toimintakentällä toimintaryhmien kokoonpanokin on ollut muutoksessa. Uti Karukoski kirjoittaa lyhyen katsauksen aiempien vuosikymmenten nuorisotoiminnan muotoihin ja erityisesti kerhotoimintaan Kerhonjohtajassa 5/1984 otsikolla Kerhomuotoinen nuorisotyö, ja päättää kirjoituksensa näin:

”Mutta ’kerhomuotoinen’ nuorisotyö eli yksinkertaisesti nimeltään poika- ja tyttökerhotyö oli pitkän työrupeaman ehdottomasti parhaat työmuodot. Ja olisivat sitä vieläkin, jos ne täydellä teholla ja innostuksella herätettäisiin henkiin.

Konsultit! – eli nuorisosihteerit ja kerhonjohtajat: pelastakaa kerhotyölle sen parhaat kokemukset ja unohdettu perintö: poika- ja tyttökerhotyö!”

Toiminnan sukupuolittuneisuus ja sitä koskevat muutokset on nostettu esiin myös esimerkiksi jyvaskyläläisen Jyvälän Settlementin historiikissa. Siinä todetaan, että 1970-luvulla Jyvälän Nuoret

ry:n kerhotoiminnassa tyttöjen ja poikien omat ryhmät vaihtuivat sekakerhoihin, mutta sukupuoli-identiteetin huomioimiseen palattiin taas 2000-luvulla (Tauriainen & Martin 2011, 122 – 125).

Juha Nieminen (2016) on selvittänyt setlementtinuorisotyön merkitystä osallistujille haastattelemalla iäkkäitä henkilöitä, jotka nuoruudessaan osallistuivat setlementtitoimintaan Tampereella. Lasten toimintaa järjestettiin sekaryhmissä, mutta nuorten ryhmissä osallistujat erotettiin sukupuolen mukaan. Muisteluissa kerhotoiminta näyttäytyy merkityksellisten sosiaalisten ryhmien ylläpitäjänä ja monipuolisen harrastustoiminnan mahdollistajana. Niemisen artikkelissa ei kerrota sukupuolen merkityksestä vertaisryhmien perusteena, mutta toisaalta niitä ei kritisoidakaan. Keskeisempää vaikutti olevan esimerkiksi se, että ryhmät koostuivat tutulta asuinalueelta tulevista nuorista, tai toisaalta se, että ryhmässä sai turvallisesti kokeilla uusia asioita ja kokea onnistumisia. Osa ryhmistä oli jatkanut yhteydenpitoa ja kokoontumisia myös kerhovuosien päätyttyä. (Nieminen 2006.)

4.4 Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön aika

Keskustelu tyttötyöstä alkaa viritä Kerhonjohtaja-lehdessä uudelleen jo 1990-luvun alkupuolella, kun kansainvälisen verkoston kokoustuomisina kuullaan, miten Ruotsin Fritidsforum-setlementissä tytöt ovat alkaneet kaikota kerhotoiminnasta. Fritidsforum toistuu esimerkkinä ja tyttötyön ja tyttöjen asian eteenpäin viejänä. Tanskassa vuonna 1996 järjestetyn tyttötyön seminaarin matkaraportissa kuvataan ulkomaalaisten osanottajien tekemää tyttötyötä ja sen menetelmiä. Seminaarista nousseina havaintoina nostetaan tyttötyöhön liittyvä ongelmapainotteisuus, eli tyttöjen toimintaan puututaan silloin, kun siinä nähdään ongelmia, kun taas ns. normaaleille tytöille ei välttämättä tarjota mitään erityispalveluita. Kirjoittaja, rovaniemeläinen nuorisosihteeri Heli Halttunen, heittää pallon setlementtikentälle ja toivoo keskustelun avausta siitä, millaista tyttötyö voisi olla ja miten nuorisotyöntekijät voisivat sitä toteuttaa. Hän ehdottaa myös, että tutkittaisiin tyttöjen osallistumista nuorisotilojen toimintaan: mitä he siellä tekevät ja ovatko he tyytyväisiä tarjontaan. Lisäksi hän heittää ilmoille kysymyksen, tarjotaanko kaikkea toimintaa yleisesti kaikille nuorille, vai voisiko toimintamahdollisuuksia kehittää enemmän tytöille ja pojille erikseen. Kirjoittaja epäilee, että pojille saattaa olla tarjolla enemmän toiminnan mahdollisuuksia kuin tytöille. (Halttunen 1996, 6–7.)

Setlementtinuorten liitossa käynnistyi vuonna 1998 Upea minä -hanke, jonka tarkoituksena oli kehittää nuorten naisten elämänhallintataitoja. Tavoitteena oli perinteisten naisena olemisen ja

senhetkisten yhteiskunnallisten muutosvaatimusten aiheuttamien ristiriitojen yhtensovittaminen. Toiminnalla pyrittiin vastaamaan 1990-luvulla virinneeseen julkiseen keskusteluun, jossa kauhisteltiin tyttöjen uudenlaista kovuutta, aggressiivisuutta ja toisaalta haavoittuvuutta (ks. Aaltonen & Honkatukia 2002). Hankkeen alkamisesta ja sen taustasta kerrotaan Kerhonjohtaja-lehden pääkirjoituksessa 3/1998. Hankkeen tarkoituksena kuvattiin olevan keinojen etsiminen tyttöjen parissa ilmeneviin vakaviin ongelmiin, kuten koulusta pinnaamiseen ja opintojen keskeyttämiseen, lisääntyneeseen päihteiden käyttöön ja tupakointiin, syömishäiriöihin ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Jo aiemmin oli alkanut paikallisen tason tyttötyön hankkeita tai muuta toimintaa, joiden tukena Setlementtinuorten liiton hankkeen oli tarkoitus olla, muun muassa kouluttamassa, konsultoimassa ja rakentamassa valtakunnallista verkostoa toimijoiden kesken. Kirjoituksessa hanketta ja sen kohderyhmää perustellaan vielä sillä, että tytöt ja pojat ovat monessa suhteessa erilaisia ja välillä on hyväksi tehdä asioita erilläänkin. (Häyhä 1998, 3.)

Upea minä -hankkeen alkua ja vuotta 1998 voidaan pitää setlementtikentän sukupuolisensitiivisen nuorisotyön kehittämisen alkuna (Eischer & Mulari 2013). Hankkeen aikana Kerhonjohtaja-lehdissä julkaistiin tyttötyön tueksi tietopassi-kirjoituksia, joissa lukijoille jaettiin tutkimukseen perustuvaa tietoa ja näkökulmia tyttötyöhön. Esimerkiksi sen ensimmäisessä osassa aihetta lähestytään sivuamalla identiteetin käsitettä ja sen kehittymistä vuorovaikutuksessa. Sukupuolen käsitettä puretaan erottamalla yhteiskunnallinen sukupuoli biologisesta ja toisaalta toteamalla määrittelyjen hankaluus. Postmodernin ajan vaikutuksia nuoruuteen sivutaan perinteisten odotusten ja muuttuneiden elämäntietojen sekä epävarmuuksien lisääntymisen näkökulmasta. Relationalisoitumisen käsite esitellään tyttöjen kehitystä kuvaavana, oman itsen jäsentämisessä suhteiden kautta. Myös tyttötyön ajankohtainen individualistisen altruismin käsite nostetaan esiin tyttöjen epäitsekään itsensä toteuttamisen tavan kuvaajana. (Uusitalo 1998a, 30–31.) Vaikka teemoja käsitellään tiiviisti, tyttötyölle aletaan selvästi rakentaa tukevaa, tutkimukseen sidoksissa olevaa perustaa ja suuntaa. Kytkös tyttötyöhön on ilmeinen. Lisäksi hankkeen esittelyssä nostetaan esiin työntekijöiden reflektion merkitystä:

”Muutos lähtee aina itsestä. Nuorten on kasvettava ja löydettävä itse elämänsä. Me voimme yrittää olla heidän tukena, ja ehkä projektin myötä myös naistyöntekijöille valkenee uusia asioita itsestä naisena. Onhan elämä tässä ajassa jatkuvaa muutosta, kehitystä ja kasvua itse kullekin.” (Uusitalo 1998b, 29.)

Kun 1990-luvun laman vahinkoja alettiin korjata, Kalliolan Nuorten toiminnassa alkoi korostua sosiaalinen nuorisotyö ja lasten ja nuorten yksilöllisten tarpeiden huomiointi. Kalliolan eri työalojen välinen yhteistyö alkoi voimistua. Kalliolan Nuoret alkoi avautua yhteiskunnan suuntaan ja etsiä yhteistyötahoja, minkä tuloksena alkoi syntyä kumppanuushankkeita, kuten Helsingin Tyttöjen Talo. (Peltola 2009, 189–192.) Helsingin Tyttöjen Talo perustettiin Upea minä -hankkeen aikana. Yhteistyössä olivat Settlementtinuorten liiton lisäksi Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus, Kalliolan Nuoret ry ja Helsingin NNKY ry. Idea oli lähtenyt liikkeelle hankkeen järjestämässä tyttötöiden seminaarissa marraskuussa 1998, kun tukholmalaisen Xist Tjeje -forumin johtaja kertoi heidän talonsa toiminnasta. Seminaari johti suomalaiset opintomatkalalle Tukholmaan ja idean rantautumisen Suomeen. (Nieminen 1999, 22.)

Upea minä -hankkeen esittäytymisvaiheessa Kerhonjohtaja-lehdissä ei vielä käytetty termiä sukupuolisensitiivisyys. Paikansin siihen liittyvän ensimmäisen viittauksen Kerhonjohtaja-lehdestä 4–5/2002, jossa kuvataan Upea minä -hanketta seuranneen poikatyöhön keskittyneen Meikäpoika-hankkeen seminaaria. Luennoitsijana toiminut professori Matti Rimpelä on käyttänyt puheenvuorossaan sukupuoliherkkyyden ja sukupuolispesifisyyden käsitteitä (Sarjanoja 2002, 22). Varsinaisen ensiesiintymisensä sukupuolisensitiivisyys-käsite tekee Kerhonjohtaja-lehdessä seuraavana vuonna, Sveitsissä järjestetyn sukupuolisensitiivisen nuorisotyön seminaaria koskevassa kuvauksessa:

”Suomen näkökulmasta sukupuolisensitiivisen työn juuret eivät ole vielä kovin syvällä eikä historia ole kovin pitkä. 1990-luvulla aloimme tehdä naistietoista työtä tyttöjen parissa ja vuorovaikutteisia tyttöryhmiä alkoi syntyä. Poikatyö on vasta käynnistymässä ja ihan viime aikoina olemme alkaneet puhua sukupuolisensitiivisyydestä, tietoisuudesta yhteiskunnallisesta sukupuolesta, sukupuolesta yhteiskunnallisena rakenteena, suhteiden jäsentäjänä, stereotyyppien vaaroista sekä miesten ja naisten mallien vahvuuksista. Kun sukupuoli naistutkimuksen mukaan elää suurinta murrosta kuin koskaan, on myös nuorten parissa tehtävässä työssä luotava tiloja, joissa nuoret voivat puhua tiedostavien aikuisten kanssa miehiksi ja naisiksi kasvustaan ja niistä erilaisista odotuksista ja arvostuksista, joita sukupuoli tuo mukanaan. Vain sillä tavoin nuoret voivat kasvaa itsensä näköisiksi miehiksi ja naisiksi. Meidän tehtävämme on annettava mahdollisuus pohdiskella ja reflektoida itseään suhteessa historiassa, myyteissä ja tässä päivässä eläviin miesten ja naisten malleihin ja tukea tyttöjä ja poikia, niin omissa kuin myös

sekaryhmissä, liikkumaan feminiinisyyksissä ja maskuliinisuuksissa vapaasti ja itseään kuunnellen, itseään ja toisiaan arvostaen.” (Uusitalo 2003, 8.)

Kuitenkin toisaalla lehden samassa numerossa sukupuolisensitiivisyys rinnastetaan vielä mielestäni virheellisesti setlementtinuorisotyön alkuaikojen sukupuolen perusteella eriytettyyn ryhmätoimintaan (Häyhä 2003, 2), josta Kerhonjohtaja-lehtien arkiston vanhemman pään aineiston perusteella on vaikea löytää sukupuolen yhteiskunnalliseen merkitykseen viittavia tai sitä pohdiskelevia sisältöjä.

Upea minä -hanke toimi vuosina 1998–2000. Liittotasolla sukupuolisensitiivisen nuorisotyön kehittäminen jatkui sen jälkeen eri hankkeiden kautta, Setlementtinuorten liitossa vuoteen 2010 asti, ja liittojen yhdistymisen jälkeen Setlementtiliiton alaisuudessa. Poikatyön Meikäpoika-hankkeen (2001–2003) jälkeen tulivat sosiaalista, sukupuolisensitiivistä nuorisotyötä kehittänyt Sinuksi-hanke (2004–2007), Tyttöjen Talo -verkoston kehittämishanke (2008–2010), Tyttötyön verkosto -hanke (2011–2013) ja sen jälkeen vielä sukupuolisensitiivisen työn kehittämishanke MeKaikki (2014–2016). MeKaikki-hankkeen toiminnan päätyttyä keväällä 2017, valtakunnallisen sukupuolisensitiivisen työn koordinointi siirtyi Setlementtiliitolta Kalliolan Nuoret ry:lle. (Setlementti: Projektiarkisto.)

4.5 Setlementtiliikkeen arvopohja kantaa

Haastatelluilla työntekijöillä ei vaikuttanut olevan yksityiskohtaista tietoa setlementtiliikkeen historiasta, mutta kaikissa haastatteluissa tuli ilmi ymmärrys toiminnan alkuvaiheen arvoista ja toimintatavasta. Yhteys setlementtiliikkeen historiaan tunnistettiin selkeimmin arvopohjan kautta. Arvopohjan vaikutus näkyy työn luonteessa ja sen suuntaamisessa. Yhteys setlementtiliikkeen juuriin toistuu myös nuorten osallistujien asemassa: keskiössä on ihminen ja hänen voimavaransa ja intressinsä.

Jos mieltii, mitä mä tiedän setlementtityön historiasta, mikä on ehkä näin pieni (pienuutta osoittava käsiele), mutta mä muistan sitä opiskellessa lukeneeni siitä, ja mä muistan että mä ajattelin sillon, että onpa hieno, kun siinä se idea oli, että mennään sinne missä ihmiset on ja mennään ihmisten keskelle ja tehdään siellä jonkinlaista toimintaa, joka on niiden ihmisten näköstä, niin siinä mielessä mä sanoisin, että kyllä me ollaan siellä ytimessä. (H1)

Kyllähän mä ite aattelen että kyllä me tehdään sitä setlementtityötä kuitenkin, et sitä mitä 1800-luvulla alotettiin, niin kyllähän se näkyy meillä mun mielestä vahvasti. Ja et tavallaan se, että niinku mä mietin tätä avointa toimintaa, et kyllähän tää on semmonen niinku vaikka tää [nuoria] kokoaa niin tää on kuitenkin semmonen voimannuuttava ja kyllähän me sellasia rinnalla kulkijoita edelleen ollaan. (H3)

Arvopohjan kuvaillaan välittyvän myös työntekijöiden keskinäiseen vuorovaikutukseen, jossa se ilmenee kunnioituksena ja positiivisena vuorovaikutuksen mallina. Samalla arvopohja ja kunnioittava ilmapiiri vaikuttavat lisänneen työntekijöiden sitoutumista.

Ja se mitä tossa [kollega] puhui tosta arvoista, niin kyllähän ne on edelleenkin niinku nykypäivää ja ollaan ylpeitä siitä et me, no työssämme, et se on niinku osa meitä, et miten me kohdellaan tai ollaan nuorten kanssa, myös niinkun työkavereitten kanssa semmosta arvostavaa, koska se on mun mielestä hirveen tärkeitä, et tavallaan semmonen, sehän välittyy myös nuorille, miten meillä vuorovaikutukset toimii, ja miten me arvostetaan toisiamme, että jotenkin sitä kautta. (H3)

Oli ihan tuuria, että tänne avautu paikka ja mä vaan hain ja mä pääsin osa-aikaseksi ja mä tykästyin tähän paikkaan, koska täällä on niin erilainen henki kun missään muualla missä mä oon ollu töissä. Työporukan kanssa erilainen henki, ja sitten nuorten kanssa erilainen henki. Nuoria todella kunnioitetaan ja niiden mielipide on tärkeä ja niiden halutaan osallistuvan, että se ei oo semmone asetelma, että työntekijä tietää mikä on tärkeitä sille ihmiselle, vaan se ihminen tietää mikä on tärkeitä, ja lähetään siitä. Se on saanu mut jäämään. (H1)

Myös sillanrakennus nähdään ajan yli kantavana elementtinä. Yhdessä haastatteluista keskusteltiin 1900-luvun alkupuolen kerhotoiminnasta ja sen yhteydestä haastattelun aikaiseen toimintaan. Keskeinen oivallus liittyi ajanmukaiseen tarpeeseen vastaamiseen. Myös nuorisotyön toimintamallien kierrätys tai keksiminen uudelleen tunnistettiin yhdessä puheenvuorossa.

- No toisaalta sitten niinku että historiikista löytyy se, että silloin nelkytäluvulla sodan jälkeen, niin silloin on ollu paljon tyttö- ja poikakerhoja, mutta niissä on vähän tähdätty vähän erilaiseen toimintaan, että sehän on ollut varsin yleistä oikeestaan

tohon seitkytäluvulle saakka, että on ollu pelkästään tyttöjen ja poikien kerhoja - - Se on hyvin paljon muuttunu siitä konseptista, että historiikista voi lukee sitten tarkemmin, mitä siellä on ollut kaikkee, suurinpiirtein jotain emäntäkerhoo... (naurua) Siellä on ollu just tyttöjen kokkikerhoa ja poikien jotain rakentelukerhoja ja näinpäin pois, että ehkä pikemminkin just vahvistettu sitä sukupuoliroolien eroja. Mutta toisaalta sitten taas siinäkin voi olla sitten taas se tilanne vähän erilainen, koska monien poikien isät on kuollu sodassa, niin sitten on ehkä haettukin semmosta tukea ja turvaa sitten taas tämmösestä poikakerhosta, että sitten on ollut joku miespuolinen henkilö näitten poikien elämässä, joka on sitten ohjeistanut tietyllä tapaa, että ei välttämättä kokonaan paha, mutta sitten että millä tavalla se on toteutettu, niin siitä nyt ei oo semmosta käsitystä

- Se on sen ajan tarpeeseen

- Niin. Että toisaalta on [toisessa toimintayksikössä] tällä hetkellä on niinku semmonen isättömien ryhmä, et isä on joko menehtyny tai sitten hylänny tavalla tai toisella perheensä, että sen kaltasta toimintaa on, mutta sitä ehkä käsitellään jollain tietyllä tapaa niinku menetyksenä, eikä sillä tavalla, että pitäis ottaa periaatteessa se isän paikka siinä perheessä. Mut tää on ehkä toisaalta jonkinlaista niinku nuorisotyönki jotain aaltoliikettä, periaatteessa kaivetaan vanhoista ideoista niitä hyviä ja toimivia puolia uudestaan käyttöön ja peilataan siihen yhteiskunnan sen hetkiseen tilaan, et mitä se vaatii. (H2)

Toiminnan lähihistoria paikallisesti

Toimintayksiköiden perustamista ennakoimatta, lähihistoriaan sijoittuvaa toimintaa kuvailtiin niin yksityiskohtaisesti, että sitä koskevia lainauksia on vaikea esittää anonymisoidusti. Ennen sukupuolisensitiivisen työn alkamista yksiköissä on ollut esimerkiksi kerho- ja hanketoimintaa, jota on kohdennettu erilaisille ryhmille. Kahdessa haastattelussa nousi selkeästi esiin, että opettajien tai sosiaali- ja terveysalan toimijat alkoivat ottaa yhteyttä yhdistyksiin ja kertoa nuoriin liittyvistä huolistaan tai heidän tuen tarpeestaan ennen kuin toimintaa oli olemassa sukupuolisensitiivisen työn muodossa. Yhdistyksistä toivottiin löytyvän vastauksia toivotun toiminnan järjestämiseen. Kolmannessa haastattelussa kuvailtiin, että paikallinen monialainen verkosto oli kutsuttu mukaan määrittelemään toiminnan tarvetta ja kohdentamista. Tässä yhteydessä näytti painottuvan, että viesti nuorten tarpeista tuli työntekijöiltä – sekä yhdistysten sisältä että yhteistyöverkostolta. Muissa

yhteyksissä haastatellut kuitenkin puhuivat myös nuorten mahdollisuudesta vaikuttaa toiminnan sisältöön.

Yksiköiden toimintavuosien aikaina tapahtuneesta kehityksestä puhuttiin kahdessa haastattelussa. Toisessa keskustelu painottui yksikön sisäisten toimintamuotojen kehittymiseen ja laajenemiseen, mikä oli johtanut esimerkiksi uuden kehittämishankkeen syntymiseen. Toisessa keskustelussa sen sijaan pohdittiin hieman laajemmalla tasolla nuorisotyön muuttumista tavoitteellisempaan suuntaan ja miten se erottui yhdistyksen toiminnassa.

- *[Yhdistyksen] toiminnassa ehkä se suurin muutos oli se että sieltä poistettiin semmoset askarrellaan paskarrellaan kerhot joissa ei ollu semmosia tietynlaisia tavoitteita että ne oli vaan ryhmätoimintaa vaan jonkinlaisen toiminnan vuoks. Että silleen ehkä semmonen ajatusmallin muutos siitä, että se ryhmässä toimiminen on nuorisotyötä ja siellä voidaan luoda keskustelun mahdollisuuksia, kohtaamisen paikkoja, niin se ehkä on se suurin muutos. Ja sitte ehkä se just tämmösen matalan kynnyksen osallisuuden toteutuminen, että jokaisen nuoren, niinkun että ei tavotella isoja ryhmiä vaan tavotellaan keskustelua ja mielipiteiden julkittuomista ja mielipiteiden esittämisen mahdollistamista, että on se sitten se että opitaan kokemaan jotain tai sanottamaan jotain tunteita että pystytään ilmaisemaan oma mielipide, niin ehkä pyrkimys siihen niin. - - Ehkä jollain tavalla sen näkisin muutoksena ja sitten vamaan niinku semmonen kouluyhteistyö on niinku, että se dialogi koulun kanssa on parantunut huomattavasti ja kouluilla nähdään nuorisotyön ja nonformaalin oppimisen merkitys. Ja ehkä se heijastuu nuorisotyöhönkin sitten taas, että kun koulu hahmottaa sen niin nuorisotyö alkaa paikkaamaan sitä vapaa-ajalla, että luodaan uudenlaisia oppimisen ympäristöjä, et se ei oo vaan harrastus, että väkerrellään jostain piipunrassista ja kreppipaperista jotain, vaan että oikeesti sillä on jonkinlainen tietynlainen tavoite. Että voi olla tietenkin piilotavoite järjestäjän puolesta mutta sitten taas se että on jonkinlainen tavoite ilmentää niille ketkä siellä toiminnassa on mukana, että opit käyttämään kameraa, vaikka kyse on vaikka tunnevalokuvauksesta.*

5 Yhteiskunta sukupuolisensitiivisen nuorisotyön ympärillä

Tässä luvussa tehdään näkyväksi haastateltujen työntekijöiden piirtämää kuvaa sukupuolisensitiivisen nuorisotyön toimijoiden ja heidän tekemänsä työn suhteesta yhteiskuntaan. Yhteiskunnallinen ulottuvuus on olennainen tekijä sukupuolisensitiivisessä työssä. Toiminnan rahoitus tulee suureksi osaksi Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen avustuskeskus STEA:lta (entinen Raha-automaattiyhdistys) ja kunnilta, joiden molempien toimintaan poliittinen päätöksenteko vaikuttaa. Toisaalta yhteiskunnallinen ulottuvuus liittyy toiminnassa esiin nostettaviin normeihin ja niiden rikkomiseen sekä toisaalta nuorten tuen tarpeisiin. Kriittisesti orientoituneen työn pyrkimys vaikuttaa tuli esille kaikissa haastatteluissa.

Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön toimijoiden haastattelussa yhtenä teemana oli työn yhteiskunnallinen ulottuvuus, jota selvitettiin kysymällä esimerkiksi työn yhteiskunnallisesta merkityksestä sekä työntekijöiden mahdollisesta vaikuttamistyöstä. Teemoja nostettiin esiin myös esimerkiksi kysyttäessä muiden haastatteluteemojen yhteydessä työhön liittyvistä haasteista sekä sitä koskevista muutoksista.

Haastatteluissa työntekijät kuvailivat keskeisimmäksi työhön liittyväksi haasteeksi rasismien ja maahanmuuttovastaisuuden. Toinen merkittävä haaste liittyi julkisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin toisaalta siitä näkökulmasta, että resurssit eivät tunnu riittäviltä ja monet nuoret putoavat palveluketjujen läpi. Tämä saattaa johtaa siihen, että järjestötyössä joudutaan vastaamaan entistä haasteellisemmissä elämäntilanteissa olevien nuorten tarpeisiin. Lisäksi nuorista yhteiskunnassa nostettiin esiin koulumaailman normittunut luonne, joka näyttäytyy perinteisiä sukupuolirooleja ylläpitävinä rakenteina ja perinteisiin elämäntilanteisiin ohjaavana. Myös syrjäytymiskäsittelyä ruodittiin haastatteluissa kriittisesti: keskeistä ei tulisi olla erilaisten elämäntilanteiden määrittely ulkopuolelta, vaan yksilöiden omien näkemysten kunnioittaminen.

5.1 ”Maahanmuuttokriittisyys” ja rasismi haasteina nuorten elämässä

Musta tuntuu, että se yleinen keskustelu ja se, että tuntuu että on sallivampi ympäristö sille, että saa sanoa melkein mitä vaan maahanmuuttokriittisyyden nimellä. Saa sanoa ihan törkeitä juttuja, ihan mediassa ja tälleen, ja niille annetaan palstatilaa, ja ajankohtaisohjelmissa on koko ajan kaikenlaista mukavaa väittelyä, josta mun veri kiehuu, kun mä katon niitä ja voin kuvitella miten se kiehuu meidän

[maahanmuuttajataustaisilla] nuorilla. Et kyllä se on silleen haastava ympäristö, että sun pitäis antaa rohkeutta ja tukea ja semmosta motivaatiota mennä eteenpäin, kun tuntuu et silti koko ajan on semmosia voimia, jotka työntää sua pois päin täältä. Ja mua tietysti pelottaa, että jos tää menee semmoseen malliin kun vaikka Tanskassa on, tai mitä nyt on Euroopassa, kyllähän me ollaan, nyt kaikki nähdään, miten siellä nousee tämmöset äärioikeistot ja tälleen, niin kyllä se on pelottava ajatus. Tuntuu että on vastavoimia, tuntuu että ihmiset on heränny siihen, että pitää myös tehdä sille asialle jotain ja pitää nousta näitä tuulia vastaan, ja on paljon semmosta näkyvissä myös se, että ihmiset on nyt ehkä ottanu tosissaan myös sen, et jos sille ei tee mitään tai jos sitä ei ota vakavasti, niin se malli voi muuttua. Kyllähän se näkyy esimerkiks, no meillä ei oo täällä suoraan oikeestaan turvapaikanhakijoita, perheen yhdistämisen prosessit kun, silloin [joitakin vuosia aikaisemmin], niin jos tuli alaikäisenä yksin tulleena turvapaikanhakijana, niin melkein kaikki sai perheen tänne kuitenkin myöhemmin perheen yhdistämisen kanssa, se oli mitä puhuttiinkin, että sit kun sä saat sen, niin nykyään ei kukaan saa, että se on sisältäpäin muutettu, ja se on ihan selvästi ollu noiden poliittisten suuntausten mukasta, et vaikka sitä aatellaan, et ei ne oo hirveen, ne vaan puhuu ihan, ei oo hirveesti saatu aikaan, mut ne on hallintovaliokunnissa, ne on siellä ministeriöissä vaikuttamassa, päättämässä, et kyl se vaikuttaa. Ja miettii rahotusjuttuja, rahotuspäätöksiä, ne istuu siellä kaupunginhallituksissa ja tälleen, et kyllähän se vaikuttaa. (H1)

Kun haastatteluissa keskusteltiin sukupuolisensitiivisen työn yhteiskunnallisesta viitekehyksestä, eniten puhuttiin rasismista ja maahanmuuttovastaisuudesta. Maahanmuuttovastaisuuden ja rasismien mukanaan tuomat haasteet tuotiin esille kahdessa haastattelussa, kolmannessa haastattelussa ei puhuttu rasismista sinänsä. Pääasiassa rasismi nähtiin kantasuomalaisten tekoina, ajattelutapoina ja asenteina, mutta yhdessä haastatteluista tunnistettiin myös eri kulttuuristen ryhmien välisen rasismien mahdollisuus. Edellä olevassa lainauksessa tulee esille myös politiikan suorat vaikutukset toimintaan, rahoituksen kautta.

Ja sitä ei ehkä moni suomalainen tajua, miten nää poliittiset muutokset, mitä nyt on ollu viimesinä vuosina, niin näkyy oikeesti meidän nuorten arjessa, että aatellaan vaan että ne on muutamia huru-ukkoja, jotka puhuu telkkarissa, tai kirjoittelee nettiin tai jotain, mut se näkyy oikeesti, se on vaikuttanu ihmisten asenteisiin, semmoseen

yleiseen ilmapiiriin ja semmosen avoimen rasismiin myös lisääntymiseen ja semmoseen sen hiljaseen hyväksyntään, ja meidän nuoret kärsii siitä tosi paljon. (H1)

Työntekijät kuvasivat, että nuoriin vaikuttava maahanmuuttovastainen ilmapiiri ja rasismi tulivat näkyviksi sekä arjessa erilaisina yhdenvertaisuuden mahdollisuutta heikentävinä asioina että laajempaan, nuorten ja heidän perheidensä tulevaisuudennäkymiin liittyvänä kysymyksenä. Esimerkiksi koulumaailmassa haasteeksi nähtiin erityisen tuen puute sitä tarvitseville: vahvempi tuki mahdollistaisi tasa-arvoisemman osallistumisen maahanmuuttajataustaisille nuorille. Toisaalta kielteiset perheen yhdistämispäätökset voivat olla merkittävä henkinen kuormitus maahanmuuttajataustaisten nuorten elämässä.

- Ja sit mä mietin että ehkä toikin toi meidän politiikka sillä tavalla, tohon maahanmuuttajatyöhön niinku, maahanmuuttovastaisuus, kyllähän se näkyy myös meillä

- Niin ja ihan siis tiukentuneet rajat, että konkreettisesti näkyy siinä että meillä käy paljon [nuoria], jotka on tullu yksin alaikäisinä Suomeen. Ja siellä nää perheet, perheen yhdistäminen, on järjestään ollu kielteisiä päätöksiä, kyl se näkyy ja vaikuttaa. Ja ylipäätään heidän tulevaisuuteen, et mikä se tulee olemaan, et siellä on isoja, todella isoja kysymyksiä heidän elämässään ja, väkisin sitten erilaisia romahduksia. Vaikuttaa oppimiseen, siis ihan kaikkeen, kokonaisvaltaiseen jaksamiseen. (H3)

Yhdessä haastatteluista kuvailtiin, kuinka monikulttuurinen ulottuvuus nuorisotyössä altisti myös työntekijät vihapuheelle. Ilmiö mietitytti erityisesti poliittisen toimijuuden ja demokratian vaarantumisen kannalta.

Voisin ottaa myös sen esille, mitä lehdissäkin on koko ajan kirjoitettu, se että eihän se oo henkilökohtaisesti mukavaa, että sä tiiät, että ihan vaan sen takia, että sä teet maahanmuuttajatyötä, niin susta kirjoitetaan netissä. Ja että kun googlettaa oman nimensä, niin ensimmäisenä tulee se homma-forum, ja mieluummin ei lue niitä juttuja siellä, mut ei se oo mukavaa, ja mieltii että jos mä tekisin melkein mitä tahansa muuta työtä, niin mun ei tarvis mieltii tollasta. Se että joo, ei siinä mitään, ei mua kiinnosta, mutta miks sen pitää olla niin, että miks heti se tekee susta jotenkin poliittisen

toimijan, että sä oot tekemässä työtä maahanmuuttajanuorten kanssa. Ja on varmasti ihmisiä, jotka saa paljon enemmän vihapostia vielä, ja on puhuttu tutkijoista, jotka ei uskalla julkaista tutkimuksiaan tai uskalla pitää metelmiä ittestään, sen takia että ne pelkää sitä vihapostia, että se taas mun mielestä vähentää taas sitten demokratiaa. Ihmiset on enemmän hiljaa, ihmiset pitää vähemmän meteliä ittestään, niin sillonhan, se on pelottavaa mun mielestä, että pitää miettiä tollasia juttuja, ennen kun avaa suunsa. (H1)

5.2 Julkisen palvelujärjestelmän ja järjestötoimijoiden resurssit

Toinen haastateltujen työhön liittynyt poliittinen ulottuvuus liittyi julkiseen palvelujärjestelmään. Teemasta puhuttiin kaikissa kolmessa haastattelussa. Keskusteluissa nousivat esiin poliittisiin päätöksiin pohjautuvat resurssit, joilla julkisia palveluita järjestetään. Resurssien niukkuus näyttäytyi haasteltavien puheessa esimerkiksi ryhmäkokojen kasvamisena ja erityisen tuen puutteena. Lisäksi esiin nostettiin esimerkiksi mielenterveyspuolen hoitopaikkojen vähyys ja (lapsena) haasteellisissa elämänvaiheissa ilman tukipalveluita jääneiden nuorten oireilu. Yhdessä haastatteluista kuvattiin vielä palvelujärjestelmän joidenkin osien ikärajojen aiheuttamia katkoksia palveluketjuissa, jolloin esimerkiksi täysi-ikäistyvät nuoret saattavat pudota palveluista tyhjän päälle.

Kun kaikkee niinku ryhmäkokoja kasvatetaan ja kouluavustajia vähennetään ja, et missä se on se tasavertanen mahdollisuus menestyä koulussa, jos mietitään, että samalle luokalle laitetaan esimerkiks oppimisvaikeuksista kärsivät ja sitten vaikka [maahanmuuttajataustainen nuori], kellä ei oo mitään varsinaista vaikeutta, muuta kun se, että se tarvis siinä jonkun ehkä kielen kanssa tukemaan, mutta se apu menee sille, kellä on diagnoosi, jolloin se tasavertaisuus ei toteudu. Mutta me koitetaan niihin vaikuttaa, ja sitten myös et me puhutaan siitä asiasta yleisesti. (H1)

Tokihan toi maahanmuuttajat ja maahanmuuttajuus. Ja tietenkinhän tää on tää nuorten työttömyys. Ne on niitä varmaan niitä ilmiöitä jotka vaikuttaa meihin. Ja sitten toisaalta sit miettii, tää hoitojen vähyys ja sitten tää avopuoli, ja tietenkin yhteiskunnalliset päätökset ylipäätään, kyllähän ne aina vaikuttaa meihin, mut että esimerkiks tää hoitopaikkojen vähyys esimerkiks [tässä kaupungissa] tai [maakunnassa], et esimerkiks mielenterveyspuolella, et siellä aika helposti laitetaan

sinne avopuolelle ja semmonen, niinku se verkosto on, mutta se on aika löyhä, niin se näkyy mun mielestä meille. Ja sitten tietenkin, no tietenkin tää nuorten työttömyys sitte. Ja sitten tämmönen lastensuojelutyön vähyys, koska nää on näitä lamalapsia joita me nyt täällä tavataan, et se tavallaan et ei se perhe oo sitä sosiaalityön tukea tai perhetyön tukea siellä nuorena saanu, kun ne on ollu pieniä niin se näkyy ihan selkeesti. Että me varmaan nyt niitä hedelmiä sitten korjataan. (H3)

Mehän nähään miten yhteiskunnassa tapahtuu asiat, miten nuorilla menee ja näin, niin kyllä se heijastuu heti tänne. Ni täysikäseks kun sä tuut, niin sä tiput kaikesta pois, se on nyt huomattu, että kaheksantoista-vee ylöspäin ehdottomasti pitäis olla tukiverkostoja. Ja on monet sanonu ihan suoraan, että nyt kun mä täytin kaheksantoista, niin tää ja tää ja tää lähti multa pois. Niin sit me ollaan melkein tai ollaankin joillekin ihan ainut semmonen paikka. (H2)

Yhdessä haastatteluista nousi esille se, miten julkiset palvelut eivät välttämättä pysty vastaamaan kaikkien tukea tarvitsevien tarpeisiin. Haastateltavien keskustelu herättää kysymyksen, kuinka vaikeissa elämäntilanteissa olevia nuoria järjestöpuolen yksiköiden toimintaan voidaan ohjata. Toisaalta keskusteluotteesta ei käy ilmi, onko kyseisillä kävijöillä voinut olla asiakkuuksia muissakin palveluissa, jolloin setlementtinuorisotyö on tarjonnut niitä täydentävää ja tukevaa toimintaa.

- No tarve näkyy sillä, että ehkä se näkyy meillä eniten niin, että meillä tulee enemmän yhteydenottoja tietenkin meidän yhteistyökumppaneilta, meil on laajat verkostot, mutta se, että meille tulee enemmän ja enemmän sairaampia [nuoria] tai moniongelmaisia tai pidemmälle, pimeämmässä suossa pidemmälle uineet

- Pidempään syrjäytyneet

- Joo, joo, et semmonen näkyy meillä, että aikuisia [ihmisiä], ihan suomeks sanottuna pihalla, et vaikka on monen räpylän läpi mennyt ja suodatinkankaan läpi tislautunu, niin tuntuu, että ne on siltikin ihan sekasin ja se, että elämänhallinta on tosi niukkaa, et semmosten [nuorten] pysähtyminen ja tuleminen tänne, se on mun mielestä ollu semmonen, ihan tässä kun mietin meidän historiaa, niin niitten määrä on selkeesti lisääntynyt. (H3)

Samassa haastattelussa pohdittiin myös sitä, miten elämäkulut naulautuvat tiettyihin suuntiin jo varhain. Toisaalta haastattelussa päädyttiin siihen, että julkisella puolella monista nuorista päästetään helposti irti ja heille kirjoitetaan eläkepäätös. Toisessa haastattelussa peilattiin esimerkiksi eläkepäätöksen saaneiden tarvetta löytää mielekästä tekemistä.

Näitten nuorten eläkeläisten lisääntyminen, se on mikä mun mielestä on ihan pöyristyttävää, et liian helposti nuoria päästetään eläkkeelle, et jotenkin tuntuu, että se on aika lailla semmonen leima otsaan, että älä tee enää mitään. Et jotenkin miten me pystyttäis vaikuttaa niinkun aikasemmassa vaiheessa siihen nuoreen, olis ehdottomasti tärkeitä. Toki on tärkeitä, että ne tytöt, nää nuoret eläkeläiset, heilläkin on joku paikka missä he käy, mut että jotenkin se vaan tuntuu aika surulliselta ja lohduttomalta se heidän elämänsä (H3)

- Ja sit mitkä mulla korostuu jatkuvasti, et sisältöä päiviin, et jos on eläkkeellä tai sairauslomalla tai ihan muista syistä, niin et jotain tekemistä, oman mielenkiinnon tai harrastuneisuuden löytäminen, et yleensä se on et jos ei oo yhtään missään, mitään verkostoo, niin toivotaan että päiville olis jotakin ympäristön vaihdosta ja tekemistä
- Kuntoutumisen ensimmäinen askel on jotenkin se, et pystyy yhteen, johonkin juttuun lähteen. (H2)

Edellä kuvattujen keskustelujen perusteella herää kysymys, ohjataanko järjestöpohjaisen nuorisotyön ja tuen piiriin enenevässä määrin sellaisia nuoria, joiden tarpeisiin pitäisi vastata esimerkiksi kunnan tai maakunnan palvelujärjestelmillä. Jos julkinen sektori ei pysty tarttumaan vahvaa tukea tarvitsevien nuorten asioihin tai tarjoamaan heille palveluita, onko tarkoituksenmukaista ohjata heitä järjestöpuolelle, missä ei ole takeita toiminnan pitkäjänteisestä jatkuvuudesta?

Yhteistyö verkostojen kanssa

Ammatillisten verkostojen kanssa tehtävästä yhteistyöstä puhuttiin kaikissa kolmessa haastattelussa. Yhteistyö vaikutti painottuvan siihen, että yhteistyökumppanit ohjasivat nuoria yhdistysten sukupuolisensitiiviseen toimintaan. Yhteydenottoja mainittiin tulevan kuitenkin myös vanhemmilta sekä nuorilta itseltään. Haastatteluissa mainittiin myös joitakin esimerkkejä yhteistyössä toisten toimijoiden kanssa järjestetystä toiminnasta tai hankkeista, mutta ne olivat selvästi sivuroolissa.

Verkostojen toimivuutta pidettiin myös merkinä toiminnan merkityksellisyydestä ja vaikuttavuudesta. Yhteistyön kautta toiminnalle saatiin myös näkyvyyttä, mikä toisaalta vahvisti toimintayksiköissä työn merkityksen tiedostamista. Toisaalta verkostoja hyödynnettiin sukupuolisensitiivisen työn levittämisessä sekä paikallisesti että alueellisella tasolla. Yhdessä haastattelussa muistutettiin kuitenkin työn paikallisten tarpeiden mukaan sijoittuneesta luonteesta, joka ei ole aina suoraan siirrettävissä. Sen sijaan voi siirtää tietoa ja hyviä käytäntöjä.

5.2.1 Järjestöt kilpailevat resursseista

Puhe oman toiminnan resursseista limittyi sekä toiminnan kuluneiden vuosien aikana tapahtuneeseen kehittymiseen että toiminnan tavoitteisiin ja haasteisiin. Kaikkien yksiköiden alkutaipaleella toiminta on ollut hankemuotoista ja rahoituksesta on vastannut Raha-automaattiyhdistys. Toiminnan vakiintuminen hankemuotoisesta ns. pysyväksi toiminnaksi (tämä on tarkoittanut useimmiten siirtymistä kaupungin ja muualta hankittavaan rahoitukseen) on haasteltavien mukaan mahdollistanut uusien kehittämishankkeiden rahoituksen Ray:ltä. Eli toiminnan vakiintuminen on osoittanut, että uusia kehittämisavauksia voi olla tarpeen tehdä. Samalla rahoitus oli asia, jonka eteen haastatteluihin osallistuneet toiminnanjohtajat tai vastaavat esihenkilöt joutuivat käyttämään paljon työaikaansa. Muita kaivattuja resursseja olivat tilat, aika ja työntekijät, jotka olivat riippuvaisia rahoituksesta.

Mun näkökulmasta tietenkin haasteena on se, että tää [yksikkö] tulee toimimaan ja pysymään, niinku tää taloudellinen puoli, koska tää on aina joka vuosi aikamoinen palapeli tää budjetin rakentaminen, että. Se on se suurin haaste varmaan meidän työssä, ihan se pysyvyys, että pystytään saamaan ja pitämään tää toiminta tämmösenä ja tämmösenä matalan kynnyksen paikkana, et se on varmaan. (H3)

Mulla on niinku haaveena että saatais yks työntekijä joka tekis pelkästään maahanmuuttajatyötä, että vois keskittyä siihen, ja et meillä oli riittävä määrä tähän hetkeen olevia työntekijöitä ja hyviä työntekijöitä, jotka on sitoutuneita tähän työhön, niin se on varmaan suurin haave tässä meidän työssä. Kun tuntuu, että aina ollaan oltu niinku vajailla ja tuntuu että ei pääse työhön perehtymään niin paljon kun pitää olla kaikessa mukana ja kaikkee kun pienessä talossa ollaan, että saatais vähän semmosta varmuutta siihen omaan talouteen ja semmoseen, niinku että. Joo, se on mun haaveeni tai toiveeni. (H3)

Mä luulen että tällä hetkellä [yksikön] tavoitteet, me halutaan turvata se, että me tavoitetaan kaikki [nuoret] ketkä tänne haluaa tulla, ja nyt se meidän ongelma on ollu tilakysymys, et meillä ei oo ollu tarpeeks tilaa, niin mä luulen et meidän tähetkinen semmonen byrokraattinen, hallinnollinen tavote on saada ne isommat tilat, ja sitä kautta että me tavoitetaan ja pystytään tarjoo apua niille kaikille, mutta sitten tietysti meillä on paljon muita, tärkeempiä tavoitteita, koska [nuorethan] tässä on keskiössä eikä varsinaisesti se tila. (H1)

5.2.2 Tarpeet vastaan trendit?

Yhdessä haastatteluista nostettiin esille sukupuolisensitiivisyyden määrittelyä koskevan puheen yhteydessä myös nuorille tarjottavaan toimintaan mahdollisesti vaikuttavat trendit. Työmuodon trendikkyuden pelättiin jättävän jalkoihinsa paikallisten tarpeiden huomioinnin ja ikään kuin lähestyvän nuorisotyötä epäilyttävällä prioriteetilla.

Tuntuu nyt kun seurailee vähän uusia hankkeita, ja silleen, mäkään en oo ollu [yksikössä] niin pitkään, mut tuntuu et se on nyt aika pop-sana se poikatyö, nyt on paljon poikatyön projekteja, että ehkä ennen sillä sukupuolisensitiivisyydellä on mielletty aika paljon se tyttötyö, ja nyt on herätty siihen poika- ja miestyöhön, mikä on tosi hyvä, mutta välillä tuntuu, sitä pitää aina miettiä, että mitä varten ja kenelle sitä tekee, että hakeeko projektia sen takia, että tää on nyt pop-sana tää poika- ja miestyö tai sukupuolisensitiivisyys, vai onks sille oikeesti tarvetta jossain, että mun mielestä pitäis ensisijaisesti lähteä sieltä, että observoidaan ja katotaan, että minkälaista toimintaa tarvitaan, eikä niin että pitää olla sieniä sateella Poikien Taloja joka puolella Suomea, vaan niinku näin, että semmosta kehitystä tuntuu nyt huomaavan, että siinä on -- tosi hienoo, että on myös huomioitu kuitenkin sitte sitä sukupuolisensitiivistä työtä ja se saa arvostusta, että sillä on se termi, niin se luo sille jonkinlaista statusta myös ja sitä pidetään tärkeenä, siinä mielessä hyvä. (H1)

5.3 Normittuneet työelämä ja koulu

Nuorten elämää määrittävät ja rajoittavat normit liitettiin kouluun ja työelämään. Koulu tuo mukanaan normatiivisuuden ja tyttöjä ja poikia koskevat odotukset.

- *Kyllä, että siellä primäärivaiheessahan tulee, se on se vahvin se ihan pikkulapsivahe, et sekundaari on sitte kun lähetään sinne kouluikään ja muuta, että miten se koulumaailma muokkaa sitä, et kun monestihan alle kouluikäiset nehän kokeilee kaikkee, et poika voi mennä äidin korkkareissa ja näin pois päin tai haluaa olla juhlissa se prinsessa, mut sit kun mennään sinne kouluun niin tulee se normatiivisuus, et nyt se ei oo enää ihan ok et sä teetkin näin, et sieltähän se lähtee nouseen*

- *Kyl monet vanhemmat kyl tossa aikasemmassakin vaiheessa jo nappasee kiinni*

- *Kyllä. Kun poika käyttää laukkaa, nää on kyllä hyviä tunnistaa ja tiedostaa, niin se on se väylä purkaa näitä ja se tietosuus on meidän tärkein työväline täällä kuitenkin.*

(H2)

Marjo Vuorikosken (2005, 39–42) mukaan koulun tavoitteena on normaaliyksilöiden kasvattaminen. Tämä tapahtuu esimerkiksi siinä, miten opiskelijoita ohjataan noudattamaan yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevia käyttäytymistapoja moraalिसääntöjä – tunteiden ja niiden hillitsemisen kautta. Perinteisessä dikotomisessa ajattelussa tunteet liitetään naiseuteen, miehisen järjen vastakohtaksi. Samalla välitetään viesti siitä, ettei miehiseen toimintatapaan kuulu tunteellisuus. Koulujärjestelmässä tunteet on neutraloitu ja otettu hallintaan. Niiden sijaan saatetaan puhua esimerkiksi opetusilmapiiristä tai motivaatiosta. Vuorikoski pitää mahdollisena, että kouluissa esiintyvä kiusaaminen, levottomuus ja väkivalta voivat johtua osittain tukahdutettujen tunteiden purkamisesta. Koulujärjestelmä painottaa rationaalisuutta ja tietointensiivisyyttä. Opettajan ja opiskelijoiden vuorovaikutuksen merkitys tunnistetaan, mutta käytännössä tunteiden kohtaamiselle ja aidolle vuorovaikutukselle ei ole aikaa. (Vuorikoski 2005, 39–42.)

Vuorikoski (2005, 36) muistuttaa, että kulttuurin ja kasvatuksen vaikutuksia on vaikea erottaa biologisesta sukupuolesta. Tyttöjen ja poikien olemukseen ja luonteenomaiseen toimintatapaan liittyvät käsitykset ovat kulttuurin ja kasvatuksen tuloksina iskostuneet mieliin vahvasti. Jopa niin vahvasti, että huomaamatta jää, miten kulttuurisesti tuotetut käsitykset ovat muuttuneet tosiasioiksi. Puhetavat ovat merkittäviä sukupuolistereotyyppien tuottajia ja ylläpitäjiä. (Vuorikoski 2005, 36.)

- *Siis se, että näähän on tietenkkin niitä, mitä kuulee täällä, mutta itsekin peruskoulun käyneenä ja [kasvattajana], niin kyllähän siellä on aika stereotyyppiset ne ajatukset, että pojilta esimerkiks sallitaan enemmän kun tytöiltä, et tyttöjen pienikin*

häiriökäyttäytyminen, kiinnitetään siihen enemmän siihen huomiota ja medikalisoidaan ehkä nopeemmin, ja tytöiltä odotetaan, että käyttäytyy kiltisti, et se lähtökohta on jo se, ja pojille sallitaan enemmän semmosta niinku, sallitaan erilaista puhetta ja käytöstä ja tapaa toimia ja johtaa, kun taas tytöiltä sitä ei sallita, ja sitten että kyllähän se, että pojat enemmän huomiota saa, et tietenki naisopettajia on paljon, niin en tiedä onko silläkin merkitystä, mutta että pojat sillä olemisellaan ja sillä tilan ottamisellaan saavat sitä myös sitä huomiota enemmän. Se ehkä mua eniten jotenkin harmittaa, että se lähtökohta on jo se että tytön pitää olla kiltti, et se on se normi. Ja se että pojalta odotetaan sitä, että, tokihan se on taas sitten se, että eihän kaikki pojat oo sellasia, mitä pojilta odotetaan, mutta ne on aika sitkeessä ne, tavallaan se tapa miten ajatellaan siinä ryhmässä, ja sitten se, että ne kiltit tytöt jotka toimii ja käyttäytyy niin miten heiltä odotetaan, niin ei he saa opettajalta oikein mitään huomiota. Mä oon ite esimerkiksi opettajia kouluttanu, niin he sanoo, että kiltit ja hiljaset tytöt, ne jää aika huomiotta, koska ne vie ne sit vilkkaat, ja ne on yleensä ne pojat, jotka vie sen tunnin huomion, niin ne tytöt jää sitten vähän semmoseen, että no, pääasia että istuu siinä, et se on jotenkin musta hirmu surullista ja harmillista, että yritäpä siinä sitten hyvää itsetuntoo rakentaa, että jossit sä ikinä saa huomiota

- Niin, kyllä me aika paljon täällä kohdataan niitä niin sanottuja näkymättömiä tyttöjä ja koulukiusattuja tyttöjä, että tosi monilla on rankatkin taustat, koulukiusaustaustat

- Ja pitkät, pitkät (H3)

Peruskoulun jälkeiseen koulutukseen ja työelämään suuntautumisessa sukupuolinormien nähdään ohjaavan ammatinvalintaa. Kantasuomalaisten nuorten kohdalla valintoihin vaikuttavat sukupuoliin ja työelämään liittyvät normit.

- Vielä pakko lisätä se, että [työnvälitys]palvelussa tällä hetkellä on suurin osa näistä työttömistä työnhakijoista on miehiä, että naisille löytyy paljon helpommin töitä, mitkä on tämmösiltä naisvaltasilta aloilta, niinku hoitoalalta ja näinpäin pois, että teollisuudessa on todella vähän tällä hetkellä työpaikkoja, että tehtaita ajetaan alas, ja sit et se asettaa periaatteessa tämmösen maskuliinisen kulttuurin tietynlaiseen murrosvaiheeseen, et mitkä on niitä miesten hommia ja mitkä on naisten hommia. Niin niin sitten taas toisaalta tarvitaankin uudenlaisia keinoja periaatteessa muuttaa sitä miesroolia, et se saakin olla avoimempi ja saa välittää toisista ja pystyy on empatia ja sympatiakykyinen ja pystyy asettumaan toisen rooliin ja ehkä sitten myös niinkun sitä

kautta pikkuhiljaa jonnekin hoitoalalle kun oppii ekana tunnistamaan omat tunteensa niin pystyy jollain tavalla (naurua) tai sallii itselleen jotain tunteita, ehkä sitten saattaa jopa työllistyäkin muuallekin kuin johonki metsuriksi (naurua)

- Ihan samaa mä olin kanssa sanomassa, et jos ajattelee tätä ajan haastetta, niin et nykyään tai nykyaikana se varmaan on just toi, että et yhteiskunta on niin muuttunu, ettei semmonen äijämeininki ehkä enää oo niin kauheen kannattava strategia sit kuitenkaan. Ja sit ehkä myös naisilla tai tytöillä että, et onko varaa vaan niinku jäädä kotirouvaksi, et ei tavallaan, et jos ei olis mitään semmosia itsenäistymistarpeita tai sillain. Ja onhan se siis hirveen huolestuttava se määrä, mitä on siis nuoria alle kolmekymppisiä nuoria naisia siis masennuksen takia työkyvyttömyyseläkkeellä, et et jotain jostainhan sekin sitten kertoo. Mut tota mä mietin, että nuoria miehiä siellä [työväilytys]palvelussa, niin onhan se edelleen myös sallitumpaa sitten että nuoret naiset voi helposti myös valita sen että et et mä en oikeen tiiä mitä mä haluisin enkä uskalla eikä oo mitään koulutusta, no mut mulla on toi mies, no mäpä jään kotiin ja perustan perheen, se ajattelumalli kyl vielä voi olla et se sit näkyy nois tilastoissa (H2)

- Niin niin mä mietin vaan tätä ajan henkee ja muuta, että tota just tota sallivuutta ja muuta että, jos täs pikkuhiljaa kääntys sitten niin että tulis useampia malleja olla mies tai nainen ja sitten jos tää työelämäkin muuttuu, niin se on aika, ne on kaikki niin kiinni toisissaan nää jutut, et emme voi erottaa itseämme emmekä sukupuolta emmekä mitään tosta muusta yhteiskunnasta, että työ vaikuttaa tosi paljon niihin rooleihin

- Mun mielestä Suomessa on Euroopan segregoituneimmat työmarkkinat, et siis missään muussa Euroopan maassa ei oo niin selkeätä jakoo, että mitkä on naisten töitä ja mitkä miesten töitä. Et sellanenkin varmaan tää yhteiskunnallinen herätys voi olla sit tähän, et pohditaan sitä että miks miks näin on, että insinöörinä on niinku todella vähän tai putkimiehinä tai sähkömiehinä niin ihan älyttömän vähän naisia (H2)

Maahanmuuttajataustaisten nuorten ohjaajat saattavat työntää nuoria perinteisten sukupuolinormien mukaan jakautuville aloille.

- Ja sitten semmonen kun mieltii, meillä omassa työssä tää tyttö-poika-keskustelu, ja sit näitten maahanmuuttajatyttöjen osalta, niin että kuinka helposti ne luiskahtaa ne

sukupuoliroolit siihen ammatinvalintaan, että se on ikään kuin, pidetään niinkun itsestänselvyytenä, että en arvota edelleenkään, sukupuolisensitiivisyys ei arvota, mut semmonen, että kun sä oot tyttö, ja sä oot esimerkiks maahanmuuttajatyttö, niin oletetaan että sä opiskelet tiettyyn ammattiin, ettei edes ajatella, että sillä ihmisellä vois olla jotain muitakin intressejä. Samoin pojilla, että kuinka helposti se menee siihen, että poikia kannustetaan tietyille aloille ja tiettyjä asioita, et ei tuu ehkä ajatelleeks, että toi poika vois ihan hyvin esimerkiks opiskella lähihoitajaks, että ei sen nyt välttämättä tarvi sitä automekaanikon alaa ottaa tai opiskella insinööriks, et ei ne kaikki pojat halua olla insinöörejä, päinvastoin, et ehkä jotenkin semmosta, et se jotenkin mun mielestä kulminoituu se peruskoulutyö siinä ammatinvalintatyössä, että toivottavasti siihen on tullu parannusta, mut että ainakin mitä täällä kuulee, ei siellä vaihtoehtoja oikein anneta, et ne on aika semmosta, että tää on se sun juttu ja that's it, ja siinä nimenomaan sukupuoli on se mikä määrittelee sua

- Ihan kyllä allekirjoitan

- Et meillä tää yks maahanmuuttajatyttö sanoi, et kun hän meni silloiseen työvoimatoimistoon, niin hän sanoi, että hän haluaa opiskella teknistä alaa, siis hyvää suomea puhuu jo, niin hänelle oli sanottu siellä, tämmönen virkamies, että eksä ymmärrä että se on vaikeeta, että tässä on tämmönen lähihoitajakoulutus sulle, et ajatellaan että ilman muuta hoivapuolelle tai sosiaali- tai terveystyöpuolelle

- Työllisyystilanne on varmaan yks mikä vaikuttaa, et eihän hoitoalakaan oo helppo opiskelun kannalta, että siellä on se oma ammattisanasto mikä pitää oppia, mut että taas työllistymisen kannalta se on helppo semmonen ala mistä

- Töitä saa

- Taustalla varmasti on se, että sä oot nainen

- Eikä miehiä ohjata

- Niin, miehiä ei taas vastaavasti ohjata hoitoalalle. Että se että olet nainen, niin automaattisesti ajatellaan, että se niin sanottu miesvaltanen ala, että eihän se voi onnistua mitenkään päin

- Sitkeessä ne on ne ennakkokäsitykset, valitettavasti. (H3)

Normit näyttäytyvät myös nuorten parissa tehtävässä työssä. Haastatteluissa kuvattiin odotuksia ja paineita, jotka kohdistuvat nuoriin. Sukupuolisensitiivisessä työssä normeja pyritään purkamaan ja yksilöllistä olemisen tapaa tekemään sallituksi. Kohtaamisessa lähtökohtana on yksilöllisyys, ei sukupuoli.

Mut et ne paineet on valtavat, et jotenkin mä nään sen meidän roolin niinku just tästä sukupuolisensitiivisestä lähestymistavasta myöskin sitä kautta, että mä sanon aina, kun meille tulee uusia tyttöjä tutustumaan taikka tulee mukaan meidän toimintaan, niin mä sitä aina sanon, että täällä on sulle paikka just semmosena kun sä oot. Sä voit tänne tulla, sä voit tohon eteiseen riisua ne raskaat kengät ja sen painavan laukun ja tulla tänne, ja tavallaan niinkun, sit se keskustelu mitä me käydään siinä arjessa, niin me nostetaan niitä kysymyksiä siellä niitten nuorten puheestakin, puututaan ja otetaan rohkeesti asioita esiin, et hei, ootsä oikeesti sitä mieltä, että vain tällä tavalla toimiminen on se hyväksyty tapa, että voisiks sä ajatella, tavallaan heitetään niille nuorille tavallaan toisenlaisia, tämmösiä tapoja ajatella, nostetaan niitä asioita esiin. (H3)

Tärkeimpänä mä pidän ihan ehdottomasti sitä niinku, et ei kohdata niinkun sen sukupuoliroolin kautta vaan kohdataan yksilöllisesti ja yksilön tarpeista, ja yritetään hahmottaa sitä, että vaikka niinku, tulee joku hiljanen [nuori], niin yritetään hahmottaa, että mitkä on niinku, mitkä tekijät on lytännyt sen siihen pisteeseen, ettei pysty sanomaan edes omaa mielipidettään. Ja siellä voi olla just semmosta, että pojilta odotetaan, että ne on niinku rokkikukkoja tai jotain vastaavaa, että pitää olla tosi maskuliininen, että pystyy olemaan se, joka saa sanoa oman mielipiteensä, niin sitten täällä taas voidaan niinku olla hiljaa ja herkistellä ja käydä läpi erilaisia ajatuksia ja se on sallittua, saa olla just se mitä on, yksilö, ei poika tai tyttö. (H2)

- Ja nuorethan on hirveen herkässä vaiheessa siinä mielessä, et se lapsuuden kaikki nää mallit ja jutut tulee tavallaan niinku kyseenalasta, niinku päivitys menossa, semmonen prosessi, ja hirveesti haetaan sitä niinkun muista ja on semmosta hirveetä kuohuntaa, niin sit on tärkeempää jotenki siinä vaiheessa niinku tavallaan vaan sanottaa ja sanoo, et hei se mikä sust tuntuu niinku tääl kehossa sisällä, niin se on oikein, eikä se mikä jotenki

- Ryhmäpaine tai mikään vastaava ei määrittele sitä

- Et se on kans sitä herkkyyttä tavallaan siihen (H2)

5.4 Syrjäytymispuhe ohittaa nuoret

Syrjäytymiskeskustelua koskeva teema ei sisällynyt haastattelurunkoon kentälle lähtiessä. Se kuitenkin nousi esiin ensimmäisessä haastattelussa, kahden puheenvuoron sivulauseessa kriittiseen sävyyn, jolloin siihen tuntui kiinnostavalta tarttua.

Se fakta vaan on, että nykymaailmassa tosi moni asia toimii sillä, että sulla on pankin tunnukset, ja sit jos sä et niitä saa, niin sut syrjäytetään, mut sit päästään taas siihen keskusteluun, että mikä on syrjäytynyt ja kuka on syrjäytetty ja muuta. (H1)

Toisessa haastattelussa käsite kuitenkin pysyi järjestelmällisesti poissa, jolloin oli aiheellista nostaa kysymys esille toisaalta ensimmäisen haastattelun kysymyksiin tulleen lisäyksen perusteella. Ja toisaalta juuri siksi, ettei siitä oltu puhuttu lainkaan. Kolmannessa haastattelussa syrjäytymisen käsitettä käytettiin kuvaamaan nuorten elämäntilanteita. Vaikka käsite esiintyi kolmannessa haastattelussa vain kahdesti ennen siihen kohdennettua kysymystä sen merkityksen selvittämiseksi, sen käyttö vaikutti arkisemmalta ja vähemmän kriittiseltä kuin kahdessa muussa haastattelussa. Joitakin toimintaan osallistuvia nuoria myös määriteltiin haastattelussa syrjäytyneiksi: heitä kuvattiin käsitettä tarkentaen moniongelmaisiksi, pitkään sairastaneiksi tai päivänsä toimeettomina viettäviksi. Aiheeseen palattaessa se käsiteltiin lyhyesti, kahdessa puheenvuorossa. Toisaalta syrjäytymiskäsite tunnistettiin arkiseen puheeseen rahoittajien kanssa käytettävästä kielestä nousevaksi, samalla siinä kuitenkin säilyi yksiulotteinen painotus henkilön omasta toimintakyvystä. Käsitteen ongelmallisuuttakin sivuttiin.

AP. Tää syrjäytymiskäsite on pariin kertaan tullu tässä esiin, niin mitä se syrjäytyminen teille tarkoittaa

- Mulle se tarkoittaa Rahiksen hanketta. Huono vitsi, mutta. Nää on aina sellasia. Mä itse sanon, et mä inhoon sitä sanaa, mä yleensä välillä oon sitä pari vuotta yrittäny vältellä, mut että, olen käyttäny kaikkee muuta sanaa, koska sehän on aika määrittelevä. Mutta toisaalta se, et kun rahottajalta pyytää rahaa, niin se on se sana mitä käytetään, ettei oikein muuta ole. Et se koetaan semmoseksi neutraaliksi, semmoseksi sopivaksi kapulakieleksi, mitä meidän rahottajat tykkää, et itse mä en pidä siitä sanasta ja toisaalta mietin, että mitä se syrjäytyminen, jos alkaa sitä niinku miettimään, et mitä se tarkoittaa, niin eiköhän me kaikki olla jostakin syrjäytyneitä, toivottavasti ollaan. Mä en itse, mielellään vaihtasin sen sanan johonkin muualle, että

se on aika semmonen, aika leimaava ja semmonen aika yleistävä se sana. Mä luulen, että vähemmän sitä ehkä käytetään enää, mutta kyllä sitä käytetään

- Mitä mä ajattelen syrjäytymisestä, syrjäytyneestä, että silloin puhutaan jo niin jotenkin semmosesta tilanteesta, et se ihminen, joka nyt on syrjäytynyt, sillä ei ole enää voimavaroja, toimia, et se on täysin lamaantunu, todennäköisesti myös hyvin yksinäinen. Et tavallaan puuttuu ne valmiudet enää elää semmosta normaalia elämää, että, et tavallaan, mä ajattelen jotenkin sen niin, et ei oo enää, erilaisia syitä mitkä siihen onkaan ajaneet. jotenkin semmonen totaalinen näköalattomuus omaan elämään

Kriittisissä puheenvuoroissa tartuttiin syrjäytymiskäsitteen ongelmallisuuteen. Yksi näkökulma koski sen ylimalkaista käyttöä. Toisaalta käsite sisältää puheen tasolla yksiulotteisen oletuksen siitä, että ihmisen omat valinnat ovat ”syrjäytymisen” syntymisessä keskeisiä.

Se sana on vaan, se tekee että kun kaikilla nousee karvat pystyyn siitä syrjäytyne-sanasta, koska se on niin mediassa viljelty, se on osittain menettänyt ponttaan ja merkitystään, mut siinähan on tärkeä se juuri, että mun mielestä, jotta voi syrjäytyä, niin sut täytyy myös syrjäyttää. Ja mä nään sen syrjäytymisen myös semmosena, että sun oma kokemus on se, että sä et pysty eteneen elämässä, sulla ei enää oo sun elämästä sitä semmosta herruutta, että joko että sulla ei oo vaikuttamismahollisuuksia sun elämään tai laajemmin yhteiskunnassa, tai et sulle ei niitä anneta. Tai että, lähinnä sulla on se henkilökohtanen kokemus siitä, että mä oon nyt marginaalissa, että mitä vaan mä tästä teen, niin mä en pääse eteenpäin, mun mielestä se on, sen mä näkisin enemmän syrjäytymisenä. Et sitä ei voi semmosilla ulkosilla mittareilla just samalla lailla mitata. (H1)

Toisessa haastattelussa työntekijät puhuivat yksilön näkökulmasta ja toisaalta myös elämänkulkuja koskevista oletuksista ja niihin sisältyvistä normeista.

AP. Mä oon kiinnittänyt huomita siihen, että te ette oo kertaakaan puhunu vielä syrjäytymisestä tai syrjäytymisen ehkäisystä. Onks se niinku teillä tietoista vai

- On se aika tietostakin, et monet jotka yhteiskunta määrittää syrjäytyneeks, ei koe olevansa sitä millään lailla, kukaan ei halua nimetä, että hei minä olen syrjäytynyt ja se on vähän semmonen ehkä ylhäältä päin annettu nimitys, et me ajatellaan niinku näin päin

- Sama kun määritellään, et kuka on köyhä, jos se tulee tosta taloudellisesta pääomasta, jos sä kysyt joltain ihmiseltä, niin se voi olla kulttuurisesti tosi rikas tai sillä voi olla ihan sikana tekemistä vaikka se ei oo ns vaikka töissä, normitöissä
- Nää on ehkä just tätä normikriittistä ajattelua
- Se mitä me käytetään, leviää eteenpäin ja näin pois päin ja pidetään yllä niitä tiettyjä-
- Ja se että jos ajattelee tätä paikkaa, johon nuori tulee ihan vapaaehtosesti omasta halustaan, niin ei sinne tuu yhtään syrjäytyneitä. Siis niinkun oikeesti, että eihän ne miellä siis et
- Ja tätähän on kuullu nuoriltakin, en ole syrjäytynyt, älkää käyttäkö minusta sanaa syrjäytynyt
- Tai syrjäytymisen ehkäisy, että sitten niinku tuomitaan jo joku tyyppi epäonnistumaan, et me tehdään nyt tämmöistä syrjäytymisen ehkäisyä nyt näitten maahanmuuttajapoikien kanssa, niin se on ihan sama kun niinkun kun niille annettais tuomio siitä että susta ei tule ikinä yhtään mitään. En mä nyt halua sillä tavalla ajatella missään nimessä. (H2)

Nuorten oman näkökulman tärkeys nostettiin esiin myös ensimmäisessä haastattelussa, jossa siihen liitettiin kuvaa huolipuheesta ja ohjaajien vaikutuksesta. Samassa haastattelussa puhuttiin myös nuorten oman äänen kuuluville nostamisen tärkeydestä. Keskiössä oli ulkopuolelta nuoriin kohdistuvien määrittelyjen ongelmallisuus.

Se mitä mekin saatetaan miettiä, että toi nuori ei lähde tuolta huoneestaan, et se on tosi syrjäytynyt, mut sen omassa maailmassa, se mikä se on sen nuoren nykymaailma, niin sille riittää, että se on siellä sen koneen vieressä, koska se on twitterissä ja se on facebookissa, se puhuu koko aika, sillä on bittimaailma täynnä kavereita, ja ne on niitä kavereita, ehkä myös ketä sä sitten näät koulussa tai näin. Semmonen mustavalkonen ajattelu siitä, et kuka on syrjäytynyt ja kuka ei, niin se on aika... Se on niin paljon muutakin kun se, mitä... esimerkiks siis aina annetaan näitä kriteereitä, siis osittain nehän on totta, osittain, just että nuori kuka ei hae peruskoulun jälkeen, siinä on isompi vaara syrjäytyä, mutta sit sitä ei voi yleistää, koska sä voit olla hyvin määrätietonen ihminen ja sä vaan päätät et mä pidän vuoden väli vuoden, ja sit mä hakeudun johonkin. Mutta se on yhdessä kriteereissä muun muassa, että jos sä pidät väli vuoden, niin sä oot ehdottomasti syrjäytymisvaarassa. Tai että jos sä oot jossain

koulutusohjelmassa ja sä jätät sen kesken, niin no niin, siinä on syrjäytynyt nuori. Ei, sulla on vaan ehkä ollu huono opinto-ohjaaja, joka on vaan pakottanu sut jonnekin mihkä sä et oo halunnu, et siinäkin tulee taas se esiin, et ooks sä syrjäytynyt vai syrjäytetty, et onks sua kuunneltu ja onks sua ohjattu oikein (H1)

Syrjäytymiseen liittyvää keskustelua on ollut Suomessa käynnissä yli 30 vuotta. Se on nostettu yhteiskunnalliseksi ja sosiaalipoliittiseksi kysymykseksi. Syrjäytymisen käsitettä voidaan kuitenkin pitää kiistanalaisena. Taustalla on ajatus ”sosiaalisen” hajoamisesta ja oletetun yhteisyyden pirstaloitumisesta. Käsitettä on hankala määritellä tiettyjen ehtojen varaan, koska siihen liittyy moninaisia prosesseja ja konstruointeja. Syrjäytymisen käsitettä kuitenkin viljellään laajalti. Kuitenkin käsitteen sisältämä suhde ”syrjäytyneen” ja syrjäyttäjän välillä ei tule näkyväksi. Ehkä useammin voitaisiin käyttää syrjäyttämisen termiä, joka sisältää suhteen hieman näkyvämmällä tavalla. Syrjäytymisen käsite koskee keskeltä reunoille joutumista tai työntämistä, reunalle pysähtyneen liikkeen muuttumista staattiseksi tilaksi. Liikkeen kääntymistä toiseen suuntaan, reunoilta keskelle, ei pidetä yhtä todennäköisenä. (Helne 2004, 2–3, 5–7.) Syrjäytymisessä ei ole kyse pelkästään sosiaalisesta huono-osaisuudesta vaan myös normaalin rajoista ja tiloista (Helne 2004, 172).

Koen Helneen kirjoituksen yhä ajankohtaiseksi 2010-luvulla. Media välittää aktiivisesti syrjäytymistä koskevaa puhetta, jonka tuottajina näyttävät usein olevan poliitikot (Juhila 2011, 51). Kokemukseni mukaan syrjäytymispuhe myös usein kohdistetaan nuoriin ja sitä käytetään esimerkiksi työllistymistoiveiden yhteydessä. Samalla minussa herää noita arkisiksi muuttuneita puhetapoja kohtaan vastareaktio: Mitä puhujat itse asiassa tarkoittavat puhuessaan syrjäytymisestä? Miten he sen määrittelevät? Näkevätkö he lainkaan omaa rooliaan mahdollisesti syrjäyttäviä prosesseja tuottavina toimijoina, esimerkiksi koulutukseen kohdistuvien leikkausten yhteydessä?

Haastatteluissa syrjäytymispuheeseen kriittisesti suhtautuneet työntekijät tuottavat toiminnallaan tietoisesti vastapuhetta ja purkavat nuorille yhteiskunnallisessa keskustelussa määritettyä toiseuden asemaa. He toimivat samalla sanansaattajina niille ”normaalin” reunoilla oleville nuorille, joiden ääni ei kuulu yhteiskunnassamme. (Jokinen ym. 2004, 10–12.)

Syrjäytymiskäsite otetaan julkisessa keskustelussa käyttöön määrittelemättä sitä tarkemmin. Sitä pidetään kaikkien tuntemana asiana. Tämän itsestäänselvyyden voi havaita julkisissa keskusteluissa, kun puhutaan esimerkiksi syrjäytyneistä nuorista pohtimatta, miksi nämä ihmiset liitetään

käsitteeseen ja mitä sillä tarkoitetaan. Syrjäytymistä voidaan määritellä osattomuudeksi: sosiaalinen osallisuus ei toteudu. Se voi tarkoittaa esimerkiksi työttömyyttä, harrastamattomuutta tai kouluttautumattomuutta. Näin ollen syrjäytyneillä on vähemmän erilaisia osallisuuden ulottuvuuksia kuin kansalaisten enemmistöllä. Samalla voidaan kuitenkin todeta, että syrjäytymiskäsitteen määrittely on haasteellista juuri sen moniulotteisuuden ja ongelmakeskeisyyden vuoksi. (Juhila 2011, 52–53.)

Liitän nuoria koskevan syrjäytymispuheen 2010-luvun keskusteluihin nuorten yhteiskuntatakuusta (nuorisotakuu) ja työttömyydestä. Nuorisotakuun suunnittelussa on käytetty Pekka Myrskylän (2011) tutkimusta Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Myrskylän tutkimuksessa esitellään norjalainen malli osallisuuden eri osa-alueista, joita voisi mielestäni hyödyntää leimaamatta sekä yhdessä nuorten kanssa että rahoittajille vietävissä viesteissä. Osa-alueet ovat sosiaalinen ulkopuolisuus, koulutuksellinen ulkopuolisuus, työelämän ulkopuolisuus, taloudellinen ulkopuolisuus, oikeudellinen ulkopuolisuus ja terveydenhoidollinen ulkopuolisuus. (Myrskylä 2011, 22.) Mielestäni setlementtinuorisotyössä ja erityisesti normeja kriittisesti tarkastelevassa sukupuolisensitiivisessä työssä syrjäytymiskeskustelu voitaisiin rakentavammin sanoittaa nuorten osallisuudeksi. Osallisuutta ja ulkopuolisuutta eri osa-alueisiin peilaamalla saataisiin samalla tehtyä näkyväksi toiminnan vaikutuksia osallistujiin, konkreettisemmalla tasolla ja leimaamista vähentämällä.

5.5 Mahdollisuus muutokseen – monen tason vaikuttamistyötä tukevasta arvopohjasta käsin

Haastatelluista työntekijöistä noin puolet kuvaili, että työhön liittyy myös yhteiskunnallista vaikuttamistyötä. Sen sisältö oli kuitenkin jo pienessä vastaajajoukossa melko kirjavaa. Vaikuttamisessa käytettyjä keinoja olivat esimerkiksi lehtikirjoittelu, haastattelujen antaminen ja verkostotyö. Toisaalla työ nuorten parissa ja työmuodon olemassaolo sinänsä nähtiin yhteiskunnalliseksi vaikuttamiseksi, kun toisaalla taas työntekijät kuvailivat itseään jopa aktivisteiksi, jotka vievät ahkerasti nuorten ääntä omasta yksiköstä ulospäin.

Toisaalta, yhteiskunnallisesti jos miettii sitä kautta, että pelkästään tän [yksikön] olemassaolo on jo tietynlaista, et se on yhteiskunnallisesti, ehkä jos sitä kautta lähestyy, että tämmönen toiminta on ja sitten ihan pelkästään se et kun me ollaan, niin tyttöihin liittyvät asiat tulee esille ja niistä puhutaan, että se on jotenkin, että mä aattelen että se on se tärkein. Mut sitten taas asiakkaan näkökulmasta, toivon mukaan

käy niin, että täältä tulee semmosia voimaantuneita sukupuolisensitiivisen työn läpikäyneitä nuoria, joilla on jotenkin hyvät lähtökohdat siihen nykyiseen yhteiskuntaan. (H3)

Se tulee vähän siin vahingossa, kun kylhän sitä yhteistyötä pitää kuitenkin tehdä ja sit et miten niinku et kun ihmisiin vaikutat, ja ihmiset kuitenkin on sit yhteiskuntaa. (H2)

- Kyllä mun mielestä [yksikössä] tosi paljon tehdään semmosta edunvalvontatyötä siinä mielessä, että me välitetään sitä viestiä mitä me kuullaan nuorilta täällä, meidän verkostoissa ja laajemmin. Et mun mielestä [yksikkö] on nuorisotoimijaks ja ylipäätään sosiaalialan toimijaks todella aktiivinen yhteiskunn-

- Me ollaan aktivisteja

- Ihan oikeesti, verrattuna vaikka mihin tahansa muuhun missä mä oon ollu töissä tai harjottelussa, niin siellä ne usein jää semmoseks voivotteluks, että kahvipöydässä on tää väärin ja ei oo mitään oikeuksia ja ei oo tätä ja tätä, mut ei oo semmosta mahdollisuutta, voi olla että siinä on monia rakenteita jotka sitä estää tai sitten se, että ollaan jääty kiinni siihen, ettei me voida tehdä mitään, niin täällä mun mielestä tosi aktiivisesti suuntaudutaan myös tän paikan ulkopuolelle ja viedään sitä viestiä ja ollaan erilaisissa verkostoissa mukana ja näin että kyllä vaikka se välillä tuntuu, että taistelee tuulimyllyjä vastaan, niin jotain tapahtuu, mä nään sen tosi paljon. (H1)

Vaikuttamistoiminta ja siihen suuntautuminen ja sitoutuminen liittävät haastatellut työntekijät nuorisopolitiikkaan. Vaikuttamalla ja tietoa välittämällä he osallistuvat nuorisotyön resursointi- ja allokointifunktion toteuttamiseen, mikä edistää resurssien suuntaamista työssä ilmi tuleviin tarpeisiin.

6 Nuorten tuen tarpeet ja miten niihin vastataan sukupuolisensitiivisessä työssä

Haastatteluissa nuorista puhuttiin pääasiassa heidän tarpeidensa ja toimijuutensa kuvailemisen kautta. Nuorten tarpeita peilattiin toisaalta toimintayksiköiden osallistujakunnan elämäntilanteista tiedettyjen haasteiden kautta, toisaalta nuorten tarpeita kuvailtiin käytössä olleiden toimintamuotojen avulla. Kuvaan tarpeita ja niiden selvittämistä ensimmäisessä alaluvussa ja toimintamuotoja tavoitteineen toisessa alaluvussa. Kolmannessa alaluvussa teema jatkuu toimintaympäristön merkitystä ja kohtaamista kuvaavien puheenvuorojen käsittelyllä.

Sukupuolittuneen tai sukupuolittavan puheen määrä oli vähäinen. Selkeimmin näkyviin nousi se, miten tyttöjä koskevassa puheessa nostettiin esiin kehollisuutta koskevia merkityksiä, joita ei samalla tavalla tuotu esiin poikiin liittyen. Nuorten joukon heterogeenisyyden tiedostaminen välittyi työntekijöiden puheesta, mutta toiminnasta löytyi hetero-oletus. Toiminnan kohdentamista koskevassa neljännessä alaluvussa kuvaan työntekijöiden pohdintoja sukupuolen perusteella eriytetyn toiminnan perusteluista sekä kaikille yhteisen toiminnan mahdollisuuksista. Lisäksi samassa yhteydessä avaan monikulttuurista toimintaa koskevia keskusteluita.

Haastatteluista nousi esiin hienoisia eroja nuorten asemoimisessa suhteessa toimintayksiköihin. Merkittäviä hierarkkisuuksia ei löytynyt, mutta kuitenkin merkille pantavaa vaihtelua puhetavoissa. Pohdin rooleja ja asemointeja viidennessä alaluvussa, jossa siihen liittyvät myös vapaaehtois- ja vertaistoiminnan ulottuvuudet. Viimeisessä alaluvussa erittelen työntekijöiden näkemyksiä toiminnan vaikutuksista nuoriin. Toisaalta sen ohessa näyttäytyy vaikutusten mittaamisen haasteellisuus.

6.1 Nuorten tarpeiden selvittämistä ja määrittelyä

Nuorten tarpeiden selvittämistä tehtiin monella tasolla. Yhteistyötahojen kanssa käydään vuoropuhelua: Nuoria yksiköiden toimintaan ohjaavat yhteistyötahot viestittävät tarpeista ja toimintaa koskevista toiveista. Yksiköt keräävät yhteistyötahoilta palautetta siitä, minkälaisia tarpeita on tullut esiin. Toisaalta yksiköille ja niiden toiminnalle on määritelty kohderyhmät, jotka perustuvat ikään, sukupuoleen ja jollakin tavalla ilmenevään tuen tarpeeseen. Näin työntekijät pystyvät kokemuksensa perusteella ennakoimaan, millaisia tarpeita osallistujilla saattaisi jatkossakin olla. Lisäksi tarpeiden selvittämistä tehdään yksilötasolla, mitä korostettiin erityisesti

yhdessä haastattelussa, sekä tarpeiden määrittelyä koskevan että toimintaa kuvaavan keskustelun yhteydessä:

Sitten taas osa on noussu sitten taas nuorten tarpeesta sitten taas, tai niinkun siitä yksilön kohtaamisesta, et mitä se nuori sitten kokee tarvitsevansa, mikä olis sille se hyvä juttu, että jotkut etsivät tai sosiaalityöntekijät tuo tänne nuoren, jonka kanssa sitten lähetään justiin keskustelun kautta kattomaan se, että jääkö se yksilöasiakkaaks tai löytyykö sille joku ryhmä meiltä tai meidän yhteistyökumppaneilta tai näin päin pois. (H2)

Kaikissa kolmessa haastattelussa tuotiin esille se, että toimintaan osallistuvien nuorten tarpeet voivat myös muuttua. Kohderyhmän vakiintumisen haasteena on tulkintani mukaan riski siitä, että työntekijät alkavat tehdä liian merkittäviä ennakkoprofilointeja tai -oletuksia osallistujiksi tulevista nuorista. Yhdessä haastatteluista korostettiin erikseen nuorten oikeutta itsemäärittelyyn, ilman ennalta tehtävää roolittamista.

Sit me ei niinkun rooliteta valmiiks, koska meillä ei oo sellasta kävijäkuntaa, että meillä olis vaikka vaan mielenterveyskuntoutujia ja sit kun me ei kysellä, vaan se nuori kertoo just mitä hän haluaa ittestään kertoo ja millasena hän haluaa täällä näyttäytyä, niin hän saa ikään kun vapaat kädet siinä, että minkälainen minä, koska meillähän on monia rooleja meidän sisällä, mikä hän on, vai onko hän jotain aivan uutta tai sitten jos tehdään sitä mitä on aina ennenkin tehty, että ei ikään kun pääse siitä roolista eroon, mistä ei itse pidä niin sit voidaan näitten toimintojen kautta käydä keskustelua ja höllentää ja ehkä saa se henkilö sit siitä semmosta vapautusta. (H2)

Yhdessä haastatteluista nostettiin esille myös nuorten parissa toimivien erilaiset näkökulmat nuorten osallisuutta ja toimijuutta koskeviin tarpeisiin. Formaalin kouluympäristön nuoriin kohdistuvat odotukset ja huolet näyttäytyivät ristiriitaisina nuorisotyöntekijän näkökulmasta.

Ja sitten on ollu koulupsykologien kautta jotain tapaamisia, että ollaan keskusteltu, että kokeeko nää pojat tarvitsevansa jotain apua, että ne on yleensä silleen, että en mä oikein ymmärrä ees että minkä takia ne on ohjattu koulupsykologille, että ei niillä niinku henkilökohtaisessa elämässä ei ole oikeestaan mitään vikaa, että enemmänkin

se kouluympäristö ei vaan motivoi tai kiinnosta, että sosiaalisesti lahjakkaita kavereita, jotka on aika avoimia ja kaverisuhteita on, harrastustoimintaa on, niin mitäpä siihen nyt sitten oikeestaan lisäämään. Sosiaaliset ja tunnetaidot on aika hyvin. Vaikeeta sanoa sitten, koulussa nää on sitten erityisoppilaita. (H2)

Haastatteluissa kuvailtiin toimintaan osallistuvien nuorten tarpeita. Esiin nostettiin esimerkiksi mielenterveyteen liittyvät haasteet, päihteiden käyttöön liittyvät taustat, kiusatuksi tulemisen kokemukset, kaltoinkohtelu, traumat, puhumattomuus sekä sosiaalisten taitojen ja ongelmanratkaisukyvyyn puutteet. Tähän aikaan liittyviä haasteita olivat lisäksi ulkopuolelta, esimerkiksi mediasta tulevat ulkonäköpaineet, hankaluus sietää epävarmuutta, sukupuolen ilmaisemiseen liittyvät ristiriitaiset odotukset sekä maahanmuuttajataustaisten nuorten kotoutumiseen liittyvät haasteet. Tulevaisuudessa kasvaviksi haasteiksi arveltiin ulkonäköpaineita ja lisääntyvän maahanmuuton myötä kotoutumiseen liittyviä ristiriitoja. Tuen tarpeiden todettiin kuitenkin olevan vaihtelevia: joillekin riittää se, että he tulevat kerran kuulluiksi ja kohdatuiksi, toiset tarvitsevat vahvaa tukea ja pitkäjänteistä rinnalla kulkemista:

Mä nään monta eri tasoa tavallaan suhteessa sitten siihen eri ongelma-alueiden haastavuuteen eli niinkun on sellasia [eri-ikäisiä nuoria], jotka tarttee vähän vähemmän sitä tukea, ja heille riittää ihan yleinen vertaistuki, nää avoimet ryhmät ja tietty yhteenkuuluvuuden tunne, mutta sitten osa kaipaa enemmän sitä tukea, jollon yksilötyö tulee kyseeseen tai sitten suljettu ryhmä, jossa se osallistujamäärä on sitte hyvin pieni, ja he tarttee enemmän tällästä niinkun tukiverkostoa, että ne on ne samat ihmiset ja se ennakoitavuus siinä, että ketä siellä on ja nimenomaan pienryhmät on hirveen tärkeä juttu, joil on enemmän haasteita eri elämänaalueilla, oli se sitten yksinäisyys, mielenterveytausta, päihteet, kaltoinkohtelu, mikä ikinä se nyt sitten onkin, niin vois sanoo että meillä on aika laaja skaala sitte, että mä en lähtis ehkä sanomaan että meillä on kaikki, kaikki joilla on tosi haastavia juttuja, niinkun elämässä yleensäkin, et elämään myös kuuluu normaalit kriisit ja mun mielestä on tärkeetä, että me ollaan myös siinä tukena ja se yhdistävä tekijä että että kun yks kertoo omista jutuista, niin toinen kertoo, et no miten mä sit selvisin niistä jutuista, se on tosi voimaannuttavaa jo. (H2)

Sosiaalinen media ja lisääntynyt pelaaminen nähtiin nuorten elämää koskevana uhkana yhdessä haastattelussa. Uhkakuvan piirtämisestä välittyi se, että kyseisillä työntekijöillä ei oman

kokemuksensa mukaan ollut välineitä käsitellä aihetta. Haastatteluajankohtana, vuonna 2013, älypuhelinien valta-aikaan oli kyseisen haastattelun perusteella juuri herätty, ja siihen nähtiin tarpeelliseksi puuttua. Keinot ja oman osaamisen kehittäminen vaikuttivat olevan vielä mietinnässä. Toisessa haastattelussa some ja pelaaminen oli käännetty toimintaan liittyväksi välineeksi, joiden kautta nuoria on mahdollista tavoittaa toimintaan. Suhde pelaamiseen ja sosiaaliseen mediaan oli rakentava, ja ne nähtiin välineeksi saavuttaa myös muihin teemoihin liittyviä keskusteluja. Kolmannessa haastattelussa teemoista ei puhuttu lainkaan.

Nuorten tavoittaminen ja sitoutuminen

Toimintayksiköiden kohderyhmien ikärajat liikkuvat noin 12 ja 29 ikävuoden välillä. Kahdessa haastattelussa tuotiin selkeästi esille, että kävijäkunta painottui täysi-ikäisiin. Toiminnan piiriin tuleminen täysi-ikäisenä nähtiin merkiksi siitä, että ongelmat saattavat olla kasautuneita, mikä vie toiminnan painopistettä korjaavan työn suuntaan. Teini-ikäisten kanssa nähtiin enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa ja saada aikaan muutosta nuorten elämässä.

Jotenki se et just tämmöseen matalan kynnyksen toimipisteeseen nii, olis tärkeetä että näitä sais näitä alle viistoistavuotiaita, niinku että olis, jotenki tuntuu että pystyis, olis ehkä enemmän toivoa siinä vaiheessa, että pystyis enemmän ehkä auttamaan vielä siinä neljä-viistoistavuotiaana, kun sitten kakskytviisvuotiaana, niin tuntuu aika surulliselta, kun tuntuu että siellä on aika pitkälle ne elämän suunnat jo laadittu, tai se et se tavallaan semmonen toivottomuus on tullu semmoseks tavaksi elää, ei enää osata, -- et siitä on tullu semmonen elämäntapa, ja sit kun se on elämäntapa, niin siihen on aika vaikee tämmösellä työllä sit enää puuttua, mikä on hirveen surullista ja lohdutonta, mut et näin se vaan on. (H3)

Nuorten sitoutumisesta toimintaan keskusteltiin kaikissa kolmessa haastattelussa. Toisaalta toiminta, joka mahdollistaa osallistumisen ilman sitoutumispakkoa, nähtiin tärkeäksi ajassa, jossa nuoriin kohdistuu paljon vaatimuksia eri suunnista. Toisaalta suljettujen, tavoitteellisten ryhmien prosesseissa sitoutumisen puute nähtiin haasteelliseksi. Sen takana saattoivat olla joko kotoa, koulusta ja muilta elämänalueilta tulevat paineet, joiden nähtiin vähentävän nuorten halua sitoutua vapaa-ajantoimintaan. Toisaalta taas kyvyttömyys sitoutua saattoi johtua esimerkiksi mielenterveysongelmiin liittyvistä akuutimmista vaiheista, joissa nuoren tila voi yllättäen muuttua

heikompaan suuntaan. Toiminnan vapaaehtoisuus ja nuorten osallistuminen omasta tahdostaan nähtiin kuitenkin sitoutumista edistävinä asioina.

Työntekijät nostivat haastatteluissa esiin myös lähestymistavan, joka näyttäytyy toiminnan erityisyytenä: työntekijät tukevat moninaisia tapoja osallistua toimintayksiköiden yhteisöön ja niiden toimintaan. Aktiiviset nuoret pääsevät vaikuttamaan, osallistumaan ja saavat halutessaan vastuuta esimerkiksi yhteisten tapahtumien järjestämisessä. Kuitenkin yhtä lailla mukana on lupa olla epäaktiivisena osallistujana, hiljaisena sivusta seuraajana. Omaehtoisesta osallistumisesta tavan löytyminen voi pienin askelin kasvaa näkyvämmäksi osallisuudeksi ja aktiivisemmaksi rooliksi, mutta sille pitää pystyä antamaan aikaa. Työntekijöiden itsereflektio on keskeisellä sijalla:

Koska me ollaan tällaisia innostajiakin, niin semmonen [nuori] joka ei välttämättä halua, et heille riittää se että he on täällä, niin mä oon ite huomannu, et se on mulle kaikista vaikeinta, niinku sietää sitä että ja hyväksyä se, et se on se ihminen ihan tyytyväinen kun se saa tulla tänne. Se ei halua mennä mihinkään ryhmään, se ei halua leipoo, se ei halua osallistua mihinkään vaan se vaan haluaa tulla tänne ja olla ja viettää aikaa meidän kanssa, et se on se hänen juttunsa, että. -- Jotenkin nyt vasta huomannu sen, että, -- hei että meillä on aika moni meidän [nuorista] on niitä, jotka ei oikeesti halua mitään, et heille on se, heidän sosiaalinen yltykylläisyys täytyy kun he tulee tänne ja se on heille riittävää. Ehkä jossakin vaiheessa voi olla että tulee sitten tarvetta sitten lähtee tekemään jotakin, mutta se on myös se asia, että meidän pitää arvostaa sitä, mutta että mä ymmärrän myös sen meidän oman tarpeen, että no niin, että lähetään nyt ja tehdään sitä, että sitä välillä vois, itsekin mietin, vois purra käden poikki ja laittaa suun kiinni, että istu sit siinä, että mä istun sun vieressä, että ei tässä mitään hätää oo. Tää on semmonen tapa miten lähestyä. (H3)

6.2 Toiminnalla tarpeisiin vastataan

Haastatteluissa kuvailtu toiminta ja sen toteuttamismuodot näyttäytyvät sosiaalisena nuorisotyönä ja vastaavat pitkälti Outi Linnossuon (2004) esittämiä määritelmiä. Toisaalta se kohdistuu ehkäisevänä toimintana kaikille nuorille, mutta toisaalta sillä pyritään tavoittamaan erityistä tukea tarvitsevia nuoria. Toimintamuodoilla tähdätään nuorten voimavarojen etsimiseen ja tukemiseen, minkä kautta nuoria pyritään osallistamaan aktiivisiksi toimijoiksi omassa elämässään. Nuoret ovat mukana

vaikuttamassa toiminnan sisältöön. (Linnossuo 2004, 5–7.) Sosiaalisessa nuorisotyössä on näin ollen myös sosiaalityön ulottuvuuksia ja sosiaalinen vahvistaminen on keskiössä. Siihen kuuluu myös yksilöllistä kohtaamista ja elämäntilanteiden kokonaisvaltaista huomioimista. (Punnonen 2014, 524.)

Yhtenäisiä toimintamuotoja

Kaikissa kolmessa haastattelussa tuli esille pitkälti yhteneviä toiminnan muotoja. Nuorille suunnatut toimintamuodot olivat avoin ja suljettu ryhmätoiminta, yksilöohjaus sekä leirit. Ryhmätoiminnassa avoimen ja suljetun ryhmätoiminnan välisiä eroja ei määritelty kaikissa haastatteluissa joko lainkaan tai ei ainakaan kovinkaan tarkasti. Pääsääntöisesti ne vaikuttavat noudattelevan nuorisotyössä yleisesti vallalla olevia toimintamuotoja: Suljettu ryhmä on teemaltaan, sisällöltään ja kestoaltaan strukturoidumpi ja osallistujaryhmä on sama ryhmän toiminnan alusta loppuun. Avoin ryhmä taas on osallistujien näkökulmasta vapaamuotoisempi. Osallistujien kokoonpano voi vaihdella. Avoimeen toimintaan voi osallistua esimerkiksi sinä kellonaikana tietyn aikarajan sisällä tai niinä kokoontumiskertoina, kun itselle sopii. Nuorille vähemmän näkyvää tai näkymätöntä toimintaa olivat työntekijöiden toiminta yhteistyöverkostoissa, eri ammattilaisten konsultointi, ammattilaisten tai opiskelijoiden kouluttaminen ja vierailijaryhmien vastaanottaminen, hallinnolliset tehtävät, kehittämistyö sekä harjoittelijoiden ja vapaaehtoisten ohjaaminen.

Toiminnan tavoitteet

Haastatteluissa nuorten kanssa tehtävän työn tavoitteita kuvailtiin täysin nuoriin kohdistuvien vaikutusten näkökulmasta. Tiivistetysti nuorille haluttiin tarjota mahdollisuuksia toimintaan ja yhteisöllisyyteen sekä omien voimavarojen löytämiseen. Maahanmuuttajataustaisia nuoria toivottiin tavoitettavan heti kotoutumisen alkuvaiheessa. Aineistoa laajemmin tarkasteltaessa voidaan saada kuva, jossa toimintayksiköt asettuvat hieman erilaisin painotuksin ehkäisevän ja korjaavan työn janelle, mikä hienoisesti kuultaa läpi myös tavoitteiden sanoittamisessa.

Jotenkin se yhteisöllisyys vaik se on niin kulunu fraasi, jotenkin siitähän siinä on kyse, että mahdollistetaan se yhteen tuleminen ja yhdessä oleminen, mut kyl jos mä aattelen meidän [yksikön] tavoitteita, niin tähän nyt on ensisijanen nää nuorille suunnattu ja nuorten kokemuksiin ja se tuki ja kanssakulkeminen. (H2)

- *Mut sitten taas asiakkaan näkökulmasta, toivon mukaan käy niin, että täältä tulee semmosia voimaantuneita sukupuolisensitiivisen työn läpikäyneitä nuoria, joilla on jotenkin hyvät lähtökohdat siihen nykyiseen yhteiskuntaan*

- *Niin ja ote jotenki siihen elämään, ote tähän hetkeen, tähän aikaan. Et jotenkin mieltii sitä, et kun nykypäivänä hirveen paljon yhteiskunnallisestikin ajatellaan aika lyhytnäköisesti tätä elämää eteenpäin, et jotenkin mä nään tässä meidän työssä sen, et me katotaan sinne tulevaisuuteen, me katotaan sitä ihmistä kokonaisuutena. Ja niinkun tuetaan siinä [omaa sukupuoleen] kasvussa, se on se meidän päätehtävä. Et jotenkin ei katsota vain tästä vain kuukausi eteenpäin vaan niinkun sitä tulevaisuutta, et nää sais nää nuoret, et ne kasvais semmosiks ehjiksi erilaisista taustoista riippumatta, mutta että ne sais niitä, voimaantus ja sais niitä, löytäis niitä omia voimavaroja, jo olemassa olevia voimavaroja, niinkun pärjätä ja mennä eteenpäin elämässä. (H3)*

Toiminnan sisältöjen suunnittelu ja reflektointi

Toimintaa suunnitellaan ja suunnataan palautteiden ja tarpeiden perusteella. Kuten aiemmin todettiin, yhteistyöverkosto tuo omaa viestiään työntekijöiden kautta. Yksiköiden sisällä palautteen kerääminen ja reflektointi on monitasoista. Nuoret vaikuttavat toiminnan sisältöihin arkisessa vuorovaikutuksessa, kuten avoimessa toiminnassa ja suljetuissa ryhmissä. Työntekijät valmistelevat kokoontumiskerroille ryhmän tarkoituksesta riippuen teemoja ja esimerkiksi toiminnallisia menetelmiä, mutta osallistujia kuullaan ja heidän toiveisiinsa reagoidaan jatkuvasti.

Ja myös sitten tossa avoimessa toiminnassa semmosta tiettyä spontaaniutta, et jos joku tulee semmonen, että hei nyt tekis mieli sitä, niin, tai että nyt voitais tehdä tätä, niin kyllähän me semmoseen ilman muuta tartutaan ja lähdetään. Että myös semmosta kuuntelua ja arvostamista mitä he haluaa, et se on mun mielestä hirveen tärkeätä. (H3)

Muodollisempia palautteen keräämisen ja vaikuttamisen tapoja ovat määrävälein toteutettavat lomakekyselyt. Yhdessä yksiköistä pidetään työntekijöiden ja nuorten yhteisiä yhteisökokouksia, jotka eivät haastatteluhetkellä olleet käytössä muissa yksiköissä. Lomakekyselyt nähtiin kuitenkin haasteelliseksi välineeksi. Toisaalta osa nuorista voi olla tyytyväisiä kaikkeen, kun taas toisaalta osa nuorista ei välttämättä osaa sanoittaa sitä, mitä on toiminnasta itselleen saanut. Yhdessä

haastatteluista kuvailtiin sitä, että lomakkeiden sijaan syvällisempää tietoa voi saada kerättyä arkisen vuorovaikutuksen lomassa.

Kysely tehdään heille kaks kertaa vuodessa, mut enemmän sen näin ite aattelen, parempaa tietoa saa keskustelemalla ja kuuntelemalla ja sillä tavalla jotenkin semmosta laadukkaampaa tietoo, koska aika usein ne on niinkö että mihin oot tyytyväinen, niin ne on kaikkeen tyytyväisiä, tavallaan että läheppä siitä sitten semmosta kriittistä vibaa etsimään, niin eipä siitä oikein saa ja vaikka minkälaista lomaketta tekee, niin. Ja sitten sekin, että kun nuorten kanssa tekee, siinä on sit niin paljon niitä muuttuvia tekijöitä, että nyt voi olla että tuntuu, että mä haluan sitä ja sitä ja sitä, ja ens syksynä ei vois vähempää kiinnostaa, niin sekin täytyy huomioida. (H3)

Lisäksi palautteen saamista kuvailtiin toisinaan moninaiseksi. Välillä palaute on suoraa, joskus se tulee kiitoslahjojen muodossa, joskus sen voi aistia paikalla olevan osallistujan olemuksesta.

Ja se [kevätkauden päättäjäsissä havaittu] into ja sitten se [nuorten] toisaalta se semmonen, et miks te vasta sillon aukeette, niin sillon tuli että no, ehkä me ollaan sitten aika tärkeitä niille. (H3)

Yhdessä haastatteluista korostettiin työntekijöiden reflektiota osana toiminnan suunnittelua ja muokkaamista:

Ja tietenkin sitten toiminnan muokkaamista, että pystytään tarjoamaan semmosia palveluita, mitä meidän asiakkaat haluaa, että sekään ei saa olla semmonen itsestänselvyyys, et se on mun mielestä hyvää laatua, et me pystytään muokkaan tota meidän toimintaa, et me oikeestaan puolivuositain, et me ei saada rakastua siihen tai kiintyä, vaan sitä pitää pystyä kriittisesti määrittelemään, mikä on sen hetken tarve. (H3)

Ryhmätoiminnan moninaiset sisällöt – toiminnallisesti tavoitteita kohti

Haastatteluissa kuvailtiin moninaisia ryhmätoiminnan sisältöjä: kädentaitoja, ilmaisua, musiikkia, luovaa toimintaa, leipomista, erilaisia liikuntamuotoja, yhdessäoloa, tilojen sisustamista ja niin

edelleen. Erilaiset toimintamuodot näyttäytyivät kuitenkin ”vain” välineinä, joiden kautta päästiin käsittelemään erilaisia osallistujien hyvinvointia tukevia teemoja.

Elikkä tavallaan se musan tekeminen, vois sanoa et se on sinällään toissijaista, vaan se on se tunteiden käsittely, ajatusten jäsentäminen on se juttu ja sit et yhdessä toimitaan, harjotellaan niitä sosiaalisia taitoja, haetaan sitä luottamusta, itseluottamusta. Niinkun [kollega] hyvin sano, ei tunnisteta niitä omia lahjakkuuksia tai vähätellään itseään. (H2)

Keskustelujen kuvattiin nousevan yhteisen tekemisen ja olemisen ohella. Toiminnan kautta päästiin harjoittelemaan esimerkiksi päätöksentekoa, omien rajojen hahmottamista ja omia mukavuusalueita, oman mielipiteen ilmaisemista, opittiin sanomaan ei. Lähtökohtana ryhmätoiminnassa vaikutti kuitenkin olevan vuorovaikutustaitojen harjoittelu ja luottamuksen rakentaminen itsen ja toisiin osallistujiin.

Et se että meillä on yhteinen tila, meillä on yhteisöllinen niinkun olohuone, jossa meillä lähtökohtana on et me opetellaan kohtaamaan toinen toisiamme ja tota noin olemaan vuorovaikutuksessa ryhmässä, et se on monille se haaste, et se on se lähtökohta, et sieltä lähetään, lähetään eteneen. (H3)

6.3 Matalan kynnyksen kohtaamista kodinomaisessa ympäristössä

Kaikissa kolmessa haastattelussa toimintayksiköt määriteltiin matalan kynnyksen toiminnaksi, joissa työntekijät eivät ole viranomaisia. Matalan kynnyksen merkitystä ei erikseen määritelty haastatteluissa. Leemanin ja Hämäläisen (2015, 5) artikkelissa todetaan, että matalan kynnyksen palvelut ovat usein järjestöjen tuottamia ja Raha-automaattiyhdistyksen, vuodesta 2017 alkaen Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen avustuskeskus STEA:n rahoittamia. Matalan kynnyksen palveluiden peruspiirteitä koskevasta listauksesta voidaan löytää useita yhtäläisyyksiä tähän tutkimukseen osallistuneiden toimintayksiköiden kanssa. Tarkastelen näitä muutaman esimerkin kautta.

”Asiointi” eli osallistuminen on pääsääntöisesti mahdollista ilman ajanvarausta, lähetettä tai vastaavaa. Tämä pätee erityisesti kaikissa toimintayksiköissä järjestettävään avoimeen toimintaan. Yksilöohjaukseen saattaa liittyä ajanvarausta, mutta käytännöt eivät tulleet ilmi haastatteluissa.

Aukioloajat on sovitettu kohderyhmien tarpeisiin. Haastatteluissa tuli ilmi, että ryhmätoiminnan ajankohtia on sovitettu kunkin kohderyhmän mukaan. Esimerkiksi avoimen toiminnan mainittiin yhdessä haastattelussa olevan ”auki” iltaseitsemään asti, eikä virka-aika näin rajoita osallistujien tavoittamista. Toisaalta koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten toimintaa oli joissakin yksiköissä tarjolla päiväsaikaan. Matalan kynnyksen palvelut ovat usein maksuttomia: niin myös kaikki haastateltujen järjestämä toiminta. Anonyymien asioiden mahdollisuutta ei sinällään mainittu haastatteluissa, mutta sitä kuitenkin sivuttiin: yhdessä haastattelussa kerrottiin, että osallistajat voivat itse päättää, mitä itsestään kertovat. Kuten Leemanin ja Hämäläisen listauksessa, toiminta on asiakas- eli osallistujalähtöistä ja osallistujia arvostetaan. Toiminta ei myöskään leimaa osallistujia, koska kohderyhmät ovat moninaiset. Yhtenä kohtana Leeman ja Hämäläinen listaavat vielä: *”Matalan kynnyksen palvelujen perusajatus on mahdollisuuksien mukaan lähentyä kohderyhmän maailmaa niin, että palvelujen saaminen on vaivatonta eikä edellytä merkittäviä elämäntavallisia muutoksia.”* Tämäkin vaikuttaa toteutuvan tarkastelluissa toimintayksiköissä esimerkiksi edellisessä alaluvussa käsitellyn, osallisuuden erilaisten muotojen tukemisen kautta. (Leeman & Hämäläinen 2015, 4–5.)

Haastateltujen puheessa matala kynnyksen kietoutui yhteen yksilöllisen kohtaamisen ja kodinomaisen ympäristön luomisen kanssa. Kodinomaisuudella tarkoitetaan esimerkiksi toimitilojen sisustamista niin, että huonejärjestys oli kodinomainen: nuorten käytössä oli ainakin olohuone yhteisen oleskelun tilan ja keittiö, jossa sai syödä eväitä tai keittää teetä. Viranomaistoiminnasta haluttiin erottua esimerkiksi kuvailemalla toiminnan arkea seuraavasti:

Ja [täällä on] juotu teetä, juteltu paljon, et se on se pääpointti et sen toiminnan kautta tulee ne asiat luonnollisesti esiin, eikä silleen, että meillä olis tossa kiva pöytä välissä ja niinku toimistomaisesti ja sitten kysytään mitäs sulle kuuluu, niin ei kyllä kukaan sellaseen vastaa, et se on vaan todella kiusallista ja hämmentävää, että pyritään se kodinomaisuus tuomaan tänne ja sit asiat tapahtuu omalla painolla. (H2)

Me ei olla, just se viranomasuus, et me ei olla minkään lomakkeen kanssa kyselemässä, että minkäs takia sä nyt oikein tulet tänne näin, vaan ne käy sitten pikkuhiljaa keskusteluista ilmi jos on käydäkseen. (H2)

Erityisesti yhdestä haastattelusta välittyi yksilöllisen kohtaamisen merkitys, joka nähtiin keskeiseksi elementiksi nuorelle annettavassa tuessa.

Mut jos tiivistää sen tavoitteen -- niin mä nään sen jotenkin näin, että me niinkun ollaan tukemassa ja voimavaraistamassa sen henkilön sen hetkessä ajassa eli et mikä tällä henkilöllä on sillä hetkellä menossa, minkälainen vaikka kehitysvaihe tai onko siinä elämänkriisiä tai ei ole, onko siirtymässä työelämään, itsenäistymisvaihe niin me pyritään olemaan siinä yksilöllisesti, ottaan se yksilöllisyys siinä huomioon, niin siinä mielessä supportiivinen kanssakulkija. (H2)

Matalan kynnyksen toiminnan kietoutumista yksilölliseen kohtaamiseen ja kodinomaiseen ympäristöön kuvaa hyvin seuraava haastattelukatkelma, jossa nuori ei osaa nimetä ”ongelmaansa” tai tarvettaan, mutta lopulta asia ratkeaa hyvin kevyellä tuella.

Monelle nuorelle joku avoin toiminta voi olla semmonen että sulla on ehkä epämääräisesti joku olo jossain ollu vaikka pidempäänkin, mutta et sä oikeen edes tiitä, et sä et osaa hakee siihen apua, et jos jotain on tapahtunu, -- että sun pitäis jotenki tietää mikä mul on ja sit mä haen siihen apua, kun et jotenkin tämmösellä osallistavalla kohtaamisella mahdollistetaan sitä että aa, sä tuutkin tekeen käsitöitä ja sitte siinä onkin joku ihminen joka niinku on aidosti läsnä ja kuuntelee ja sit sä yhtäkkiä saatkin sanat sille asialle mikä sulla on ja sä pulautat sen ulos ja sä lähdet keventynein mielin pois ilman että sä ees välttämättä tajuut että hei, että mä oon nyt ollu jonkun avun piirissä. (H2)

”Tää työ ei sido tänne seinien sisälle”

Haastatteluista kahdessa piirtyi kuva oman tilan merkityksestä, jota tarkastelen sukupuolisensitiivisyyteen liittyvässä luvussa 7. Toiminta myös keskittyi kyseisiin, omiin tiloihin, ja nuoret olivat osallistuneet niiden sisustamiseen. Yhdessä haastattelussa kuitenkin kuvailtiin, kuinka nuorten tarpeisiin pystyttiin toisinaan paremmin vastaamaan omien toimitilojen ulkopuolella. Keskiössä olivat nuorten tarpeet ja niihin vastaaminen entistäkin matalamman kynnyksen lähestymistavalla.

Mitä nyt [toiminnassa] korostuu, ne on täysikäsiä nyt jotka mulla on tossa yksilötyössä, ni sellanen tietynlainen eristäytyneisyys ja sosiaalinen jännittäminen on ihan valtavaa, että ettei oo sitten pystyny myöskään opiskelemaan tai työelämään, että

paljon ollaan kotona ja tota tää työ ei sido tänne seinien sisälle, et mä oon sitten nähny heidän asuinalueillaan, ollaan käyty taluttaan koiraa ja muuta ja pikkuhiljaa saatu polutettua tänne ja sitten täällä ne tapaamiset ja hyvin pitkäjänteistä. (H2)

6.4 Näkökulmia toiminnan kohdentamiseen: yhdessä vai erikseen

Sukupuolen mukaan eriytetty toiminta vaikuttaa muodostuneen vakiintuneeksi malliksi sukupuolisensitiivisen nuorisotyön toteuttamisessa. Haastatteluissa sen perustelemiseksi nousi esiin erilaisia syitä ja merkityksiä. Lisäksi haastoin työntekijöitä pohtimaan, millaisissa yhteyksissä sukupuolisensitiivistä toimintaa voisi järjestää tyttöjen ja poikien yhteisissä ryhmissä, toisin sanoen sekatoimintana, johon kaikki nuoret kaikista sukupuolista ja niiden ulkopuolelta olisivat tervetulleita. Keskustelua määrittivät suurelta osin monikulttuurisuuden ja kulttuurisensitiivisyyden teemat. Tässä kohdassa teen huomion, että sukupuolen moninaisuutta koskeva keskustelu on laajentunut ja vapautunut haastatteluvuoden 2013 ja tutkimuksen viimeistelyvuoden 2017 välillä. Niinpä haastatteluissa ei tavoitettu sukupuolen moninaisuuden syvyyksiä siinä määrin, kuin missä niitä ehkä käsitellään vuonna 2017.

Nuorten naisten oman toiminnan keskeiset perustelut liittyvät naisen kehon erityisyyteen ja sitä koskevien kokemusten jakamiseen vertaisten kesken. Naiseuden kokemukset nähtiin haastatteluissa kollektiivisina. Tyttöjen ja naisten omissa tiloissa nähtiin olevan ainutlaatuinen mahdollisuus nostaa esille naiseuteen liittyviä asioita.

Ehkä mä ite aattelen, että tää on sinänsä, tää on tytöille ja meille itsellekin ja meidän harjottelijoille ja sit tietenki meidän vapaaehtosille, et täähän on semmonen myös aika ainutlaatuinen paikka, kun täällä on vain naisia, nii kyllähän tää sinänsäkin on yks semmonen aika spesifi tila ja tilanne, että täällä pystytään puhumaan, täällä ei tarvi kilpailla niistä poikien huomiosta. Ja toisaalta se, että täällä pystyy hyvin avoimesti puhumaan niistä naiseuteen liittyvistä asioista ja nostaan niitä esille, koska ne on aika usein hyvinkin kollektiivisia ne kokemukset nuorilla tytöillä ja miksei meillä vanhemmillakin naisilla, et tavallaan se, että semmonen tietynlainen naiseksi kasvun polku, ainakin suomalaisessa yhteiskunnassa tuntuu olevan, et siellä on semmosia tuttuja ilmiöitä paljastelijoineen, mitä aika monet tytöt tietää ja tunnistaa, mitä on tapahtunu omassa elämässään, tai sitä kun alkaa kasvaa naiseksi ja mitä tapahtuu ja

miten se ympäristö reagoi siihen. on aika vähän sellasia paikkoja, missä niistä puhutaan tai uskalletaan ottaa puheeksi. (H)

Mari Käyhkö (2002) muistuttaa, että nais erityisyyttä korostamalla samalla tuotetaan ja uusinnetaan sukupuolieroa. Hän pohtii naistutkimuksen pyrkimyksiä, joihin liittyy ajatus naisista tavoittelemassa maskuliinisia toiminnan kenttiä, pyrkimällä maskuliisten normien ja ihanteiden kaltaisiksi. Samalla perinteisen naisen roolissa viihtyviä naisia saatetaan väheksyä. (Käyhkö 2002, 59.) Feministisen teorian näkökulmasta tyttöjen ja naisten omaa tilaa ja heille tarkoitettua erillistä toimintaa voidaan perustella naisten emansipaation tukemisella, mikä edistää naisten asemaa yhteiskunnassa. Toisaalta siihen liittyy toinenkin puoli, joka kritisoi eristäytymistä naisten marginalisoinnin vahvistajana. (Koivunen & Liljeström 2004, 16–17.) Feministisen pedagogiikan näkökulmasta merkityksellistä on luoda oppimisympäristöjä, joissa osallistujat voivat ilmaista itseään turvallisesti ja rakentavasti. Tämän nähdään edistävän osallistujien valtaistumista, äänen saamista ja sitä kautta vahvistavan heidän subjektiuttaan. (Vuorikoski 2014, 49.)

Poikien toimintaa oli yhden haastattelun mukaan jouduttu jonkin verran perustelemaan ulkopuolisille, juuri eriyttämisen vuoksi. Poikien oman toiminnan eduksi nähtiin esimerkiksi se, ettei heidän odoteta toimivan päätöksentekijöinä, kuten sekaryhmissä voisi käydä. Tyttöjen toiminnassa vastaavasti poikien poissaolon nähtiin antavan tytöille rauhan päätöksenteon harjoitteluun. Ilman tyttöjen läsnäoloa poikien nähtiin saavan mahdollisuuden luopua kovistelusta ja ulkonäön miettimisestä. Oli mahdollisuus ottaa herkkää roolia ja päästä syvällisiin keskusteluihin. Lisäksi poikien omassa toiminnassa nähtiin mahdolliseksi normien määrittämien rajojen ylittäminen, esimerkiksi tanssimisen kautta.

Ja sitten tää sukupuoli tuo myös vielä sen, että pojat esimerkiks toivoo, että olis pelkästään poikien tanssitunteja, eli että pystytään mahdollistamaan jotain mikä ei ehkä niinku kulttuurinormatiivisesti ole niinku semmonen yleinen juttu. Ja sitten taas toisaalta pystytään toteuttamaan semmosta toimintaa, että nää pojat joittenka pitäis olla kaikessa parhaita ja mahtavia ja alfauroksia, niin sitten niillä onkin tilaa siellä olla keskenään ja saa epäonnistua ja ei tarvitse hävetä tyttöjen silmissä. (H)

Kahdesta edellä olevasta lainauksesta on luettavissa toimintaa osaltaan määrittävä hetero-oletus. Se tuli ilmi myös kolmannessa haastattelussa. Keskeistä oli, että sukupuolen mukaan eriytetyssä toiminnassa saatiin poistettua paine siitä, miltä nuori näyttää heteronormatiivisesti ajateltuna

”vastakkaisen” sukupuolen silmissä. Mielestäni hetero-oletus olisi tärkeää tunnistaa ja tiedostaa, jotta työntekijät eivät unohda nuorten seksuaalisuuksien moninaisia ulottuvuuksia ja ilmenemismuotoja. Toisaalta sukupuolten eriyttäminen voi purkaa juuri hetero-oletuksen kautta muodostuvaa sukupuolinormistoa ja se on mahdollista ottaa käsittelyyn. Sekaryhmätoiminnan mahdollistaminen voisi avata erilaisille (eriytetyille) ryhmille uusia näkökulmia oman toiminnan tiedostamiseen ja tarkkailuun sekä taustalla vaikuttavien normien käsittelyyn ja purkamiseen. Ajatus siitä sai myönteisen vastaanoton kaikissa haastatteluissa, joskin ainakin yhdessä haastattelussa ilmaistiin myös halua pitää kiinni omasta yksiköstä ja sen työmuodosta.

Silti mun mielestä se on tärkeätä, että olis välillä niitä tilanteita, semmosta sukupuolten vuoropuhelua, tavallaan ois hienoo, että pääsis niihin keskusteluihin myös semmosessa ryhmässä, missä on tyttöjä, kun täällä päästään muuten, että vois rakentaa sen luottamuksen ja sellasen turvallisuuden tunteen, mut se vaatis tosi pitkäjänteistä työskentelyä ehkä, suljettua ryhmää ja tällästä, koska sekin on toisaalta tärkeätä, niinku niitä molempia näkökulmia, että olis joskus semmostakin kiva kokeilla. (H)

Vertaisuuteen perustuvaa ryhmätoimintaa nähtiin mahdolliseksi rakentaa myös muuhun kuin sukupuoleen perustuvan yhteisen kokemuksen pohjalle. Esimerkkeiksi nostettiin yhdessä haastattelussa ujous, arkuus ja sosiaalisten tilanteiden pelko, jotka voivat yhdistää ihmisiä myös sukupuolesta riippumatta. Lisäksi yhdessä haastatteluista nostettiin esiin sukupuolen perusteella eriytettyyn toimintaan liittyvää paradoksi:

Sen sukupuolisensitiivisen työn kanssa pitää olla mun mielestä myös varovainen, just että monesti nuoret ei nää siinä mitään ihmeellistä, että olis tytöt ja pojat samassa, että me työntekijöinä ei kasvateta sitä kuilua niitten sukupuolien väliin meidän työllä. (H)

Toinen toimintaa koskeva eriyttämistapa liittyi monikulttuurisuuteen. Monikulttuurisella toiminnalla tosin näytettiin tarkoittavan maahanmuuttajataustaisten, yleensä pakolaisena Suomeen tulleiden nuorten, omaa toimintaa. Suomalaisten osallistuminen samaan toimintaan ei ollut välttämättä poissuljettua. Maahanmuuttajataustaisten nuorten oman toiminnan kuvailtiin madaltavan osallistumisen kynnystä siitä näkökulmasta, että esimerkiksi suomen kielen taidon ei tarvitse olla vielä hyvä.

Nostasin vielä myös sitä kulttuuria sivuuttamatta, niinku just se, näitte monikulttuurisessa nuorisotyössä pitäis just niinku ehkä puhua myös kulttuurisensitiivisyydestä, että hahmotetaan se kulttuurin tuomat erityispiirteet, jotka niinku leimaa sitä sukupuolta ja odotuksia ja rajoitteita, mitä niinku poikana oleminen jossain tai tyttönä oleminen jossain tietyssä kulttuurissa edustaa ja mahdollistaa ja rajoittaa tai näin päin pois, niin sitten taas se, että periaatteessa tuodaan näitten niinku kulttuurien välille niinkun ymmärrystä, että Suomessa on vähän erilainen vaikka isäkulttuuri kun monessa muissa maissa ja, tai muissa kulttuureissa ja näin päin pois, että periaatteessa tuodaan myös niitä mahdollisuuksia niinkun toisiin kulttuureihin olla jotain muuta, mitä ehkä haluaa, mitä ehkä saattaa jopa pelätä, niin autetaan kohtaamaan. (H)

Ja hirvittävän tärkeätä, minkä näkee tässä työssäkin jatkuvasti, on se että on hirveitä paineita olla tietynlainen tyttö, hyvä tyttö tai minkäläinen tyttö pitää olla tässä kulttuurissa, ja sit kun on monikulttuurisuutta, niin minkälaiset arvot ja asenteet siellä taas nousee. Mikä on se naiseuden tapa tai jopa myytti, jos voidaan puhua tälläisestä, niin se että sukupuolisensitiivisyyttä käytetään, niin on nimenomaan että ei ole yhtä tapaa olla, vaan tuetaan sitä yksilöllistä tapaa, et hänellä tai hän haluaa olla tälläinen nainen tai poika tai mies, niin löydetään se oma tapa olla, eikä se että pitäis mahtuu tiettyyn muottiin tai purkkiin, jollon se nuori saa sitä vapautuneisuutta, eikä ehkä oo niin ahdistunu tietyissä tilanteissa, et pitäis olla tälläinen ja pitäis tehdä näitä asioita, mikä on sallittua, mikä ei oo sallittua. (H)

Naisten kohdalla oman sukupuolen ryhmä nähtiin joissain tilanteissa ainoaksi mahdollisuudeksi osallistua vapaa-ajantoimintaan ja saada vertaistukea. Perustelu vaatii kuitenkin perusteellista reflektointia, koska riskinä on, että maahanmuuttajataustaiset nuoret naiset aletaan nähdä homogeenisenä ryhmänä, jonka ominaisuudet tiivistetään islamilaisen kulttuurin ja uskonnon edustajiksi, huivia käyttäviksi sorreituiksi naisiksi. Kuten Honkasalon (2011) tutkimuksessa, esille nousee maahanmuuttajatyttöjen osallistumista koskevia ristiriitaisuuksia. Heihin kohdistuu huolipuhetta, jota tuetaan olettamalla että vapautumisen tiloille ja mahdollisuuksille on tarvetta. (Honkasalo 2011, 106.)

6.5 Hierarkioiden ja roolien tarkastelua

Haastatteluista nousi esiin hieman erilaisia puhetapoja, joilla määritettiin toimintaan osallistuvien nuorten suhdetta toimintayksiköihin. Yhdessä haastattelussa nuorista puhuttiin läpi keskustelun ”asiakkaina”, mutta samalla heistä kuitenkin käytettiin vaihtelevasti muitakin nimityksiä, kuten ”nuori” tai ”tyttö”/”poika”. Kahdessa haastattelussa rakennettiin tasavertaista yhteisöä puhumalla esimerkiksi ”meidän nuorista”. Yhdessä haastattelussa asiakas-sanaa tai sen johdannaisia ei mainittu kertaakaan. Toisessa haastattelussa asiakas-sana esiintyi muodossa ”yksilöasiakas” ja ”asiakastyö”. Havaittiin, että asiakas-termin käyttö oli vahvinta siinä toimintayksikössä, jonka työstä tuli vahvimmin korjaavaan toimintaan painottuva kuva. Vastaavasti se toimintayksikkö, jonka haastattelussa asiakas-sanaa ei mainittu lainkaan, näytti painottuvan toiminnassaan enemmän ehkäisevän työn suuntaan.

- Siis tän työn tärkein juttu on ikään kun toivon antaminen, jos ihmisellä ei oo toivoo paremmasta tai et okei, mun elämä voi muuttua, niin miks tää henkilö motivoituis yrittään yhtään mitään

- Ja se et jos puhutaan voimaantumisesta tai tästä voimavarakeskeisyydestä tai kohtaamisesta tai yhteisöllisyydestä tai mistä tahansa niin se tapahtuu niinkun näin (käsiele: tasavertaisesti) eikä sillai, että sun pitäis että minä katson sua nyt täältä ja sinun pitäisi nyt tulla tänne päin

- Ja ohjauksessakin niin korostuu se sellanen yhdessä tutkiminen, että ei silleen että minä tiedän kaiken, vaan hei mä en tiedä, selvitetään yhdessä asiaa, katotaan. (H2)

Työntekijöiden ja osallistujien tasa-arvoinen suhde ja toiminnan järjestöpohjaisuus vaikuttanevat osaltaan siihen, että vapaaehtois- ja vertaistoiminta on mahdollista. Haastatteluissa nostettiin esiin vapaaehtoiseihin kohdistuvaa arvostusta toiminnan resurssina. Lisäksi heidän mainittiin olevan tärkeitä, aidosti välittäviä, suomalaiskontakteja maahanmuuttajataustaisille nuorille. Vapaaehtoiset voivat olla myös roolimalleja ja kokemusasiantuntijoita, jos he ovat käyneet läpi saman tyyppisiä asioita kuin toiminnassa mukana olevat nuoret.

Ja toisaalta, jos on [samasta taustasta] aikuisvapaaehtosia, niin he voi taas aikuisen roolista antaa jonkinlaista vertaistukea, siihen että hei mäkin oon joskus käynyt tän läpi, kyllä siitä pääsee eteenpäin. (H1)

Vertaistoiminnan mahdollistaminen nähtiin tärkeäksi kaikissa haastatteluissa. Sitä kuvattiin esimerkiksi työntekijöiltä saatavaa tukea täydentäväksi. Kaikkien toimintayksiköiden haastatteluissa esiin tullut yhteisöllisyys vaikuttaa olevan keskeinen vertaisuuden rakennuskivi.

Nää oppii paljon toisiltaan ja jakaa sitä, et sehän siinä on se idea myös, että se ei oo sillei ohjauslähtöstä, ohjaajalähtöistä siinä mielessä et mä tuun ja kerron miten elämä menee ja näin, vaan ne myös kuuntelee ja yhdessä keksii tapoja selviytyä tai saa vinkkejä. Ja mä oon enemmän se mahdollistaja siinä sitten ja toki se homma on mun vastuulla, mutta tää ei oo silleen ylhäältä alaspäin johdettua ohjaustoimintaa ja se on tosi tärkeä, ja se vertaisuus on tosi tärkeä juttu ja siitä me ollaan saatu paljon kiitosta, että tänne on kiva tulla ja tää on vähän tällanen just olohuonepaikka, että oon joltain yksilöasiakkailta kuullu jopa, että tää on vähän niinkun toinen koti. (H2)

6.6 Yhteisöllisyyttä, itseluottamusta, kasvutarinoita - toiminta vaikuttaa osallistujiin

Toiminnan vaikutuksia kuvaavista puheenvuoroista välittyi kuva yksinäisyyden vähentymisestä ja yhteisöllisyyden lisääntymisestä nuorten keskuudessa. Myös ennakkoluulot eri etnisistä taustoista tulevia kohtaan ovat voineet vähentyä. Toiminta on mahdollistanut vuorovaikutustaitojen harjoittelua ja uusien asioiden kokeilemistä, mitkä ovat tuottaneet itseluottamuksen vahvistumista ja ystävyysuhteiden syntymistä. Totutusta poikkeavalla toimintaympäristölläkin on vaikuttanut olevan merkitystä siinä, että ihmisten väliset sillat ovat lähteneet rakentumaan.

Mun mielestä on ollu ihan uskomatonta huomata silleen kuinka erilaiset ihmiset pystyy istumaan samassa huoneessa ja toimimaan ja sitten että on sellasia nuoria, jotka hakee täältä näin apua siihen omaan yksinäisyyteensä ja periaatteessa semmoseen, että ei ole kavereita ja sitten pystyy olemaan kuinka sosiaalisesti lahjakas tahansa ja sitten kokee omassa elämässään yksinäisyyttä ja istuu täällä sitten, tai niinkun se loppujen lopuksi se yksinäisyydenkin monimuotoisuus että voi olla sosiaalisesti lahjakas, mutta ei vaan löydä nyt uudesta kaupungista omaa porukkaansa, sitten voi olla semmonen, joka on istunu koneen ääressä viimeset pari vuotta ja on käyny vaikean depression läpi ja etsii vaan jotain sosiaalista kanssakäymistä ja sitten on näitä yksin suomeen tulleita pakolais[nuoria], nää istuu samassa huoneessa ja tulee toimeen keskenään, onpa muuten jännä katella sitä niin,

että tämmösen mahdollistaminen on kyllä niinkun, et sitä niinku yksinäisyyttä ei tarvitse kärsiä tai siitä ei pitäis kenenkään kärsiä nyky-yhteiskunnassa. (H2)

Et on vaikeuksia ollu ryhmässä toimimisessa, niin yhtäkkiä huomaaki et se alkaa sujua tai tämmönen tyyppi jolla ei oo ystäviä, yhtäkkiä se ystäväystyy, et siltä löytyy niitä taitoja, niitä on niinku petrattu täällä, niistä tulee se semmonen jes, ja nyt jos se on meillä vielä vuoden, niin mitäs sitte, ja se kannattelee hänen koko muutakin elämää sit. (H2)

Kaiken kaikkiaan kaikissa kolmessa haastattelussa työn tuloksia ja työntekijöiden kokemia onnistumisia kuvailtiin nuorissa ja toimintayhteisössä näkyvinä vaikutuksina. Työn pitkäjänteisyys näkyi siinä, miten nuorissa näkyviä vaikutuksia sanoitettiin kasvutarinoiksi ja kehittymisen prosesseiksi, joita työntekijät olivat päässeet seuraamaan. Näin ollen puheesta välittyi vahvasti rinnalla kulkemisen metafora, joka liittyy vuoden 2013 sukupuolisensitiivisen työn toimijat setlementtityön historialliseen kuvaan. Haasteita ja toivottomuuden hetkiäkin matkojen varsille on mahtunut, mutta onnistumisen hetket ovat saattaneet parhaimmillaan vaikuttaa koko yhteisöön rohkaisemalla toisia nuoria ja levittämällä toivoa. Kasvutarinoiden oivaltaminen vaikuttivat myös vahvistavan työntekijöiden sitoutumista ja motivaatiota työhönsä.

Semmoset myös kun näkee, että joku on mennä jossain henkilökohtasessa prosessissa eteenpäin, että on ollu jostain jutusta, että ollaan aina keskusteltu vaikka nuoren kanssa siitä samasta asiasta, tuntuu että apua, tästä ei tuu mitään, ja sit yhtäkkiä huomaa, että se on mennä ihan hirveitä harppauksia. Vähän ajan päästä sä rupeet miettiin, että millanen se nuori oli vuosi sitten, ja sä oot ihan sillee, että sehän on ihan eri vaiheessa nyt, ne on niin hienoja hetkiä. Ja sillon tulee semmonen, että kyllä tällä toiminnalla on paikkansa. Vaikka nuori joka tuli tänne, niin ei puhunu mitään, meni yksin tonne tietokoneelle aina ja oli aina jotenkin paniikissa, kun yritti lähestyä, niin nyt on saanu kavereita täällä, on rohkastunu, on semmonen persoona joka on ihan korvaamaton osa tätä yhteisöä, ja saanu jotain semmosta kipinää elämäänsä. Niin niistä tulee semmonen olo, että tää on ihan mielettömän hienoo. (H1)

Oon kyllä nähny semmosia kehitys- ja kasvutarinoita kyllä, kyllä useita, semmosia voimaantumisia ja jotenkin että on saanu otteen siihen omaan elämään, vaikka ne on välillä ollu ne langat täysin sekasin ja ote pääsemässä irti täysin, ni, et ne on niitä

semmosia helmiä, jotka niinku jotenki... auttaa myös ehkä jaksamaan tässä työssä, että näkyy konkreettisesti myös sitä työn tulosta. Toki he on vastuussa omasta elämästään ja me ollaan täällä vaan semmosena tukena ja turvallisena vierellä olijana, et se on se meidän rooli. Ne tekee itte duunit, mutta me autetaan. (H3)

Kyllä ne onnistumisen kokemukset on sitä, että kun vertaa siihen lähtötilanteeseen kun joku on tullu ja sit huomaakin et siitä ihmisestä alkaa aukeemaan monia asioita tai, näkee jo että se rentoutuu tai ottaa yhtäkkiä sen katsekontaktin, mitä se on aina katsonu maahan ja pois, sit yhtäkkiä se kattoo sua silmiin, niin se on ihan mieletön juttu. -- Just on tälläsiäkin tullu, että tää on kun mun toinen koti ja tota, sitten näitten pidempien kanssa jotka on ollu kauemmin täällä niin näkee vähän enemmän sitä miten toinen on menny eteenpäin pienin askelin, mutta hirveen tärkeitä askeleita kuitenkin ja paljon on työn sarkaa, mut siinä vaan tulee sellanen fiilis et jes, et tää työmuoto oikeesti toimii. (H2)

7 Sukupuolisensitiivisyys nuorisotyössä

Jos puhutaan siis sukupuolisensitiivisyydestä, niin siinä on oikeestaan kaks termiä, mitkä pitäis eka niinku määritellä, et sukupuoli ja sit se sensitiivisyys.

-- Sukupuoli itsessään on semmonen asia, mikä pitäis niinku tiedostaa, et mitä sillä tarkotetaan ja miten se näyttäytyy ja miten se liittyy elämään ja kulttuuriin ja kieleen ja yhteiskuntaan ja niinku kaikki. Ja sit se herkkyyys nähä se ja herkkyyys niinku tunnistaa se itsessä ja nuorissa ja miten se tulee siihen vuorovaikutukseen. (H2)

7.1 Sukupuoli

Kahdessa haastattelussa sivuttiin sukupuolen määrittelyä koskevia teorioita ja niiden kompleksisuutta. Sukupuolta koskevan puheen yhteydessä nousi esiin käytännön työhön sitoutunut diskurssi sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuolen tekemisestä. Näihin kietoutuvat lisäksi yhteiskunnallisten normien ja odotusten vaikutus hyvinvointiin ja valintoihin. Sukupuolen teoretisointi purettiin muita syvällisemmin yhdessä haastattelussa. Sukupuolen ilmenemisen moninaisuutta tunnistettiin ja sukupuolen tekemiseen liittyviä valintoja peilattiin ulkopuolelta tuleviin vaatimuksiin.

Et jos lähetään miettiin ihan mitään vaikka seksuaalisuus tai ihan persoonallisuuden määrittelyt, niin jos me ajatellaan jana-ajatteluna, niin eihän kukaan oo sieltä ääripäästä tai hyvin harva, vaikka ulospäinsuuntautunut ja sisäänpäinsuuntautunut, vaan suurin osa me ollaan jossakin sillä janalla huolimatta siitä sukupuolesta. Ja samahan seksuaalisuuskin, niin sitä on kuvattu, näitä on paljon eri teorioita, mutta esimerkiks on sellanen määritelmä, että kukaan ei oo siellä täysin heterossa eikä kukaan siellä täysin toisessa päässä, että jokainen me ollaan siellä janalla jossakin ja se voi muuttua elämän aikana ja me liikutaan sillä janalla, et nääkin on hirveen tärkeä hahmottaa, et täs mennään nyt sinne luokittelun puolelle että, niinkun [kollega] sano, et noi dikotomiat on aina vähän hankalia, että joko ollaan näin tai näin, koska suurin osa on siltä väliltä ja me ollaan muuttuvia. (H2)

Ja sit et just nää mitä [kollega] sano, et jos ne sellaset oletukset, et mitä on se oikein on hirveen kaukana siitä jotenki siitä, et jos ei se oma niinkun yksilöllinen kokemus siitä, et mikä musta olisi hyvä tai musta olisi kiva tai musta olisi oikein, niin mitä

isompi se ristiriita on, niin sen niinku yleensä ahdistavampi se on, ja sit sitä voidaan sit oireilla eri tavoin. Mut et just se vahvistaminen, se niinku, se et se oikein tekeminen, oleminen ei oo joku ulkopuolelta tuleva juttu, vaan se on joku semmonen että, et vaikka kaikki muut olis täysin eri mieltä, niin se on ihan oikein silti, et mä teen näin. (H2)

Sukupuolen teoretisointi koskeva aineisto jäi hyvin vähäiseksi. Aineistoa analysoidessa jäin pohtimaan, että siihen liittyvistä ajatuksista olisi ollut hedelmällistä kysyä tarkentavia kysymyksiä.

7.2 Sukupuolisensitiivisyys

Haastatteluissa sukupuolisensitiivisyyden todettiin olevan laajempaa kuin yhden lauseen määrittelyä tarvitseva käsite, joka perustuu toisaalta työyhteisöjen sisällä käytyihin keskusteluihin ja toisaalta jokaisen työntekijän omaan ajatteluun. Kaikissa kolmessa haastattelussa keskustelu sukupuolisensitiivisyyden määrittelystä tai ymmärtämisestä alkoi määritelmiä koskevasta kriittisestä pohdinnasta. Keskiössä oli sukupuolisensitiivisyyden käsitteen perustuminen neuvotteluun ja sen muotoutuminen työyhteisössä käytävien yhteisten määrittelyjen pohjalta. Sukupuolisensitiivisyys onkin kontekstien mukaan muokkautuvaa (Honkasalo 2011, 93). Uusien työntekijöiden liittyessä työyhteisöön määrittelyprosessiin palattiin. Käsitteen käyttäminen nähtiin haastattelun aikaan, vuonna 2013, melko harvinaisena setlementtiliikkeen ulkopuolella, ja sen käyttöä oli pitänyt toisinaan perustella. Keskustelujen edettyä, kaikissa haastatteluissa joku osallistujista kiteytti sukupuolisensitiivisyyden määritelmän.

Eli siis minulle sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa niinkun hierarkisten ja vanhanaikaisten rakenteiden purkamista niinku yksilön omassa käsite- ja tunnemaailmassa itsestään ja omasta identiteetistään ja omista kyvyistään ja toimijuudestaan, mut myös se vaikuttaa niinku yksilöä isompiin kokonaisuuksiin. (H2)

Mut et jotenkin mä itte aattelen, että meillä ehkä se sukupuolisensitiivisyys on semmosta niinkö, tai mä näkisin sen niin, että se näkyy semmosena, mitä [kollegakin] tossa sanoi mielestäni hyvin, et niinku semmosena moninaisuutena, että naiseutta esimerkiksi, mut me tehdään, ihan pelkästään se, että [tätä toimintaa] on, niin mun mielestä se on jo sukupuolisensitiivisyyttä lähtökohtaisesti, et me tehdään

sukupuolisensitiivisyyttä, et me nostetaan näitä [tietyn sukupuolen] erityisyyttä ja erityiskysymyksiä esille, se on jo sitä sukupuolisensitiivisyyttä. (H3)

Jos mun pitäis kiteyttää se lyhyesti, se on hienovaraisuutta tai sensitiivisyyttä siihen, että on erilaisia tapoja ja malleja olla poika, mies, tyttö tai nainen. Ja että tiedostetaan se, että on erilaisia malleja, mutta ei ketään usuteta niihin malleihin ikään kuin pakottaen, vaan että jokaisella on mahdollisuus muokata sitä tai olla muokkaamatta. Myös se että sun ei tarvi nostaa sitä esiin, ooksää mies, poika tai mikä sä oot. Sensitiivisyys on se avainsana. (H1)

Käsitteiden määrittelyä purkaessa tuli ilmeiseksi, miten erityisesti sensitiivisyyden ja sukupuolisensitiivisyyden käsitteet kietoutuvat toisiinsa ja niitä on vaikea erottaa. Näiden kahden käsitteen erottamisesta teki haasteellista myös se, että haastateltavien puheenvuorot olivat osin pitkiä. Yhteen puheenvuoroon saattoi joskus sisältyä ajatus molemmista käsitteistä niin sujuvasti toisiinsa liitettynä, että sitaattien jakaminen erillisiin lyhyempiin lainauksiin olisi hävittänyt jonkin keskeisen ulottuvuuden puheesta. Erja Anttonen (2006, 10) määrittelee sensitiivisyyttä herkkyyden ja herkkätuntoisuuden kautta:

Päädyn tässä vaiheessa ja tässä yhteydessä määrittelemään sensitiivisyyden sellaiseksi olemisen tai lähestymistavaksi, jossa esimerkiksi olen kasvattajana herkistynyt, altis, valpas ja avoin tarkastelemaan kriittisesti omia arvojani, asenteitani ja toimintaani. Haluan ajatella sensitiivisyyden sisältävän myös muutoksen tai ainakin muutoksen mahdollisuuden ulottuvuuden: että tohdin kriittisten havaintojen perusteella haastaa itseni arvojeni, asenteideni ja toimintani uudelleentarkasteluun sekä oppia uutta. Tässä prosessissa voi olla myös tarpeen opetella pois jostakin aiemmasta, totutusta toimintatavastani. (Anttonen 2006, 10.)

Haastatteluaineistosta nousee Anttonen (mt.) kuvailuun peilaten kaksi keskeistä termiä. Ensimmäinen on tiedostaminen, jolla viitataan tietoiseksi tulemiseen ja olemiseen, tajuamiseen tai käsittämiseen, ja toinen on reflektiivisyys, jolla viitataan esimerkiksi opetun ja koetun pohdiskeluun osana jotakin oppimisprosessia (Kielitoimiston sanakirja 2017). Anttonen mainitsema kriittisyys voidaan nostaa edellisten rinnalle kolmanneksi, ikään kuin taustoittavaksi tekijäksi tai työssä toimijan ominaisuudeksi. (Anttonen 2006, 10.)

Toimintaan osallistuvien nuorten näkökulmasta tiedostaminen voi olla toiminnan tavoite, johon päästään esimerkiksi kriittisen ajattelun ja medialukutaidon kautta – se on ikään kuin kulttuurisen lukutaidon kehittämistä, minkä avulla omaa identiteettiä voi oppia tarkastelemaan suhteessa kulttuuriin kehyksiin (Näre 2014, 543).

Jotenki siis se herkkyyks nähdä sukupuoleen liitettäviä piirteitä, haasteita, paineita, ongelmia, ja sitten niinku ei pelkästään sen nuoren elämässä, vaan se on jotenki sellanen tapa nähä niinku kaikki asiat. Siis niinku kaikki oma toiminta ja omat tunteet vuorovaikutustilanteissa, yhteiskunta, sen yhteiskunnan kaikki rakenteet, ja miten se nuori sijottuu siihen, et miten sä huomioit sen nuoren, --, et kun nuorisotyö on aina jotenki vähän sellanen ajatus, että tästä nuoresta pitää nyt saada aikaseks jotakin, et sen pitää siirtyä johonkin, koko tää ajatus läpistä jotenkin. Se on vähän semmosta kriittisyyttä myös. (H2)

Sukupuolisosialisaation näkökulmakin tunnistettiin ja nostettiin esiin yhdessä haastatteluista.

Jos ajatellaan sukupuolisosialisaatiota, niin sehän on hirveen mielenkiintonen näkökulma, sosialisaatio joo on se, että tietyt arvot ja asenteet opetetaan lapsille, et miten tässä yhteiskunnassa tai tässä yhteisössä, jopa kodissa, jos mennään niin lähiympäristöön, niin toimitaan ja sitten tää jokaisen kulttuurin sukupuolisosialisaatio niin miten siinä yhteisössä kasvatetaan lapset tai sallitaan naiselle ja miehelle, niin se on ihan äärimmäisen mielenkiintosta. (H2)

Milla Paumo (2012) kuvaa artikkelissaan lyhyesti sukupuolisensitiivisen pedagogiikan historiaa Pohjoismaissa. Sen alkulähteet ovat Islannissa ja Ruotsissa, missä kehitettiin sukupuolten mukaan eriytettyjä toimintamalleja 1980- ja 1990-luvuilla. Sitten painopiste on siirtynyt sukupuolieriytetystä toiminnasta normikriittiseksi kutsuttuun pedagogiikkaan. Se perustuu yksilön tietoiseksi tulemiseen yhteiskunnassa vallitsevista sosiaalisista normeista, mikä mahdollistaa niiden kyseenalaistamisen. Näin ollen ideologinen painopistekin on vaihtunut lapsista aikuisiin ja heidän ajattelutapojensa tarkkailuun. Myös kaksinapainen asetelma purkautuu normikriittisen ajattelun myötä ja mahdollistaa moninaisuuden painottuvan ajattelun. (Paumo 2012, 142–143.)

Paumon (2012) artikkelin näkökulma painottuu varhaiskasvatukseen. Siihen liitettyä normikriittisen pedagogiikan kuvaavan pyrkivän tarjoamaan lapsille moninaisia tapoja olla

sukupuolinen ihminen, jolloin sukupuolten oletetun vastakkaisuuden taustalla vaikuttava heteronormatiivisuus nostetaan tarkasteluun ja uudelleen arvioitavaksi. Moninaisuuden hyväksyminen ja normalisointi mahdollistuu, kun sukupuoli- ja sukupuolijärjestyksen hallitsemisesta ja rajoittavuudesta tullaan tietoiseksi yhteiskunnan eri tasoilla, aina arkielämästä virallisiin asiakirjoihin. (Henkel 2010, ref. Paumo 2012, 143.)

Honkasalo (2011) on löytänyt neljä tapaa määrittellä sukupuolisensitiivistä työtä. Hänen tutkimuksessaan yleisin määrittelytapa liittyi sukupuolisensitiivisen työn rinnastamiseen tyttöryhmiin. Toiseksi yleisimmässä määritelmässä sukupuolisensitiivisen työn nähtiin edellyttävän rakenteiden aukipurkamista. Kolmannessa määritelmässä sukupuolisensitiivisyys huomioi myös pojat. Harvinaisimman määrittelyn mukaan sukupuolisensitiivinen työ edellyttää monenlaisten erojen ja erontekojen samanaikaista huomioimista. (Honkasalo 2011, 93 – 99.) Edellä esitetyn aineiston pohjalta piirretty kuva, että setlementtien sukupuolisensitiivinen nuorisotyö huomioi sekä tytöt että pojat. Haastattelussa nostetaan esille myös rakenteita ja niiden purkamista edistävää työskentelyä sekä tunnustetaan intersektionaalisuuden vaikutusta sukupuoleen ja toimintaan. Kukaan ei haastateltavista ei rinnastanut sukupuolisensitiivistä toimintaa pelkästään tyttöryhmiin, mikä kertoo mielestäni toiminnan jokseenkin vakiintuneesta asemasta ja kehittyneistä käytännöistä.

7.3 Työntekijän rooli(malli) sukupuolisensitiivisen toiminnan rakentajana

Kolmesta haastattelusta kahdessa tuli voimakkaasti esille työntekijöiden rooli ja merkitys sukupuolisensitiivisessä työssä. Itsensä tuntemisen kuvailtiin olevan sukupuolisensitiivisyyden lähtökohta.

- Niin ja kyllähän siinä täytyy aika paljon työntekijänä käydä sitä omaa prosessia läpi, jotta sä pystyt tunnistaan ja kohtaamaan erilaisuutta ja kohtaamaan erilaisia [nuoria], ja nimenomaan sillä lailla, että me pystytään myöskin, me ollaan aitiopaikalla työntekijöinä, ja niissä on hirveen suuri merkitys sillä meidän olemisella, meidän sanomisilla, meidän katseilla, ja me ollaan täällä semmosia roolimalleja, mut et se vaatii kyllä sitä semmosta itsensä kanssa semmosta isoakin työtä, et sitä täytyy prosessoida.

AP: Että niinku tietää kuka on?

- Kuka on, joo se on se lähtökohta. (H3)

Työntekijät toimivat roolimalleina sekä sukupuolten moninaisuudessa että vuorovaikutuksessa. Refleksiivisyys ja kriittisyys esitetään ominaisuuksina, joiden avulla normien purkaminen on mahdollista.

Niin ja onhan ne arvot siellä kuitenkin suvaitsevaisuus, ennakkoluulottomuus, kaikki tämmönen arvostaminen, yksilöllisyys, ni kyl se jo väkisin tulee siinä, että pitää olla hirveen tietonen siitä mitä tekee niinku työntekijänä, et olla perillä myös niinku omista asenteista ja ehkä ennakkoluuloista, koska sehän näkyy muuten heti ja välittää pian jotain sellasta mitä ei oo tarkottanu, ni sellanen itsereflektio on kyl hirveen tärkeä.
(H2)

Toisaalta yhdessä haastattelukeskusteluista roolimalleihin kaivattiin moninaisuuden laajentamista erityisesti maahanmuuttajataustaisia nuoria ajatellen. Vapaaehtoistyöntekijöiden avulla roolimallien moninaisuutta on mahdollista lisätä, mutta myös maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden palkkaamisen lisäämisen nähtiin etuna, joka voisi purkaa kouluttautumiseen liittyviä normeja ja sitä kautta laajentaa maahanmuuttajataustaisten nuorten kouluttautumismahdollisuuksia.

- Ja sitten mun mielestä tänä päivänä, jotka tekevät erityisesti maahanmuuttajatyttöjen kanssa töitä, niin mun mielestä heidän pitäisi jollain tavalla työllistää myös maahanmuuttajia siihen, että toisi jotain erilaista, se on myös plussa heille. - - Helsingissä kyllä on, mutta - - ylipäättänsä siis muualla Suomessa ei ole vielä saatu kunnolla monikulttuurisuutta työyhteisöön.
- Se olis yks tapa tuoda laajempaa mallia just silleen, niinku samanlailla kun meillä on, että jos meidän vapaaehtoisissa on maahanmuuttajataustaisia, et se on meidän [nuorille] esimerkiks semmonen, et okei, et määkin voin joskus lähteä vaihtoon ja mennä siellä vaikka vapaaehtoiseksi, niinkun semmosta mallia. Että sitten samoin vois olla just tyttötyössä olis maahanmuuttajataustainen työntekijä, niin se olis myös semmonen malli, että mä meen opiskeleen, että sit mäkin voisni niinku tehdä tämmöstä työtä esimerkiks. (H1)

7.4 Työntekijän sukupuoli

Haastattelurunkoon sisältyi apukysymys siitä, voisiko tyttötyössä olla miestyöntekijöitä ja poikatyössä naistryöntekijöitä. Tyttötyön rajoittamista vain naistryöntekijöille perusteltiin maahanmuuttajatyttöjen osallistumisella.

Toi on hyvä kysymys, kyllä varmaankin, ehkä jossakin vaiheessa. Tässähän on tietenkin se, että [tässä yksikössä] tää nyt tää ehdoton, et tää on tytöille tarkoitettu alue ja tää on tyttötyöntekijöitä ja naistryöntekijöitä on tietenkin se, että tää on tärkeätä, että nyt on semmonen oikeesti tytöille suunnattu toimija, ja sit toinen puoli on se, että esimerkiks meidän maahanmuuttajatyttöistä aika moni eivät saisi tulla, jos täällä on miestyöntekijöitä, mut että toisaalta sitten se, että se vois olla ihan mielenkiintosta kokeilla, et minkälaista se olis sitten, jos siinä oliskin se miesohjaaja. (H3)

Yhtenä perusteenahan siinä on käytetty sitä, että sit niitten maahanmuuttajatyttöjen vanhemmat ei päästä niitä tyttöjä sinne toimintaan, jos ne tietää että siellä on myös miehiä. Mutta sitten toisaalta - -, että se vois olla, tuoda jotain uutta näkökulmaa, että ei välttämättä edes että siellä olis edes kokopäiväinen miestyöntekijä, vaan että ne tekis esimerkiks [poikatyön toimijan] kanssa yhteistyötä. Tai jotenkin sitä kautta, että koska just se että mitä me niinkun pyritään kattaan on se, että niitä malleja tulee ja sitä sillanrakennusta tulee, ja eihän asiat voi koskaan muuttua. Ja se on myös osa integraatio ja sitä kotoutumista just siinä, että sää et voi enää elää siinä kuplassa, että nyt mää oon vaan naisten kanssa taikka nyt mää oon vaan miesten kanssa, niinkun monessa kulttuurissa se on ihan normaalia, että jos mennään jonnekin juhliin, niin naiset on täällä ja miehet on täällä, mutta jos sää asut Suomessa, niin se on vähän hankalaa, jos sää haluat jotenkin sulautuu. (H1)

Toisaalta vakiintuneiden toimintamallien muuttaminen koettiin hankalaksi yhdessä haastattelussa. Poikatyöhön saattaisi olla matalampi kynnys ottaa mukaan naistryöntekijöitä, koska malleja on jo?

Toi on jotenkin mielenkiintonen näkökulma taikka ees mieltä tota koko juttua, koska siis siinä on aika vissi ero, että teeks sää tyttötyötä ja sä oot mies, kun että poikatyötä ja nainen. (H1)

Mun mielestä se on miinusta, koska jos et ikinä kokeillut tätä tai edes tiedätkö, siihen toimintaan miespuolinen työntekijä, niin mistä sä voit tietää, ei ikinä tiedä se vois tuoda siihen toimintaan tosi paljon rikkautta. (H1)

Samoin kun sit jos puhutaan vaikka sukupuolivähemmistöistä, et jos on niinku homoseksuaalinen poika, niin voi olla että se paljon enemmän ja helpommin avautuu ja jakaa samanhenkisten naisten kanssa kun vaan miesten kanssa vaan sen takia, et sil sattu olemaan miehen sukupuoli. Et nää kysymykset tulee siinä niinku esiin, tai sit joku muu tämmönen yhdistävä tekijä voi olla isompi kun se sukupuoli on, et hirveen vaikee on mun mielestä miettiä sitä, et onks pojille aina paras kaveri poika riippumatta siitä, mikä se on se yksilöllisyys, persoonalliset kiinnostuksen kohteet ja muut. (H2)

Eri sukupuolta edustavien työntekijöiden tuleminen mukaan tyttöjen tai poikien toimintaan nähdään kuitenkin myös mahdollisuutena. Samalla yhdessä haastattelussa painotettiin sitä, että työntekijän persoona voi olla merkittävämpi tekijä kuin hänen sukupuolensa. Haastatteluissa nostettiin esille myös yhteiskunnan tarjoama hoiva ja hoivaajien naisennemistö. Esimerkiksi yksinhuoltajaperheiden tytöille nähtiin kiinnostavana mahdollisuutena tarjota miespuolinen luotettava työntekijä, joka voisi jollakin tavalla korvata perheestä mahdollisesti puuttuvan isän mallia. Lisäksi kiinnostavaksi kokeiluksi nähtiin naisohjaaja poikien ryhmässä tai miesohjaaja tyttöryhmässä, mikä saattaisi mahdollistaa vuorovaikutuksen harjoittelua turvallisessa ilmapiirissä.

Meillä on jotenkin kaikilla jollain lailla erilainen rooli ja sukupuoli on yks osa sitä, mutta myös persoonallisuus on yks osa sitä. - - Mutta joistain jutuista musta tuntuu, että [nuorten] on helpompi puhua miehelle ja joista jutuista taas on helpompi puhua naiselle, mut se on vähän myös persoonakysymys, - - että jotenkin se on myös se, että millanen suhde sulla on niihin nuoriin. (H1)

7.5 Eronteko sukupuolineutraaliuteen

Sukupuoleen, sukupuolineutraaliuteen ja sukupuolitietoisuuteen liittyviä käsitteitä ruodittiin kotimaan mediassa ja sosiaalisen median keskusteluissa näkyvästi syksyllä 2016, kun Opetushallitus julkaisi oppaan sukupuolten välisen tasa-arvotyön edistämiseen perusopetuksessa.

Uutisoinnissa ja siihen liittyneissä kommentteissa oli havaittavissa sukupuolineutraaliuden ymmärtämistä sukupuolta häivyttäväksi (esim. Helsingin Sanomien Nyt-liite 18.10.2016). THL:n (2017) määritelmässä todetaan käsitteestä seuraavaa:

Sukupuolineutraali-termiä käytetään eri merkityksissä, esimerkiksi silloin kun jokin on kaikille sukupuolille tarkoitettu tai soveltuva, kuten esimerkiksi sukupuolineutraalit wc-tilat. Sukupuolineutraaliutta voidaan myös tavoitella esimerkiksi kielenkäytössä. Sukupuolineutraalius voi joskus tarkoittaa myös sukupuolisokeutta eli sitä, ettei sukupuolten välisiä eroja tunnusteta tai niiden merkityksiä ja vaikutuksia tunneta. Silloin sukupuolineutraaliksi ajateltu toiminta voi olla ulossulkevaa tai jopa syrjivää. Joskus virheellisesti sana sukupuolineutraali ymmärretään myös sukupuolta väkisin häivyttäväksi tai eri sukupuolille tyypillistä olemisen tapaa tai toimintaa rajoittavaksi. (THL 2017.)

Sukupuolisensitiivisyyden käsite oli haastateltujen mukaan usein sekoitettu tai yhdistetty vanhempaa perua olevaan sukupuolineutraaliuteen.

Mulle tuli mieleen yks semmonen opettaja, kuka kerto että se on jäämässä piakkoin eläkkeelle, se kerto kun puhuttiin sukupuolisensitiivisyydestä, se sano että hän muistaa, että kun siitä ollaan ruvettu joskus puhuun jossain koulutuksissa, niin se ei ollukaan sensitiivisyyttä, vaan se oli lähinnä neutraaliutta, et se oli jotenkin lähteny siitä liikkeelle, että sitä ei oo, sukupuolta ei oo, jotenki sen sijaan, että mihin se sitten on siitä kehittyny, että sä ootkin vaan sensitiivinen...(kohina)... Mutta tää ei oo ollu [tässä yksikössä] se suunta, koska se on aina ollu hyvin pinnalla, mutta ehkä tolleen yleisesti, miten se termi on kehittynyt ja se käsite, ehkä se on ollu, en tiää, mut se oli yks esimerkki. (H1)

Sillon kun alko Settlementin tyttötyön projekti, silloin sitä ruvettiin niinku enempi. Mut ei se silti tarkota sitä, ettei sitä työtä olis ollu, koska esimerkiks nyt muutamaan kertaan ollu puhumassa jossain tilaisuuksissa, mitä on sukupuolisensitiivinen työ, ja siellä on ollu esimerkiks semmosii ihmisii, ketkä on kysyny sitä, että miks tämmönen nimi, että täähän nyt on työtä, mitä on tehty jo iäisyyskiä ja sitä tehdään nyttekin, mutta sille ei oo annettu tommosta termiä. (H1)

7.6 Turvallisessa ympäristössä toisenlainen oleminen mahdollistuu

Tässä luvussa tarkastelen tilaa sukupuolisensitiivisen toiminnan välineenä, toisaalla luvussa 6.3 matalan kynnyksen ja kohtaamisen näkökulmasta. Haastatteluissa tuotiin esille, että omana itsenä oleminen mahdollistuu turvallisessa ympäristössä. Siihen liittyy myös rohkaistuminen oman sukupuolen ja persoonan ilmentämiseen sekä omista asioista puhuminen.

Musta tuntuu, että [tässä yksikössä] se sukupuolisensitiivisyys ilmentyy semmosena, että täällä on turvallinen ympäristö, ja tuntuu että [nuoret] uskaltaa puhua omista asioistaan ja saa olla omia ittejään. Ja sitten se oman sukupuolen ilmaiseminen kuuluu niinku siihen, ja se turvallisuuden tunne ja se omana itsenä oleminen kattaa senkin, että voi löytää niitä erilaisia tapoja ilmentää omaa sukupuoltaan tai ylipäätään ilmentää omaa persoonaa. (H1)

On se hieno nähdä koko siinä [ryhmässäkin] kokeilivat erilaisia tapoja olla, ja semmoset helpotuksen huokasut, et se oli sallittua, sait tehdä jotain sellasta mitä sä et saa tehdä muualla. (H2)

Se tulee ilmi tommissa myös, mitä ei ehkä siinä hetkessä mieti, mutta se kertoo siitä ilmapiiristä, just että saa olla just semmonen korjaaja tai hoivaaja kun haluaa. (H1)

Tilan merkitystä on pohdittu myös viimeisimmässä sukupuolisensitiivistä (monikulttuurista) työtä koskevassa tutkimuksessa. Oman tilan merkitys nähdään sukupuolten perusteella eriytetyn työn mahdollistajaksi, mutta samalla sitoo toiminnan tiukasti tiettyjen seinien sisälle. Toisaalta sukupuolisensitiivisen työn toteutumiseen koettiin tarvittavan myös muita piirteitä kuin tietyissä tilassa tehtävää eriytettyä toimintaa. Keskeinen taustatekijä on pedagoginen ajattelu, jonka kautta sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja muihin erityisyyksiin liittyviä kysymyksiä on mahdollista ottaa käsittelyyn. (Bahmani & Honkasalo 2016, 15–18.)

8 Pohdintaa setlementtien (sukupuolisensitiivisestä) tyttö- ja poikatyöstä

Tutkimukseni alkupuolella asetin tutkimuskysymykseni seuraavasti:

1. Miten sukupuolta on jäsennetty setlementtityön piirissä 1920-luvulta 2010-luvulle?
2. Millaisia historiallisia jatkumoa ja katkoksia on havaittavissa, kun tämän päivän ammattilaiset määrittelevät sukupuolisensitiivistä työtä?
3. Minkälaisessa yhteiskunnallisessa viitekehysessä työntekijät kokevat toimivansa?
4. Millaisia tarpeita toimintaan osallistuvilla nuorilla on? Millaisilla työmuodoilla niihin vastataan?
5. Miten sukupuolisensitiivistä työtä määritellään?

Olen purkanut tutkimuskysymyksiin liittyviä teemoja luvuissa 4–7. Esitän vielä yhteenvedona aineistoista nousseet havaintoni vastaamalla tiivistetysti jokaiseen kysymykseen. Lisäksi avaen vielä sukupuolisensitiivisen työn käsitteitä, toimintaa ja teorianmuodostusta koskevaa pohdintaani.

8.1 Sukupuoli setlementtinuorisotyössä

Sukupuolten jäsentäminen näyttäytyy aineistojen analyysin valossa elementtinä, joka sitoutuu nuorisotyössä tapahtuvaan sosialisatioon ja personalisaatioon, joita tarkastelin nuorisotyön funktioiden kautta. Samalla sukupuolijäsenyksissä voi tulkita suuria muutoksia satavuotisen setlementtinuorisotyön eri vaiheissa. Ensimmäisten vuosikymmenten tyttö- ja poikakerhoto oli vahvasti normittavaa ja pyrki liittämään osallistujia perinteisten sukupuoliroolien valmiisiin malleihin sekä välittämään miehille ja naisille tärkeiksi katsottuja taitoja ja toimintamalleja. Sukupuolijako ei ollut yhtä selvästi havaittavaa 1960-1980-luvuilla tuotetuissa Kerhonjohtajalehtien kirjoituksissa.

Tyttötyön toimintamalli otettiin uudelleen käyttöön 1990-luvulla ja poikatyö seuraavan vuosikymmenen puolella. Tässä vaiheessa toiminta sitoutui vahvasti silloiseen nais- ja tyttötyöntutkimukseen, joiden pohjalta alettiin rakentaa sukupuolisensitiivisellä työotteella tehtävää nuorisotyötä. Sosialisatiofunktioita tarkasteltaessa voidaan havaita, että sukupuolisensitiivisen työn ajan sukupuoleen liittyvän sosialisatian luonne eroaa merkittävästi varhaisemmasta tyttö- ja poikatyöstä. 2000-luvun kynnyksellä ja siitä eteenpäin sukupuolisosialisatio on uudenlaista: uudistavaa ja normeja purkavaa. Personalisaatiofunktion näkökulmasta toiminnassa aletaan korostaa yksilöllisyyttä ja moninaisia tyttönä, naisena, poikana ja miehenä olemisen tapoja.

8.2 Tyttö- ja poikatyön vaiheet ammattilaisten näkökulmasta

Haastatteluissa tuli ilmi, että niihin osallistuneilla työntekijöillä oli eniten tietoa oman taustayhteisönsä lapsi- ja nuorisotyön lähihistoriasta. Lisäksi jonkin verran oli tietoa sukupuolisensitiivisen työn saapumisesta Suomeen. Jotkut työntekijöistä tunsivat hieman varhaisemman vaiheen tyttö- ja poikakerhotyötä. Tärkeimpinä setlementtityön perinteinä ja perintöinä vaikuttivat olevan setlementtityön ihmisläheiset ja inhimilliset arvot sekä sillanrakennuksen metafora, jolla kuvataan yhteyksien rakentamista erilaisten ihmisten välille toiminnan kautta. Haastatellut työntekijät vaikuttivat myös hahmottavan keskeiseksi sen, että työ vastaa aina oman aikansa tarpeisiin.

8.3 Sukupuolisensitiivisen työn yhteiskunnallinen viitekehys

Yhteiskunnallisella tasolla nuorten kanssa tehtävä sukupuolisensitiivinen työ sijoittuu julkisten palveluiden niukkojen resurssien tuottamaan ristipaineeseen, jossa pyritään vastaamaan jatkuvasti kasvaviin nuorten tuen tarpeisiin. Muita heikommassa asemassa olevien nuorten tilanteeseen pyritään myös vaikuttamaan, mikä näyttäytyy toiminnan kytkeytymisenä nuorisopolitiikkaan. Nuorisotyön resursointi- ja allokointifunktiota toteutetaan siinä mielessä, että resurssien suuntaamiseen pyritään vaikuttamaan työstä ja nuorten elämästä nousevien tarpeiden pohjalta. Samalla järjestöt kilpailevat toimintaresursseista. Työtä leikkaa toisaalta pysyvyys, toisaalta projektimaisen työn epävarmuus.

Työtä kuormittava tekijä on rasismi, joka näkyy sekä nuorten elämässä että joihinkin työntekijöihin kohdistuvana vihapuheena. Toinen nuoriin kohdistuva ohipuhumisen tema liittyy syrjäytymiskeskusteluun, mihin haastatteluissa otettiin pääsääntöisesti vastapuhetta tuottava asema. Toisaalta syrjäytymiskäsitteen vakiintuminen tuli esiin rahoittajien kanssa käytettävän kielen muotona. Vastapuheella toiseuttamista pyrittiin kuitenkin purkamaan ja normaalin rajoja kyseenalaistamaan. Haastatellut työntekijät asettuvat nuorten puolelle ja edistävät heidän äänensä kuulumista yhteiskunnassa.

8.4 Nuorten tarpeet ja niihin vastaaminen

Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön toimijoiden käytännön työ näyttää sosiaalisena nuorisotyönä, jonka erityisyytenä on sukupuoleen liittyvien normien tunnistaminen, tarkastelu ja purkaminen.

Toimintaa koskevia tarpeita kuullaan niin yhteistyöverkostolta kuin nuorilta itseltään. Pääasiassa nuoret kohdataan yksilöinä ilman ennakkoprofilointia, mutta toisaalta keskusteluista erottui myös pienessä osassa tarpeita ennakoiva sävy. Toimintaa määrittää vapaaehtoisuus, mikä näyttäytyy toisaalta nuorten sitoutumiseen liittyvänä haasteena, toisaalta mahdollisuutena. Nuoret osallistuvat toiminnan suunnitteluun.

Toimintayksiköissä on matala kynnys ja kodinomaisen ilmapiirin rakentamiseen kiinnitetään huomiota. Keskiössä on nuorten kohtaaminen yksilöinä ja yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen ryhmätoiminnan ja yksilöohjauksen avulla. Työyhteisöissä on matala hierarkia, mikä näkyy myös työntekijöiden ja osallistujien välisenä tasa-arvoisena suhteena. Työntekijät eivät asetu asiantuntijoina nuorten yläpuolelle, vaan määrittävät itsensä ennemminkin rinnalla kulkijoiksi, jotka pohtivat elämää ja ajankohtaisia asioita yhdessä nuorten kanssa ja auttavat nuoria tunnistamaan omia voimavarojaan.

Toiminnan tuloksena syntyy yhteisöllisyyttä, itsetuntemusta ja -luottamusta, sosiaalisia verkostoja ja uusia taitoja. Nuoristotyön sosialisatio- ja personalisatiofunktion ristiveto (Nieminen 2014) näyttäytyy sukupuolisensitiivisessä sosiaalisessa nuorisotyössä niin, että toiminta on kiinni nuorten tarpeissa. Loikka yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen ei ole osallistujille ajankohtainen, vaan toiminnassa tuetaan osallisuuteen pienin askelin.

8.5 Sukupuolisensitiivisen työn määrittely

Sukupuolisensitiivisyyden määrittelyssä kietoutuivat tiukasti yhteen kohtaaminen, sensitiivisyys ja sukupuolisensitiivisyys. Sukupuolen teoretisointia ja määrittelyä purettiin vain hieman. Sukupuolisensitiivisyyden käsite ja määritelmä rakentuu työyhteisöissä käytävissä neuvotteluissa. Yksi haastatelluista pohti, onko setlementtikentällä yhtenäinen ajatus sukupuolisensitiivisyydestä:

Mut ne niinkun, se on tosi mielenkiintosta just et miten se ymmärretään, ja onks ees setlementtiliikkeen sisällä samanlainen käsitys näistä, et käytetäänkö kun me tehdään sukupuolisensitiivistä nuorisotyötä, niin onks se oikeesti, niinku tekeeks kaikki sit samal lailla. (H2)

Työntekijöiden itsetuntemus, kriittinen ajattelu ja reflektiivisyys ovat sukupuolisensitiivisyydessä keskeisiä. Työntekijöiden korkea koulutustaso nousi pohdintaan yhdessä haastattelussa. Yhdistän

sen tässä yhteydessä kriittistä työtettä edistäväksi tekijäksi. Työntekijät toimivat oman kuvauksensa mukaan roolimalleina monenlaiseen naiseuteen ja mieheyteen. Toisaalta suurin osa sukupuolisensitiivistä työtä tekevistä aikuisista lienee valkoihoisia kantasuomalaisia, eli tilaa esimerkiksi kulttuurisesti ja etnisesti moninaisemmille roolimalleille voisi olla. Työntekijöiden sukupuoleen liittyvä keskustelu oli itselleni yksi työni kiinnostavimmista osuuksista. Osalla haastateltavista oli ajatuksen tasolla valmius kokeilla ryhmätoimintaa, jossa ohjaaja tai esimerkiksi yksi ohjaajista olisi eri sukupuolta kuin osallistujat. Tässä yhteydessä ei päästy ulos sukupuolen perusteella eriytetystä, vakiintuneesta toimintamallista, mutta ohjaajan sukupuolen merkitystä refleктоitiin suhteessa osallistujien sukupuoleen. Pieni osa haastatelluista ei ollut valmis purkamaan vain yhdelle sukupuolelle kohdennettua toimintamallia.

Nuorten osallistumisen näkökulmasta toiminta näyttäytyy kahtiajakautumiseen painottuneena. Sukupuolen perusteella eriytetty toiminta mahdollistaa vertaisuuden ja turvallisen toiminnan ilmapiirin, mutta samalla se näyttäytyy ristiriitaisesti sukupuoliero ja -järjestelmää ylläpitävänä rakenteena. Bahmani & Honkasalo (2016) kuvaavat yhtä erityistapausta, jossa sukupuoltaan pohtiva transnuori sai osallistua joustavasti sekä nuorten naisten että nuorten miesten toimintaan ja päätyi sitä kautta sijoittamaan itsensä niistä toiseen. Jos sukupuoltaan pohtiva nuori päätyisi nimeämään sukupuoli-identiteettinsä muuksi kuin naiseksi tai mieheksi, hänellä ei välttämättä olisi enää lainkaan paikkaa sukupuolisensitiivisessä toiminnassa. Nuorisotyössä ja -tutkimuksessa on vuorotellen kyselty tyttöjen ja toisaalta poikien huomioimisen perään. Olisiko aika kysyä, entäs ne muut, jotka voisivat hyötyä sukupuolinormien kriittisestä tarkastelusta ja yhteisöllisyyttä tuottavasta toiminnasta?

8.6 Käsitteistä, toiminnasta ja teoriasta

Setlementtityössä sukupuolisensitiivisyys pysyy jokseenkin erillisenä saarekkeena, vaikka sitä toteutetaan toimialoja leikkaavasti. Mielestäni voisi olla ajankohtaista pohtia, miten sukupuolisensitiivinen tai normikriittinen, yksilölliseen kohtaamiseen perustuva työote voisi tulla osaksi kaikkea setlementtitoimintaa.

Ja se että se sukupuolisensitiivisyys pitäis olla semmonen että se ois upotettuna esimerkiksi näihin setlementtityön arvoihin, ja tavallaan et ihmiset ymmärtäis sen ja jotenki lähtis pohtimaan sitä omaa sukupuolisuuttaan ja sitä miten se näkyy siinä työssä ja miten mä suhtaudun näihin ihmisiin siinä. (H3)

Kuten edellä totesin, sukupuolisensitiivisyyden määrittely muodostuu paikallisissa neuvotteluissa. Haastatteluiden perusteella yhteinenkin ulottuvuus työhön kuitenkin löytyy. Niemisen (2007) esittämässä nuorisotyön teorian rakenteessa sukupuolisensitiivinen sosiaalinen nuorisotyö sijoittuisi ehkä normatiivisen teorian ja praktisen käyttöteorian rajamaille. Normatiivisen teorian luonnetta toiminnassa ovat yhteiset ajatukset menetelmistä ja niillä saavutettavista tavoitteista. Näiden pohjalta sukupuolisensitiivistä työtä ei ehkä silti ole vielä mahdollista muotoilla yhdeksi malliksi. Praktisen eli jokaisen työntekijän henkilökohtaisen käyttöteorian osuus näyttäytyy esimerkiksi kriittisen reflektion limittymisenä jokaisen henkilökohtaiseen taustaan, kuten opintoalaan ja oman itsen tuntemiseen. (Nieminen 2007, 52–53.)

Sukupuolisensitiivinen työ sisältää myös muihin kuin sukupuoleen perustuvien normien ja erojen purkamista. Haastattelupuheessa nousi esiin esimerkiksi kulttuuritaustan merkitys sekä nuorten elämäntapoihin liittyvät normit. Pohdin sukupuolisensitiivisyyttä käsitteenä: lukitseeko se työtä tekevien ajattelun pelkästään sukupuoleen ja sitä kautta toiminnan painopisteen sukupuolen perusteella eriytettyyn toimintaan jopa tarpeettoman tiukasti? Olisiko tarpeen pohtia, mitä tapahtuisi jos kokoava käsite olisikin jokin muu? Avaisiko se ulospäin normeja purkavan ajattelun laajuutta niin, että muutkin eroja tuottavat määrittelyt tulisivat paremmin näkyville? Yhdessä haastattelussa nostettiin esiin myös normikriittisyyden käsite, joka toisaalta vaikuttaa olevan melko läheisessä suhteessa sukupuolisensitiivisyyden käsitteeseen.

Niin, ehkä sukupuoliherkkyys voi olla myös sukupuolitietoisuus-sana, tai sitten toinen sana mitä on käytetty on normikriittisyys, se on varmaan se ruotsissa puhutaan nykyään normkritisk pedagogik. Et se jotenkin sisällyttää myös muut normien vastaiset ajattelut kun vaan sukupuolinormit. (H2)

Sukupuolisensitiivisyys näyttäytyy välineenä, jolla sosiaaliseen nuorisotyöhön saadaan yhteiskunnallinen ja kriittinen ulottuvuus. Sillä on paljon yhteistä ainakin kriittisen pedagogiikan ja sosiaalipedagogiikan kanssa. Jos sukupuolisensitiivisen työn mallia toivotaan vahvistettavan, voisiko määrittelyjä lähteä hakemaan esimerkiksi näiden sosiaalisten ja kasvatuksellisten teorioiden kautta?

Esimerkiksi kriittisen pedagogiikan, tai tässä lähteessä radikaalin kasvatuksen nimellä kulkevan toiminnan tavoite kulkee käsi kädessä sukupuolisensitiivisen sosiaalisen nuorisotyön kanssa. Tavoitteena on syventää kasvatukseen osallistuvien itsetuntemusta ja yhteiskunnallista tietoisuutta. Lisäksi tavoitteena on työskennellä oikeudenmukaisen yhteiskunnan puolesta. Radikaalien kasvattajien tehtävänä on lisätä inhimillisen kasvun ja hyvinvoinnin mahdollisuuksia. Työn keskeisenä elementtinä on toive entistä inhimillisemmästä maailmasta. Humanististen kasvatuserinteiden tapaan radikaalissa kasvatuksessa korostetaan pedagogista rakkautta ja välittämistä. Käytännön työssä radikaali kasvattaja edistää yhdenvertaisuutta, yhteistoimintaa ja turvallisuutta. Kukaan osallistuja ei saa kokea itseään syrjityksi, uhatuksi tai loukatuksi. Radikaalissa kasvatuksessa tiedostetaan kasvatuksen yksilöllisiä, yhteiskunnallisia ja yleismaailmallisia merkityksiä. Muutos koetaan mahdolliseksi. (Suoranta 2005, 15–17.)

Toisaalta sosiaalipedagogisen nuorisokasvatuksen määrittellään lähtevän jokaisen nuoren persoonan kunnioittamisesta ja tukemisesta. Tavoitteena on aitojen yhteisöllisten suhteiden kehittyminen dialogin, jakamisen ja osallistumisen hengessä. Nuoria tuetaan uskaltamaan ja oppimaan sekä tekemään valintoja ja sitoutumaan niihin. Päämääränä on, että nuori kykenee arvioimaan elämäänsä ja yhteiskuntaa kriittisesti ja valitsemaan tietoisesti oman suuntansa. Keskeisessä roolissa on myös työntekijä, jonka persoonaan liitetään herkistymisen ja vahvistumisen elementtejä. (Kurki 2007, 204.)

”Aitoa dialogia ei siis ole ilman kriittistä ajattelua, joka suhtautuu todellisuuteen prosessina ja muutoksena eikä staattisena tilana. Se ei ole irrallaan toiminnasta vaan jatkuvasti kiinni nykyhetkessä pelkäämättä siihen liittyviä riskejä. Tällainen ajattelu paljastaa maailman ja ihmisten rikkumattoman yhteenkuuluvuuden eikä salli mitään jakoa niiden välille.”

(Freire 2005, 101.)

LÄHDELUETTELO

- Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi. 2002. Kovat kimmat otsikoissa ja otsikoiden takana. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia (toim.) Tulkintoja tytöistä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. 207–223.
- Alanko, Katarina. 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Suomentanut Olavi Kaljunen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 146, verkkojulkaisuja 72 & Seta, Seta-julkaisuja 23. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Seta. Verkkojulkaisun osoite: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf>. Luettu 24.1.2016.
- Alasuutari, Pertti. 2007. Laadullinen tutkimus. 6. painos (3. uudistettu painos). Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Erja. 2007. Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä. Sarja C, oppimateriaaleja 13. Humanistinen ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/38293/978-952-456-066-5.pdf?sequence=1> Luettu 6.2.2017.
- Bahmani, Airin & Honkasalo, Veronika. 2016. Kulttuurisensitiivinen sukupuoli. Monikulttuurinen sukupuolisensitiivinen työ setlementtiliikkeessä. Setlementtijulkaisuja 44. Helsinki: Suomen Setlementtiliitto ry.
- Burr, Vivien. 2015. Social Constructionism. 3rd edition. East Sussex: Routledge.
- Butler, Judith. 2008. Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous. Suomentaneet Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Eischer, Heli & Mulari, Heta. 2013. Esitys Setlementtiliiton Tyttö- ja poikatyön seminaarissa Tampereella 25.10.2013.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, Norman. 1992. Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press.
- Freire, Paulo. 2005. Sorrettujen pedagogiikka. Suomentanut Joel Kuortti, toimittanut Tuukka Tomperi. Tampere: Vastapaino.
- Halttunen, Heli. 1996. European Conference of Girls Work Århus 18.-23.4.96. Kerhonjohtaja 3/1996. Julkaisija: Setlementtinuorten Liitto ry.
- Helne, Tuula. 2004. Syrjäytymisen yhteiskunta. STAKES, Tutkimuksia 123. Helsinki: STAKES.
- Helsingin Sanomat 18.10.2016. Kouluissa ei pitäisi enää turhaan puhutella ihmisiä tyttöinä ja poikina. Nyt-liite. <http://www.hs.fi/nyt/art-2000002925990.html> Viitattu 13.2.2017.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Honkasalo, Veronika. 2011. Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Häyhä, Pekka. 1998. Valintaviidakosta Upeaan minään! Kerhonjohtaja 3/1998. Julkaisija: Setlementtinuorten liitto ry.

Häyhä, Pekka. 2003. Talven lähestyessä! Kerhonjohtaja 3/2002. Julkaisija: Setlementtinuorten liitto ry.

Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna. 2004. Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus. 9–19.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. 1993. Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino. 17–47.

Juhila, Kirsi. 2011. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juutilainen, Päivi-Katriina. 2003. Elämään vai sukupuoleen ohjausta? Tutkimus opinto-ohjauskeskustelun rakentumisesta prosessina. Väitöskirja. Joensuu: Joensuun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta.

Karukoski, Uti. 1984. Kerhomuotoinen nuorisotyö. Kerhonjohtaja 5/1984. Julkaisija: Setlementtinuorten liitto ry.

Kielitoimiston sanakirja. 2017. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi>.

Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne. 2004. Kritiikki, visiot, muutos – feministinen purkamis- ja rakentamisprojekti. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. 9–34.

Kurki, Leena. 2007. Nuorisokasvatus sosiokulttuurisen innostamisen kehyksessä. Teoksessa Elina Nivala & Mikko Saastamoinen (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki & Kuopio: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. 201–228.

Kurre (nimimerkki). Ohjelmaehdotuksia kerhoille. Kerhonjohtaja 2/1958. Julkaisija: Suomen Työkeskusten Kerholiitto.

Käyhkö, Mari. 2002. Näkymättömäksi siivoojaksi ja kodinhengettäreksi. Kuinka työväenluokkaisista tytöistä kasvatetaan kunnan naisia? Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia (toim.) Tulkintoja tytöistä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. 42–62.

Laine, Timo. 2007. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle

tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus. 28–45.

Leemann, L. & Hämäläinen, R.-M. (2015). Matalan kynnyksen palvelut. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. https://www.thl.fi/documents/10531/1787240/Tietopaketti_Matalan_Kynnyksen_Palvelut.pdf/8bc8490c-c2e2-4ad5-ada8-0ce8df65435e Viitattu 21.4.2017.

Lehtonen, Jukka. 2005. Heteroita oomme kaikki? Kasvatuksen heteroseksuaalinen normi. Teoksessa Tomi Kiilakoski, Tuukka Tomperi & Marjo Vuorikoski (toim.) Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino. 62–86.

Linnossuo, Outi. 2004. Sosiaalisen ja toiminnallisen nuorisotyön tarkastelua. Teoksessa Outi Linnossuo (toim.) Sosiaalisen nuorisotyön toimintamalleja. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 11. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

McRobbie, Angela & Garber, Jenny. 1976. Girls and subcultures. Teoksessa Hall, Stuart & Jefferson, Tony (eds.) Resistance through Rituals. Youth subcultures in post-war Britain. Essex: Hutchinson University Library. Sivut 209–222.

Metsämuuronen, Jari. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp.

Myrskylä, Pekka. 2011. Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. <https://tem.fi/documents/1410877/3346190/Nuoret+ty%C3%B6markkinoiden+ja+opiskelun+ulkopuolella+17032011.pdf> Luettu 2.5.2017.

Nieminen, Juha. 1995. Nuorisossa tulevaisuus. Suomalaisen nuorisotyön historia. Jyväskylä: Nuorisotutkimusseura & Lasten Keskus.

Nieminen, Juha. 2007. Puuttuva lenkki. Nuorisokasvatus tieteen kentässä, kasvatuksen teoriassa ja nuorisotyön kehiksenä. Teoksessa Elina Nivala & Mikko Saastamoinen (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki & Kuopio: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. 8–28.

Nieminen, Juha. 2014. Vastavoiman hahmo – Nuorisotyön yleiset tehtävät, oppimisympäristöt ja eetos. Teoksessa Tommi Hoikkala & Anna Sell (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. 3. muuttumaton painos. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Sivut 21–43.

Nieminen, Juha. 2016. The Meaning of Youth Work. Settlement youth work, overlapping communities and topical life histories. Teoksessa Tommi Hoikkala & Meri Karjalainen (eds.) Finnish Youth Research Anthology 1999–2014. Helsinki: Finnish Youth Research Society. 509–525.

Nieminen, Riitta. 1999. Tyttöjen Talo avasi ensi kertaa ovensa. Kundivapaa vyöhyke Helsinkiin. Kerhonjohtaja 4–5/1999. Julkaisija: Settlementinuorten liitto ry.

Nivala, Elina. 2007. Kansalaisuus nuorisokasvatuksen teorian jäsentäjänä. Teoksessa Elina Nivala & Mikko Saastamoinen (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki & Kuopio: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. 93–131.

Nivala, Elina & Saastamoinen, Mikko. 2007. Nuorisokasvatuksen teorian kohde ja konteksti. Teoksessa Elina Nivala & Mikko Saastamoinen (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki & Kuopio: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. 8–27.

Näre, Sari. 2014. Sukupuoli- ja kulttuurisensitiivinen tyttötyö. Teoksessa Tommi Hoikkala & Anna Sell (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. 3. muuttumaton painos. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Sivut 541–547.

Ohjelma-apu 1/1936. 1. vuosikerta. Julkaisija: Suomen Työkeskusten Kerholiitto.

Paumo, Milla. 2012. Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Teoksessa Outi Ylitapio-Mäntylä (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 141–157.

Peltola, Jarmo. 2009. Yksilö, yhteisö ja yhteiskunta. Kalliolan settlementti 1919–2009. Kalliolan settlementin julkaisuja 3. Helsinki: Kalliolan settlementti.

Puolimatka, Tapio. 2002. Opetuksen teoria. Konstruktivismista realismiin. Helsinki: Tammi.

Puuronen, Vesa. 2006. Nuorisotutkimus. Tampere: Vastapaino.

Projektiarkisto. n.d. Suomen Settlementiliitto ry. <http://www.setlementti.fi/hankkeet-ja-projektit/projektiarkisto/> Viitattu 18.4.2017.

Punnonen, Varpu. 2014. Sukupuolisensitiivinen sosiaalinen nuorisotyö. Teoksessa Tommi Hoikkala & Anna Sell (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. 3. muuttumaton painos. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Sivut 521–540.

Rossi, Leena-Maija. 2012. Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino. 21–38.

Ruusuvuori, Johanna. 2010. Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 424–431.

Saastamoinen, Mikko. 2007. Notkeat rakenteet, tiheät identiteetit? Teoksessa Elina Nivala & Mikko Saastamoinen (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki & Kuopio: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. 230–254.

Sarjanoja, Harri. 2002. II valtakunnallinen poikatyöseminaari Helsingissä 10.10.2002. Kerhonjohtaja 4–5/2002. Julkaisija: Settlementinuorten liitto ry.

Suoninen, Eero. 1993. Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhlia & Eero Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino. 48–74.

- Suoranta, Juha. 2005. Radikaali kasvatus. Kohti kasvatuksen poliittista sosiologiaa. Helsinki: Gaudeamus.
- Tauriainen, Janne & Martin, Tiina. 2011. Kuin toinen koti. Jyväskylän Setlementti ry:n historiaa 1940–2010. Setlementtijulkaisuja 24. Helsinki: Suomen Setlementtiliitto ry.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. 2017. Sanasto. Sukupuolten tasa-arvo. Tasa-arvotiedon keskus Minna. <https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sanasto> Viitattu 13.2.2017.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 11., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Vuorikoski, Marjo. 2014. Onko naisen tiedolle sijaa koulutuksessa? Teoksessa Tomi Kiilakoski, Tuukka Tomperi & Marjo Vuorikoski (toim.) Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino. 31–61.
- Uusitalo, Mari. 1998a. Tyttöjen kehitys. Minuus ja yhteiskunta. Tietopassin ensimmäinen osa. Kerhonjohtaja 3/1998. Julkaisija: Setlementtinuorten liitto ry.
- Uusitalo, Mari. 1998b. Upea minä -tyttöprojekti 1998–2000. Kerhonjohtaja 3/1998. Julkaisija: Setlementtinuorten liitto ry.
- Väliharju, Timo. 1994. Käsi kädessä – setlementtinuorisotyön historia. Teoksessa Voudinmäki, Keijo (toim.) Tulla joksikin. Setlementtinuorten liitto ry. Juva: WSOY. Sivut 43–67.
- von Weissenberg, Guy. 1947. Suomen Työkeskusten Kerholiiton vaiheita. Kristillis-yhteiskunnallisen työkeskusliiton nuorisotyö. Kerhonjohtaja 1/1947. 11. vuosikerta. Tampere: Kristillis-yhteiskunnallinen Työkeskusliitto.
- Ylitapio-Mäntylä, Outi. 2010. Lastentarhanopettajien jaettuina muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Väitöskirja. Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 51. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61659/Ylitapio-M%C3%A4ntyl%C3%A4_DORIA_A5_crop.pdf?sequence=4 Luettu 7.5.2017.
- Ylitapio-Mäntylä, Outi. 2012. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Outi Ylitapio-Mäntylä (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 15–29.

LIITE 1: Teemahaastattelurunko

Teemaotsikoiden alle on listattu apukysymyksiä.

Teema 1: Vastaajan tiedot ja tausta

- Missä yhteisössä ja tehtävissä toimii
- Minkälainen historia näissä tehtävissä, miten pitkään ollut mukana
- Miten alun perin kiinnostui sukupuolisensitiivisestä työstä nuorten parissa

Teema 2: Sukupuolisensitiivisyys

- Miten itse käsittää sukupuolisensitiivisyyden (onko taustalla joku teoria vai tuleeko käytännöstä)
- Mitä ajatuksia (tuleeko esiin kriittistä näkökulmaa)

Teema 3: Työn sisältö, tavoitteet ja tekijät

- Mistä työ on saanut yhteisössä alkunsa ja kuinka pitkään sitä on tehty?
- Mitkä ovat työn tavoitteet? Miten tavoitteet määrittyvät? Kuka ne määrittelee? Miten niitä arvioidaan?
- Mitä työ käytännössä on? (Miten perustellaan toiminta, joka on täysin eriytetty sukupuolten perusteella? Miten huomioidaan sukupuolten ja seksuaalinen moninaisuus?)
- Mikä on työn tarve ja miten se on todettu?
- Kuka voi tehdä tätä työtä? Ammatillisuus vs. vapaaehtoisuus, entä työntekijän tai vapaaehtoisen sukupuoli? Miten perustellaan tai rajataan?
- Millaisia haasteita olet kohdannut työssä? Konkreettisia esimerkkejä?
- Millaisia onnistumisia/hyviä kokemuksia on tullut esiin? Kerro jostakin mieleen jääneestä tapauksesta

Teema 4: Yhteiskunnallinen ulottuvuus

- Mikä on yhteiskunnallinen merkitys tai ulottuvuus (vrt. nuorisotyö ja nuorisopolitiikka)
- Onko itse osallistunut esim. yhteiskunnalliseen vaikuttamistyöhön? Millaiseen?
- Miten itse näkee työn yksilöllisen, ryhmiin kiinnittyvän ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden?

Teema 5: Oman työ(ala)n lähihistoria

- Miten työ on muuttunut tai kehittynyt?
- Onko sukupuolisensitiivisyys nähty eri tavoin eri aikoina?
- Näkyvätkö yhteiskunnan muutokset, miten?

Teema 6: Pidempiaikainen historiallinen ulottuvuus

- Näkyykö setlementtinuorisotyön 100-vuotinen historia sukupuolisensitiivisessä työssä, miten?
- Erottuuko jokin aikajakso merkittävästi?

Teema 7: Tulevaisuus

- Mikä on työn suunta tulevina vuosina?